

Visit

Dwarkadheeshvastu.com

For

FREE Vastu Consultancy, Music, Epics, Devotional Videos
Educational Books, Educational Videos, Wallpapers

All Music is also available in **CD** format. **CD Cover** can also be print with your Firm Name

We also provide this whole Music and Data in **PENDRIVE** and **EXTERNAL HARD DISK**.

Contact : Ankit Mishra (+91-8010381364, dwarkadheeshvastu@gmail.com)

* * * *

SREE MAD DEVI BHAGWAT MAHAPURAN (Nepali)

* * * *

देवी भागवत

दुर्गा साहित्य भण्डार, नेपाली खपड़ा, वाराणसी

विषय-सूची

माहात्म्य

अध्याय	विषय	पृष्ठाङ्क	अध्याय	विषय	पृष्ठाङ्क
१	श्रुतिफल	९	७	जन्मेजयको सर्पयज्ञ	११८
२	नवाहश्रवणाफल	१४	८	कद्रू, विनता र गरुडको कथा	१२१
३	शक्तिमहिमा	१८	९	आस्तिकको जन्म र नाग-रक्षा	१२४
४	देवी कृपा	२२		तृतीय स्कन्ध	
५	नवाह-विधि	२७	१	सृष्टि-सम्बन्धी वर्णन	१२९
	प्रथम स्कन्ध		२	सत्यव्रतको कथा	१३७
१	प्रथमस्कन्धको कथासार	३५	३	विष्णुको सात्विक यज्ञ	१४१
२	युगहरू र पुराण-संख्या	३७	४	सुदर्शनको कथा	१४४
३	महामाया-वर्णन र व्यासको पुत्रेच्छा	४२	५	नवरात्र-विधान र कुमारी पूजा	१४९
४	ह्यानन अवतारको कथा	४६	६	श्रीराम-महिमा वर्णन	१५४
५	मधु-कैटभको तपस्या र उद्धार	५०		चतुर्थ स्कन्ध	
६	धृताचीको आगमन र व्यासको चिन्ता	५४	१	कश्यप, अदिति, इन्द्र र वायुको वर्णन	१५८
७	उर्वशी र पुरुरवा, इला र बुध, तारा र चन्द्रमाको आख्यान	५५	२	नर-नारायणको जन्म र तपस्या	१६०
८	पुरुरवा र उर्वशीको आख्यान	५९	३	प्रह्लाद र नर-नारायण संग्राम	१६७
९	चन्द्रवंशी राजा र परशुरामको आख्यान	६२	४	भृगुको श्राप	१७०
१०	विश्वामित्रको आख्यान	६६	५	जयन्तीको आख्यान	१७३
११	राजा ययातिको कथा	६९	६	भगवान्का चौबीस अवतारको वर्णन	१७९
१२	शकुन्तलोपाख्यान	७३	७	नृसिंहावतार वर्णन	१८३
१३	शुकदेवको जन्मकथा	७९	८	वामनावतारको वर्णन	१८६
	द्वितीय स्कन्ध		९	श्रीकृष्णावतारको वर्णन	१९१
१	व्यासको जन्मकथा	८७		पञ्चम स्कन्ध	
२	शन्तनु र गङ्गाको कथा	९०	१	महिषासुरको उत्पत्ति र शासन	२१२
३	कौरव र पाण्डवको उत्पत्ति-वर्णन	९६	२	देवीको प्रादुर्भाव	२२९
४	परीक्षित राजाको आख्यान	१११	३	मन्दोदरीको कथा	२५३
५	रुरुको कथा	११४	४	महिषासुर वध	२५८
६	कश्यप र तक्षकको कथा	११६	५	शुम्भ-निशुम्भको तपस्या र वरदान	२६७

अध्याय	विषय	पृष्ठाङ्क	अध्याय	विषय	पृष्ठाङ्क
६	चण्ड-मुण्ड वध	२८५	६	नरक-वर्णन	४७२
७	रक्तबीज-संग्राम	२९२	७	शक्तिलाई अर्पण गर्ने नैवेद्य	४७५
८	रक्तबीज-संहार	२९७		नवम स्कन्ध	
९	निशुम्भ-वध	३००	१	राधादि पञ्च प्रकृति-वर्णन	४७९
१०	शुम्भ-वध	३०३	२	देवीका अनेक विभूति-	
११	सुरथ राजा र समाधि			हरूको वर्णन	४८१
	वैश्यको कथा	३०७	३	सरस्वतीको आराधना	४८३
१२	ब्रह्मा-विष्णु विवाद	३१२	४	सरस्वती, लक्ष्मी र	
	षष्ठ स्कन्ध			गङ्गाको झगडा	४८५
१	वृत्रासुरको उपाख्यान	३२०	५	कलियुगको वर्णन	४८७
२	राजा नहुषको उपाख्यान	३४७	६	भूमि-महिमा	४९१
३	कर्मको प्रधानता	३५६	६	गङ्गोत्पत्ति-कथा	४९२
४	तीर्थ-महिमा	३६२	७	तुलसीको आख्यान	४९५
५	विश्वामित्र-वशिष्ठ विवाद	३६५	९	सावित्री-महिमा	४९८
६	निमि र वशिष्ठको कथा	३७१	१०	सावित्री-स्तुति	५०२
७	राजा हैहयको आख्यान	३७५	११	महालक्ष्मी-आख्यान	५०३
८	हैहयको वंश-वर्णन	३७७	१२	स्वाहा, स्वधा र	
९	एकावलीको कथा	३८१		दक्षिणाको प्रार्थना	५०५
१०	नारद-मोह	३८६	१३	चण्डी, षष्ठी, राधा, सुरभी	
	सप्तम स्कन्ध			र मनसा देवीको प्रार्थना	५०६
१	च्यवन ऋषि र सुकन्याको वृत्तान्त	३९६		दशम स्कन्ध	
२	राजा त्रिशंकुको कथा	४०५	१	विन्ध्याचलको आख्यान	५१०
३	सत्य हरिश्चन्द्रको कथा	४१०	२	मनुहरूको कथा र देवीका अवतार	५१८
४	देवी शताक्षीद्वारा दुर्गम-वध	४४०	३	भ्रामरी शक्तिको आख्यान	५१८
५	सती देवीको आख्यान र			एकादश स्कन्ध	
	हलाहल-वध	४४५	१	सदाचारको शिक्षा	५२३
६	देवीको विश्वरूप दर्शन र		२	रुद्राक्ष-महिमा	५२५
	तारकासुरको आख्यान	४५०	३	भस्म-महिमा	५२९
	अष्टम स्कन्ध		४	तिलक-महिमा	५३४
१	राजा जनमेजयको इच्छा	४५६	५	सन्ध्योपासन नियम	५३५
२	प्रियव्रत भूपालको वर्णन	४५९	६	गायत्री-पुरश्चरण	५३७
३	भूगोलको विस्तार	४६१		द्वादश स्कन्ध	
४	खगोलको आख्यान	४६७	१	गायत्री महिमा	५३९
५	पाताल-वर्णन	४६९	२	गौतमको श्राप र शक्ति-महिमा	५४२
			३	मणिद्वीप वर्णन	५४८

अथ भगवतीस्तोत्रम्

गुप्ती नाम धरीसकी नगरमा पस्य्या बखत्मा पनि ।
 कस्ता रीत्सित कष्ट भोग् गरी यहाँ उत्तीर्ण हुँला भनी ॥
 चिन्ता धेर हुँदा युधिष्ठिरजिको मन्मा लहइ यो गयो ।
 सम्झी झट्ट तहाँ जगत् जननिको स्तव् गर्न लाग्नुभयो ॥१॥
 मालिक् चौध भुवन् कि जो भगतका खातिर् ब्रजैमा गई ।
 लीला गर्नुभयो यशोमतिजिका कोख्बाट पैदा भई ॥
 नन्दैका कुललाई उज्ज्वल गरी भक्तै उपर् प्रेम् धरी ।
 कंसैको पनि गर्वनाश् हुन गयो जस्का प्रभाव्ले गरी ॥२॥
 कंसैले गई मार्नको मन गरी हात्मा उठायो जसै ।
 विद्युत्का सरि रूप् धरी गगनमा उड्नुभयो झट् तसै ॥
 माला दिव्य र दिव्य वस्त्र जसका खड्गै छ हात्मा पनि ।
 प्रख्यात् छन् तिनलोकमा भगवती बैन्ही हरीकी भनी ॥३॥
 दुःखित् भै जगदम्बिका-चरणको ध्यान् गर्दछन् जो यहाँ ।
 पाप्को नाश भएर भक्तहरु ती पुग्छन् परंपद्महाँ ॥
 गई धापविषे गिरिन् यदि भन्या सज्जन् जउन् रीत् गरी ।
 झिक्छन् सो रितले त भक्त दुःखमा पर्दा उताछिन् धरी ॥४॥
 प्रभाव् यस्तो जानी जगतजननीका चरणमा ।
 मनैले शिर् राखी कुरुपति पन्या झट् शरणमा ॥
 स्तुती गर्न्या मन् भै कन अधिक काँतर् स्वर गरी ।
 स्तवन् गर्छन् शास्त्रै विधिसित नयन्भर् जल धरी ॥५॥
 हे दुर्गे, सबलाई वर् पनि दिन्या कौमार् स्वरूपकी भई ।
 तेज् तिप्रो पनि बालसूर्य सरिको मुख पूर्ण चन्द्रै झई ॥
 चारै बाहु चतुर्मुखै अति कठोर् श्रोणी पयोधर् पनि ।
 धारण् गर्नु हुन्या म पर्दछु शरण् मंगल् दिनुहोस् भनी ॥६॥

मयूरका रङ्जस्ता अति असल बाला छ करमा ।
 अधिक् खुल्या नूपुर मणि जडित पाऊ उपरमा ॥
 प्रभाव् लक्ष्मी का झैं गरिकन त पुन्या गगनमा ।
 दया तिघ्रो पाऊँ भनिकन म पर्छु शरणमा ॥७॥
 चार् बाहू बिचमा छ पात्र र कमल् घण्टा र चक्रै धनु ।
 लम्बा हातविषे छ पाशु अति असल् शोभायमान् क्या भनूँ ॥
 कुण्डल् कानविषे खजित् छ सुनका हीराहरू लाल् जडी ।
 शोभा गर्नुहुन्या जगत्जननिको माँछू दया यो घरि ॥८॥
 कपाल्मा केश् बन्धन् मुकुट पनि धन्या अति असल् ।
 शशी लज्जित् गर्न्या मुखकमलको सुन्दर सकल् ॥
 अती लामू चुल्ठो सरपसरि झुल्दा जघनमा ।
 लगायाको सिक्री झुनुन-झुनु गर्न्या गगनमा ॥९॥
 अगाडी सागरको मंथन गरदा वासुकी सरी ।
 लपेट्नुन्या मन्दर् झैं जघन सुनकी सिक्रि कबरी ॥
 बडो शोभा गर्न्या झलमल भई त्यै जघनमा ।
 हजूरको हे दुर्गे ! स्वरूप पनि ध्यान गर्छु मनमा ॥१०॥
 ध्वजा धन्या सुन्दर् मयुर पनि जस्का उपरमा ।
 कुमारी रूप् धारी रहिकन सबै स्वर्ग भरिमा ॥
 पवित्रै गर्छिन् जो पुजन गरदा देवगणमा ।
 कृपा माग्छु मातर् म पनि परि तिघ्रो शरणमा ॥११॥
 त्रिलोक्को रोग् जस्तो असुर महिषासुर हुन गयो ।
 दया तीन् लोकमाथी धरिकन त मारीदिनु भयो ॥
 उसै माफिक् मेरा उपर पनि दुर्गे ! धरि दया ।
 सहज्मा दुख् छुट्ला यदि मकन मंगल् दिनुभया ॥१२॥
 जया भन्छन् सब्ले विजय पनि नाम् हो हजुरको ।
 भगत्का निम्तीमा क्षय गरिदिन्या सब् असुरको ॥
 अधिक् दुःख् पर्नाले घरि- घरि म पर्छु चरणमा ।
 कृपा राखी अम्बे मकन लिनुहोला शरणमा ॥१३॥

वास् गर्नु पनि हुन्छ विन्ध्यगिरिमा काली भनी नाम् धरी ।
 जो गर्छन् बलिदान् मनुष्यहरुले शास्त्रै विधानले गरी ॥
 फेरि श्रीजगदम्बिका चरणको ध्यान् गर्दछन् जो यहाँ ।
 संसार्को सुख भोग् गरेर पछि फेर पुग्छन् परंपदमहाँ ॥१४॥
 प्रातः कालमहाँ उठी हजुरको जो जन् स्मरण् गर्दछन् ।
 फेरि दुःख हुँदा चरण्कमलमा जसले त मन् धर्दछन् ॥
 तिन्माथी करुणा गरी हजुरले संसारका सुख् जति ।
 पूर्णै गर्दिनुहुन्छ पुत्र धनले खुशी रहन्छन् अति ॥१५॥
 जंगल्मा परदा समुद्र तरदा चोरले लगादा पनि ।
 आपद् भारि हुँदा सबै हजुरका नामले त टर्छन् भनी ॥
 दुर्गा नाम भजी चरण् कमलको ध्यान् गर्छ मन्ले जउन् ।
 केही दुःख नपाई जन्मभरि खुब् ऐश्वर्य भोग्ला तउन् ॥१६॥
 शोभा कान्ति मती धृती पनि हजुर विद्या र सिद्धि जति ।
 संध्या रात्रि दया क्षमा जगतका कान्ती हुन्या फेर अति ॥
 हे मातर जगदम्बिके ! यि जति छन् तिप्रै विभूती भनी ।
 जानी ज्ञानीहरु चरण्कमलमा धर्छन् सदा शिर पनि ॥१७॥
 बन्धन्मा परदा र मोह परदा, धन् पुत्र नाशमा पनि ।
 रोगको जोर हुँदा तुलो भय हुँदा कल्याण् मिलोस् लौ भनी ॥
 जस्ले पूजन गर्छ भक्ति रसले तन्मन् हजुरमा धरी ।
 उस्माथी करुणा गरी सुख दिन्या सब दुख मनैको हरी ॥१८॥
 राज्यै नाश भएर दुःखित भई विह्वल् भयाको म छू ।
 सङ्कट नाश हुन्या उपाय अरु क्यै देख्दिनै ऐले कछु ॥
 केवल श्री जगदम्बिके ! हजुरको ऐल्हे शरण्मा परी ।
 साष्टाङ्गै पनि गर्छु लौ घरि-घरि भर् सब हजुरको गरी ॥१९॥
 रक्षा गर्नुहवस् पन्याँ विपतमा दास् हुँ हजुरको पनि ।
 भक्तै हुँ म त भक्तवत्सल हजुर आयो शरण्मा भनी ॥
 दर्शन बक्सनुहोस् कमलनयनले हेर्नुहवस् हामीलाई ।
 त्राहि-त्राहि म भन्छु हे भगवती ! यो गुप्तवास् जानलाई ॥२०॥

युधिष्ठिरको यस्तो स्तुति सुनि बहुत् खुश हुन गई ।
 तिनै लोक्की माई भगवति तहीं पर्कट भई ॥
 हुकुम् गर्छिन् फेरि सुन वचन मेरी कुरुपति ।
 सहज सङ्कट छुट्ला अब उपर पर्ला जति-जति ॥२१॥
 कृपाले मेरा फेर पृथिवि भरिका दुश्मन जति ।
 जिती राज् गर्नेछौ नगर मनको शोक अब रती ॥
 सबै भाई सङ्गमा लिङ्कन तिमी खूशी मनले ।
 विराट्का सङ् बस्ता कछु खबर जान्वैन जनले ॥२२॥
 सबै मेरो तिम्ले स्तुति पनि गय्यौ जौन अहिले ।
 जउन् जन् पाठ् गर्ला विपद परदाखेरि कहिले ॥
 दया राखी उस्का सकल मनको ताप् म हरुँला ।
 विपदको नाश पारी धन र जनले पूर्ण गरुँला ॥२३॥
 प्रातः कालमा सबेरै उठिकन दिन - दिन् स्तोत्र यो पाठ जस्ले ।
 गर्ला सुन्ला सुनाउला खुशिसित म उपर भक्ति भै प्रेमरस्ले ॥
 तेस्लाई वर् म दिन्छु सकल जगत्को भोग ऐश्वर्य गर्ला ।
 फेरी मेरा कृपाले गरिकन रणमा शत्रुको सेखि हर्ला ॥२४॥
 राजन् ! भन्छु म ऐले तिमीहरू जति छौ मत्स्यदेशमा त जाऊ ।
 जात्रे छैनन् कसैले सहजसंग त्यहाँ वर्ष दिन् यो बिताऊ ॥
 भन्या रक्षा सबैको गरि कन वरदान् धर्मराज्लाई दीई ।
 पाल्नुभो धाममा फेर जगतकि जननी अन्तरै ध्यान लीई ॥२५॥
 अन्तर्धान भइन् जसै भगवती राजा खुशीले गरी ।
 पाशा रत्नसमानका र थरकी काखीविषे झट् धरी ॥
 ब्राह्मण् झैं मुरती लिई कुरुपती सब्का अगाडीमहाँ ।
 मत्ता हात्ति सरी गमन् पनि गरी पौंच्या विराट् छन् जहाँ ॥२६॥

॥ इति भगवती-स्तोत्रं समाप्तम् ॥

श्रीमद्देवीभागवत महापुराण

माहात्म्य

पहिलो अध्याय—श्रुतिफल

गर्थे यज्ञहरू अनेक दिनहुँ * त्यो नैमिषारण्यमा
 चलने वर्ष अनेक योग्य रितले * थाले कुनै कालमा ।
 डुल्दै आइपुगे यसै बखतमा * श्री सूत पौराणिक
 राखे आसनमा र पूजन गरी * सोद्धा भए शौनक ॥ १ ॥
 जानूहुन्छ हजूरले स्थिति सबै * एकेक त्रैलोक्यको
 भनूहुन्छ सदा उपाय सजिलो * जीवादि उद्धारको ।
 हामीलाई सुनाउनुस् अब कुनै * कल्याण गर्ने कथा
 जस्तले पाप सखाप पारि मनको * सारा हरोस् दुर्व्यथा ॥ २ ॥
 उत्पत्ति—स्थितिको ठुलो प्रलयको * मुक्ती तथा ज्ञानको
 चर्चा गर्नुभयो सबै सुनिसक्यौं * शम्भू, विधी, विष्णुको ।
 गर्नेछन् कलिकालमा थरि—थरी * जीवादिले पाप जो
 त्यस्को नाश गरीदिने शुभ कथा * इच्छा भयो सुनको ॥ ३ ॥
 चर्चा गर्नुहवस् प्रसन्न मनले * क्यै ज्ञानको तत्त्वको
 जानूहुन्छ हजूरले सब कथा * एकेक ब्रह्माण्डको ।
 सुन्छौं हामि नवीन उत्तम कुनै * शिक्षा दिने ज्ञानको
 यस्तो प्रश्न सुनेर शौनकजिको * भन्दा भए सूत यो ॥ ४ ॥

ज्ञानी शौनक ! अन्य विज्ञजन हो ! * गर्भयो प्रश्न जो
 भन्छु सुनुहवस् प्रसन्न मनले * कल्याण गर्ने छ त्यो ।
 इच्छा गर्नुभयो म सुन्दछु भनी * जुन् तत्व जाने कथा
 जस्ले सुन्दछ त्यो प्रसन्न मनले * जानेछ सारा व्यथा ॥ ५ ॥
 गर्जन्छन् तबसम्म शास्त्र व्रत वा * सद्धर्म तीर्थाटन
 सुन्दैनन् जबसम्म भागवतको * विस्तारले वर्णन ।
 घोच्ला बेसरि पाप—रूप तनमा * बिझेछ काँढा जब
 झिक्ने त्यस्कन जो छ भागवत यो * सुन्दा र भन्दा सब ॥ ६ ॥
 देवीभावगत स्वरूप नभमा * श्री सूर्य नारायण
 झल्कन्छन् तबसम्म पाप तनमा * देखिन्छ हे सज्जन !
 देवी—भागवत प्रधान रचना * जस्ले गरेथे सुन
 भन्छन् तिन्कन विष्णु—अंश सबले * हो नाम द्वैपायन ॥ ७ ॥
 टोकी तक्षकले अकाल गतिले * राजा परीक्षित मरे
 श्री जन्मेजयले नवाह विधिले * सुन्दा ति पारी तरे ।
 ज्ञानी व्यासजिको प्रसन्न मनले * गर्दा भए पूजन
 देवीको महिमा नवाह विधिले * पूरा सुने वर्णन ॥ ८ ॥
 देह त्याग गरी परम्पद पुगे * राजा परीक्षित जब
 शक्तिकै महिमा सुनी अरु पनि * पारी तरे मानव ।
 श्री जन्मेजय पितृको शुभ गती * देखेर हर्षित् भए
 पूजा व्यासजिको प्रसन्न मनले * सानन्द गर्दै गए ॥ ९ ॥
 जो अट्टार पुराण छन् पृथिविमा * जीवादि उद्धारक
 देवीभागवत प्रधान सबमा * हो धर्मको रक्षक ।
 देवीको महिमा अलभ्य भवमा * मानिन्छ झन् उत्तम
 जस्ले सुन्दछ भक्तिसाथ उसको * निःशेष हुन्छन् तम ॥ १० ॥

पूरा श्लोक कि अर्ध मात्र दिनहूँ * सुनेछ जो भक्तिले
 उस्लाई सुख—शान्ति भक्ति सहजै * मिल्नेछ आनन्दले ।
 जस्तो मिल्दछ पुण्य दान धनले * वा श्रेष्ठ क्वै यज्ञले
 जस्तो तीर्थ डुलेर वा व्रत बसी * मिल्नेछ ज्ञानादिले ॥११॥
 त्यो मिल्ने छ उपाय एक सजिलो * वर्णन् छ शास्त्रादिमा
 त्यस्को वर्णन गर्दछू अब सबै * राखीलिनू चित्तमा ।
 त्रेता द्वापर सत्य आदि युगमा * सत्कर्म जो गर्दथे
 त्यस्को उत्तम धर्मरूप फल जो * एकेक भेट्दाउँथे ॥१२॥
 देवीभावगत प्रधान दिनहूँ * श्रद्धा र भक्ती गरी
 सिद्धि प्राप्त हुनेछ घोर कलिमा * सुन्दै गए राम्ररी ।
 गर्नेछन् अपराध घोर कलिमा * सद्धर्म त्यागी जन
 तिन्कै निम्ति गरे यथाक्रम सबै * श्री व्यासले वर्णन ॥१३॥
 हुन्छन् व्यक्ति अजम्मरी पिइ सुधा * क्वै एक मात्रै नर
 तर्छन् वंशसहित सुधा—रस पिई * श्री शक्तिको सादर ।
 मैहा वार तिथी र वर्ष दिनको * छैनन् कुनै बन्धन
 देवीको महिमा कुनै दिन सुनोस् * श्रद्धा गरी सज्जन ॥१४॥
 मैहा चैत्र असार ज्येष्ठ अथवा * त्यो भाद्र वा माघमा
 जस्ले सुन्छ नवाह वेद—विधिले * त्यो बस्छ गै स्वर्गमा ।
 यस्को के फल प्राप्त हुन्छ भनि यो * श्री शारदा शेषले
 सक्तैनन् जब गर्न वर्णन भने * सक्नेछकुनूव्यक्तिले ॥१५॥
 परधन परदारामा सदा चित्त धर्ने
 श्रुति स्मृति द्विजको जो द्रोह नित्यै छ गर्ने ।
 घरि घरि गरि निन्दा हिँड्छ द्रोही बनेर
 गरिकन दृढ भक्ती जान्छ पारी तरेर ॥१६॥

लोभी र निन्दक हठी गुणहीन जो छन्
हुन्छन् नवाह सुनि मुक्त अवश्य तर्छन् ।
जुन् तीर्थ दान तपले फल प्राप्त हुन्न
जुन् यज्ञले पनि कसै गरि मुक्ति दिन्न ॥ १७ ॥
जुन् शक्तिको छ महिमा भवमा अपार
त्यस्को गरे श्रवण निश्चय तर्छ पार ।
काशी प्रयाग मथुरा डुल तीर्थ धेर
गङ्गा र नैमिष गया सबमा पुगेर ॥ १८ ॥
त्यस्ले गरोस् थरि-थरी धन-वस्त्र दान
मिल्दैन सिद्धि, नगरी दृढ भक्ति ज्ञान ।
सुनेछ शक्ति-महिमा र नवाह जस्ले
त्यो हुन्छ पूर्ण धन-धान्य र सन्ततीले ॥ १९ ॥
लम्कन्छ पाउँ भनि चार पदार्थ मान
त्यस्लाइ मिल्दछ नवाह गरेर ज्ञान ।
यो देविभावगत नित्य गरेर गान
गर्दै रहोस् जननिको मन-भिन्न ध्यान ॥ २० ॥
भोग्नेछ शान्ति सुख वैभव पाइ मान
त्यस्लाइ हुन्न कहिल्यै दुख दैन्य जान ।
यो देखि-भावगतको महिमा अपार
हुन्छन् सुनेर बुझि उत्तम भक्ति-सार ॥ २१ ॥

मैह्रा आश्विनको र चैत्र-नवमी * वा अष्टमीको दिन
राख्नु उत्तम स्वर्ण वा रजतको * देदीप्य सिंहासन ।
सुन्नु उत्तम देविभागवतको * गर्दै रही पूजन
त्यै सिंहासन दान गर्नु खुशिले * डाकीपठित्ब्राह्मण ॥ २२ ॥

पूरा नौ दिन गर्नुपर्छ व्रत यो * आराधना शक्तिको
 त्यो त्यागी तन, बस्छ पार्षद बनी * हो बात यो शास्त्रको ।
 छन् रोगादि अनेक यै शरिरमा * ती भूत प्रेतादिक
 तिन्को क्यै भय हुन्न शक्ति—महिमा * नै ठान्नु संरक्षक ॥२३॥
 देवी—भावगत प्रधान जन जो * पढ्ला कि वा सुन्दछ
 त्यस्को निम्ति हुँदैन दुर्लभ कुनै * आनन्दमा पर्दछ ।
 भेट्ला चार पदार्थ त्यो पुरुषले * गै स्वर्गमा बस्तछ
 होला जन्म लिएर त्यो नरपती * यै शास्त्रले भन्दछ ॥२४॥
 बन्ध्यालाइ सुपुत्र मिल्दछ, धनी * होला दरिद्री जन
 सारा कष्ट भई निवारण, सुखी * होला त्यही सज्जन ।
 पूजा जुन् घरमा गरिन्छ विधिले * राखेर यो पुस्तक
 तिन्को वर्णन छैन, श्रेष्ठ फलको * हुन्छन्तिनैलायक ॥२५॥
 लाग्यो दोष मणी स्यमन्तक लिनै * श्री कृष्णलाई जब
 खोज्दा जङ्गलमा हराउन गए * संयोगले माधव ।
 चिन्तामा वसुदेव बेसरि परे * देवर्षि आए अनि
 शिक्षा पाइ गरे नवाह विधिले * हे दवि दुर्गे ! भनी ॥२६॥
 पाल्नुभो अनि कृष्ण द्वारवतिमा * सानन्द पत्नी लिई
 देवीलाइ गरे प्रणाम दुइले * अत्यन्त हर्षित् भई ।
 हुन्छन् विप्र भए अवश्य पुरमा * निक्कै टुला पण्डित
 होला क्षत्रिय वीर, भूपति भए * गर्ने सबैको हित ॥२७॥
 होला वैश्य भए सबै तरहले * दानी धनी उत्तम
 होला शूद्र भए स्वधर्म—पथमा * चलने गरी संयम ।
 देवीको महिमा प्रधान सबमा * गर्ने सदा पालन
 हुन्छन् धार्मिक वृत्ति—पालक तिनै * सत्पात्र औ सज्जन ॥२८॥

दोस्रो अध्याय—नवाहश्रवणफल

- सोधेथे जब विज्ञ शौनकजिले * हे सूत पौराणिक!
 आफै ईश्वर कृष्ण व्यापक थिए * संसारका रक्षक ।
 कस्तो कारण के परेर कसरी * पाए कहाँ त्यो मणि
 लाग्यो दोष भनी लिने कसरि त्यो * कुन् हेतुले ती पनि ॥१॥
 आफै खोज्नुपच्यो मणी किन गई * कस्तो पच्यो कारण?
 भेडाए वसुदेवले सुत त्यहाँ * गर्नुहवस् वर्णन ।
 यस्तो शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * सोधीलिएथे जब
 लागे भन्न बुझाइ सूत ऋषिले * विस्तार गर्दै सब ॥ २ ॥
 भक्तीको महिमा अनन्त छ सबै * को सक्छ जानीलिन
 भन्नेछू म बुझाइ देवि—महिमा * जाने—बुझेको सुन ।
 ती सत्राजित नाम द्वारवतिमा * क्वै भोजवंशी थिए
 तिन्ले श्रीरविको गरे तप जसै * तीदेखि खूशी भए ॥ ३ ॥
 तिन्लाई रविले स्यमन्तक मणी * दीनुभयो पैहन
 पूजा त्यो मणिको गरे दिनदिनै * राखेर सिंहासन ।
 भाई एक थिए 'प्रसेन' मणि त्यै * पैहेर कोही दिन
 पाँचे खेल्ल शिकार घोर वनमा * थाहै नपाईकन ॥ ४ ॥
 आयो सिंह र झम्टिई हय—सहित * तिन्लाई मान्यो जब
 मारी सिंह त्यहीं लिए मणि छिटै * श्री जाम्बवानुले तब ।
 पाँचेथे ति गुफाविषे मणि लिई * आनन्द मानीकन
 सानू बालकलाइ त्यै मणि दिए * खेलू भनी दिनदिन ॥ ५ ॥
 फर्कनन् घरमा प्रसेन र गरे * शंका र चर्चा पनि
 भाई मारि मणी लिए वनविषे * ती कृष्णले नै भनी ।
 माँगेथे पहिल्यै र दिन्न म भनी * मैले भनेथेँ जब
 खोसेहुन् वन गै अवश्य बुझियो * हो चाल तिन्कै सब ॥ ६ ॥

झूठो लाग्न गयो कलंक भनि यो * जानूभयो कृष्णले
 केही मित्र लिएर साथ वनमा * जानूभयो वेगले ।
 देखी अश्व तथा प्रसेन वनमा * मुर्दा ढलेका जब
 ठूलो सिंह थियो त्यहीं मृतक त्यो * देखेर जाने सब ॥ ७ ॥
 भालूका पद—चिह्नलाइ क्रमले * पैल्याउँदै ती गए
 देखे घोर गुफा अली पर गई * त्यै ठाउँमा रोकिए ।
 रोकेथे सब मित्रलाइ त्यहिँ नै * फर्कन्छु चाँडै भनी
 एकलै त्यो गहिरो गुफाबिच पसे * केही नजान्ने बनी ॥ ८ ॥
 यौटा बालक खेल्दथ्यो मणि लिई * देखेर गोविन्दले
 यौटा व्यक्ति नयाँ त्यहीं नगिचमा * देख्दी भई धायिले ।
 चिच्च्याई अनि जाम्बवान रिसले * आई छिटै झम्टिए
 कुशताकुशित पन्थो परस्पर दुवै * मार्छू भनी तम्सिए ॥ ९ ॥
 निस्केनन् अझ कृष्ण पन्ध्र दिन भो * भन्थे गुफा बाहिर
 फर्के दुःखित भै गए जति सबै * प्रत्येक आफ्ना घर ।
 त्यो सुन्दा वसुदेव व्याकुल भए * चिन्ता नराम्रो गरी
 गर्थे तर्क अनेक घोर मनमा * दुःखी भई बेसरी ॥ १० ॥
 फिर्दै आइपुगे उसै बखतमा * ज्ञानी मुनी नारद
 सोधे ती वसुदेवलाइ भन के * आईपन्थो आपद ।
 छोरो जङ्गलमा कतातिर गयो * आएन ऐहे किन ?
 के गर्दा घर फर्कला सुत छिटै * वा लाग्छकेहीदिन ॥ ११ ॥
 ज्ञानी नारदले विचार मनमा * क्यै बेर गर्दा भए
 आफू निर्णयमा पुगेपछि स्वयम् * विस्तार गर्दै गए ।
 देवीको महिमा नवाह विधिले * सुनूहवस् सादर
 इच्छा पूर्ण हुनेछ, कृष्ण सहजै * सानन्द फिर्नन् घर ॥ १२ ॥

देवी—भागवत प्रधान छ स्वयम् * श्री—शक्तिको कारण
 देवीकै महिमा सुनौँ अनि भनौँ * आनन्दले वर्णन।
 फिर्नन् पुत्र तपाइका अनि छिटै * यस्तो सुनाए जब
 बिनती श्री वसुदेवले विनयले * फेरी गरेथे तब ॥१३॥
 ज्ञानी नारदजी ! नवाह विधिले * आफैँ बसी भन्नुहोस्
 थाहा छैन मलाइ यो विषयमा * केही पनि, जान्नुहोस्।
 आयो व्यर्थ विपत्ति व्याकुल तथा * छू दीन वा हीन छु
 आऊन् कृष्ण छिटै फिरेर घरमा * यौटा यही जान्दछु ॥१४॥
 यस्ता बात सुनीसकेर मुनिले * लौ हुन्छ भन्दा भए
 ज्ञानी नारदले नवाह विधिले * सानन्द भन्दै गए।
 देवी—मन्त्र नवाक्षरी जप गरे * फेरी गरे पूजन
 भक्तीले वसुदेवले सुनिसके * त्यो पाठ पारायण ॥१५॥
 पूजा पुस्तकको गरी हवन त्यो * पूरा विधानले गरी
 ज्ञानी नारदको पनि गरिलिए * पूजा सबै राम्ररी।
 शक्तीको पनि प्रार्थना स्तुति गरे * हे जीव—संरक्षिणी
 मेरा कष्ट सबै निवारण गरी * श्रीकृष्णआऊन्भनी ॥१६॥
 त्यै वेला वसुदेवले गरिसके * पूजा समाप्ती यता
 भिङ्थे कृष्ण र जाम्बवान घरमा * माछू म भन्दै उता।
 त्यागी नीद र खान—पान घरका * विश्राम बिर्सीकन
 एक्काईस बिते जसै दिन तथा * गर्थे दुवै गर्जन ॥१७॥
 पूजा पूर्ण भयो नवाह विधिले * भैगो समाप्ती यता
 शक्तीहीन ति जाम्बवान् हुन गए * लड्नै नसक्ने उता।
 मुड्की वज्र—समानको प्रभुजिको * तिन्लाइ लाग्यो जब
 आयो चेत फिरेर भित्र मनमा * यी हुन् उनै राघव ॥१८॥

जोरी हात दुवै भने विनयले * हे राम ! सीतापति !
 रक्षा गर्नुभयो समस्त भवको * मारेर लङ्कापति ।
 एहे जुन् अवतार धारण गरी * पाएँ यहाँ दर्शन
 साहै नै म भएँ कृतार्थ पनि छु * हो भाग्यकोयोदिन ॥११॥
 एहे जो प्रभुको अनादर भयो * संग्राम गर्दा यहाँ
 त्यस्को निम्ति क्षमा रहोस् हजुरको * पर्छु म पाऊमहाँ ।
 के सेवा म गरूँ प्रभो ! चरणको, * के वस्तु राखीकन
 आज्ञा गर्नुहवस् स्वयम् हजुरले * गर्छु म त्यो पालन ॥२०॥
 त्यस्तो बित्ति सुनीसकेर प्रभुले * ती जाम्बवान् वीरको
 सारा भन्नुभयो प्रसङ्ग मणिको * जुन् दोष लाग्दो भयो ।
 आएँ मित्रहरू लिएर वनमा * छन् ती सबै बाहिर
 देऊ झट्ट तिमी स्यमन्तक मणी * फर्केर जान्छु घर ॥२१॥
 इच्छा श्री हरिको बुझेर खुशिले * अर्पेर पैहे मणि
 छोरी जाम्बवती समर्पण गरे * स्वीकार होस् लौ भनी ।
 पूजा होम सकेर वेद—विधिले * साङ्गे गरेथे यता
 आए जाम्बवती तथा मणि लिई * गोविन्द सामू उता ॥२२॥
 देखे पत्निसहित् उपस्थित हुने * श्री कृष्णलाई जब
 थाले नाच भई प्रसन्न हरिका * प्यारा सखा यादव ।
 हर्षेथे वसुदेव देवकि दुवै * श्री कृष्ण आए भनी
 आशीर्वाद दिए प्रसन्न मनले * धेरै दयालू बनी ॥२३॥
 समझेथे महिमा जगज्जननिको * हुन् आद्यशक्ती भनी
 बारम्बार गरे प्रणाम पदमा * केही नजान्ने बनी ।
 भेटी श्री हरिलाइ नारद हिँडे * वीणा बजाईकन
 आफ्नु आश्रममा पुगी घरि—घरी * भन्थे ति नारायण ॥२४॥

शक्तीको महिमा अपार सबले * प्रत्यक्ष देखे जब
 सुन्थे ती वसुदेव देवि—महिमा * राखी निकै यादव ।
 पाए पुत्र समस्त आपद टरी * मन्मा भयो हर्ष र
 सुन्थे ती महिमा उनै जननिको * सम्पूर्ण वर्षे—भर ॥२५॥
 जो सुन्नेछ र पाठ गर्दछ भने * पूजा गरी पुस्तक
 त्यस्लाई भव—सिन्धु तर्न सजिलो * पर्नेछ हे शौनक ! ।
 झुठो मेटिदिने कलङ्क हरिको * जो भुक्ति—मुक्ती दिने
 यो कालो कलिमा उपाय अरु क्यै * पाइन्न मुक्ती हुने ॥२६॥

तेस्रो अध्याय—शक्तिमहिमा

भन्थे दिव्य कथा पुराणहरुको * श्री सूत पौराणिक
 शक्तीको महिमा छ विश्व—भरिमा * सुन्दै रहु शौनक ! ।
 बद्रीनाथ प्रयाग नैमिष अनी * काशी कुरुक्षेत्रमा
 डुल्ये तीर्थहरू अगस्त्य मुनिजी * भो पूर्ण क्यै वर्षमा ॥१॥
 भेटे स्कन्दकुमार—लाइ मुनिले * तीर्थादिमा क्वै दिन
 उन्ले सुन्छु भने कथा शुभ, जती * सारा गरे वर्णन ।
 लागे भन्न कुमार शक्ति—महिमा * गर्दै ठुलो आदर
 हो संक्षेप समस्त भन्न म पनी * के सक्तछू भन्न र ॥२॥
 छन् विख्यात सरस्वती भगवती— * को रूपले विश्वमा
 देवीभागवत प्रधान तिनमा * मानिन्छ संसारमा ।
 जस्ले पढ्छ स्वयम् कि सुन्दछ भने * हो भुक्ति मुक्ती दिने
 पूजा पुस्तकको गरे पनि सधैं * हुन् स्वर्ग भेटाउने ॥३॥
 हुन् श्राद्धदेव मनु भास्करका कुमार
 सन्तान—हीन ति थिए दुखमा अपार ।
 पुत्रेष्टि गर्दछु भनेर वसिष्ठलाई
 डाकी भने विनयले बहुतै रमाई ॥४॥

माने विचार गुरुले पनि भूपतीको
 डाकेर विप्रकन यज्ञ शुरू गरे त्यो ।
 श्रद्धा थिइन् ति मनुकी प्रिय पत्नि एक
 तिनले भनिन् गइ स्वयम् निज—बात् उदेक ॥ ५ ॥
 होताहरू ! सुन कुरा जति भन्छु मैले
 छोरी हुने मखविषे गर होम ऐहे ।
 उल्टो गन्यौ यदि भने मख नष्ट होला
 त्यस्ले कुनै अशुभको फल व्यर्थ देला ॥ ६ ॥

होताले त्यहि भावमा गरिदिए * त्यो यज्ञमा आहुति
 श्रद्धालाइ हुनिन् उचित् समयमा * छोरी ति राम्री अति ।
 उल्टो कार्य भएछ के गरि भनी * आश्चर्य माने पनि
 तिन्को नाउँ 'इला' भनेर मनुले * राखे दयालू बनी ॥ ७ ॥
 होला पुत्र भनी अवश्य मख यो * मैले गराएँ, तर
 उल्टो भो कसरी बताउनुहवस् * के हेतुले आखिर ।
 इच्छा पूर्ण भएन यो किन गुरो? * सन्ताप ठूलो भयो
 केही गर्नुहवस् उपाय सजिलो * शक्ती छ यो नाथको ॥ ८ ॥
 तिन्को बिन्ति सुनेर चिन्तित भई * क्यै बेर सोचीकन
 बोलेथे गुरुजी—मनू! बुझ कुनै * यस्मा पन्यो कारण ।
 छोरी भै कसरी भनेर मनमा * चिन्ता नलेऊ अब
 छोरो शीघ्र बनाइदिन्छु तपले * सन्तुष्ट हौला तब ॥ ९ ॥
 यस्ता बात भनी गरे शिवजिको * आराधना औ स्तुति
 छोरी पुत्र बनोस् म पाउँ वर यै * बिन्ती छ मेरो अति ।
 इच्छाले शिवको बने सुत तिनै, * सुद्युम्न नाउँ रह्यो
 सारा हर्ष भएर उत्सव गरे * त्यो पुत्र बढ्दै गयो ॥ १० ॥

खेल्लू जङ्गलमा शिकार म भनी * साथी लिई साथमा
 डुल्दै ती वनमा निकै पर पुगे * हर्षित् हुँदै चित्तमा ।
 यौटा जङ्गलमा पुगेर सहसा * सुद्युम्न नारी भए
 नारी मित्रहरू पनी हुन गए * आश्चर्यमा ती परे ॥११॥
 घोडामा चढि मित्र जो संगसँगै * वन्मा गएका थिए
 घोडी—रूप भए र अश्व पनि झन् * ती छक्क पर्दा भए ।
 निक्कै बेर गरे विचार मनमा * डुल्दै रहे तापनि
 गर्थे आपुसमा मुखामुख गरी * चर्चा, गरौं के भनी ॥१२॥
 लागे भन्न कुमार हेरि मुखमा * हाँसेर सोही कथा
 सुन्नाले पनि यो हुनेछ मनको * शान्ती, गई दुर्व्यथा ।
 गौरी—शङ्करको विहार वनमा * चल्यै थियो क्वै दिन
 आएथे ऋषिवृन्द सोहि दिनमा * गछौं भनी दर्शन ॥१३॥
 देखेथे जब त्यो स्थिती शिवजिको * ती पार्वतीको पनि
 फर्केथे परबाट लज्जित भई * जो—जो गएथे मुनि ।
 फर्केका सब ती ऋषी मुनिहरू * देखिन् जसै गौरिले
 लागिन् वस्त्रहरू सिहार्न सहसा * अत्यन्त नै लाजले ॥१४॥
 गौरीको बुझि भाव, श्राप शिवले * यस्तो दिएथे अनि
 आयो फेरि यहाँ भने पुरुष क्वै * बन्नेछ नारी भनी ।
 यस्तो श्राप हुँदा कुनै पनि त्यहाँ * पुग्दैनथे स्त्री हुन
 केही थाह नपाइ स्त्री हुन पुगे * सुद्युम्न त्यै कारण ॥१५॥
 मानी लाज तिनी डुले वनवनै * त्यागेर आफ्नू घर
 भेटेथे बुधले कुनै दिन उनै * स्त्री सुन्दरी आखिर ।
 देखी रूपवती ति मोहित भए— * थे कामले पीडित
 हेरिन् सुन्दरिले पनी बुधतिरै * मन्मा भई मोहित ॥१६॥

भावैले तिनिले भनिन् हृदयले * स्वीकार गर्छू जब
 आफ्ना साथ लगी ठुलो महलमा * राख्दा भएथे तब ।
 धेरै काल बित्यो अनी पुरुरवा * छोरा उहाँ जन्मिए
 पैहेको स्थिति सम्झि घोर, मनमा * सुद्युम्नलज्जित्थिए ॥१७॥
 पाँची आश्रममा तुरुन्त गुरुको * पाऊ परी सादर
 पाऊँ मुक्ति गुरो ! परेँ विपतमा * उद्धार चाँडो गर ।
 तिन्को भाव बुझी गरे गुरुजिले * श्री शम्भुको प्रार्थना
 ठूलो आपतमा परेछ अहिले * गर्नोस् पुराकामना ॥ १८ ॥
 यस्को गर्नुहवस् निवारण प्रभो ! * यो कष्टको जीवन
 बारम्बार प्रणाम गर्छु पदमा * दुःखी छ साहै मन ।
 आज्ञा भो शिवले रहोस् वचन लौ * तिम्रो र मेरो पनि
 मैहा एक हुनेछ यो पुरुष औ * स्त्रीएकमैहाअनि ॥१९॥
 शम्भूको वरले भएन मनमा * सन्तुष्टि त्यै कारण
 लागे गर्न ति प्रार्थना भगवती * श्री पार्वतीको सुन ।
 दुर्गा दुर्गति—हारिणी भगवती * हे शक्ति ! कात्यायनी
 मेरो शिष्य रहोस् सदा पुरुष नै * प्यारो छ मेरो भनी ॥२०॥
 मेरो बित्ति सुनी भनिन् जननिले * मैले भनेको सुन
 मेरै रूप छ देविभागवतमा * त्यो सुन्नलाई भन ।
 यस्को श्राप निवारणार्थ कुटिमा * लैजाउ आफ्नू अनि
 मेरै श्रेष्ठ कथा सुनाउ तिमि नै * कर्तव्य हो यो भनी ॥२१॥
 जाला श्राप टरी अनी पुरुष नै * बन्नेछ सुद्युम्न यो
 राजा श्रेष्ठ भई ठुलो सुख—सहित् * साम्राज्य भोग्नेछ यो ।
 शिक्षा पार्वतिको सुनेर गुरुले * आनन्द मानीकन
 ल्याएथे सँगमा सहर्ष कुटिमा * दिन्छू भनी जीवन ॥२२॥

आयो आश्विन मास कृष्णपष्ठिको * नौरात्र त्वो शुक्लको
 पूजा शास्त्र—विधानले गरिदिए * रक्षार्थ सुद्युम्नको ।
 शक्तीको गुरुले नवाह क्रमले * आफै सुनाए जब
 श्री सुद्युम्न भए सधैं पुरुष नै * स्त्रीरूप त्यागी तब ॥२३ ॥
 पाई उत्तम रूप, खूब बलियो * राजा प्रतापी बन्यो
 रैती राजि गरी सबै सुजनको * संकष्ट उस्ले हन्यो ।
 उस्का शत्रु सबै हराउन गए * साम्राज्य भैगो स्थिर
 देवी—धाम पुग्यो तजेर त्यहिँ नै * जुन् देह हो नश्वर ॥ २४ ॥

दुर्गा जगज्जननिको महिमा अपार
 जो पढ्छ सुन्छ दिनहुँ पदमा नुहेर ।
 अप्राप्य जो छ भवमा सब वस्तु मिल्छन्
 भोगी यहाँ सुख ठुलो, भव—पारि तर्छन् ॥ २५ ॥

चौथो अध्याय—देवी—कृपा

भन्छन् स्कन्दकुमार शक्ति—महिमा * क्वै एक अर्को पनि
 पैहे जुन् महिमा सुन्यौ सकल त्वो * संक्षेप नै हो भनी ।
 सारा वर्णन गर्न दिव्य महिमा * आँटे पनि सक्तिर्न
 यौटा अद्भुत भन्दछू शुभ कथा * आनन्द मानी सुन ॥ १ ॥
 पैहे क्वै ऋतवाक् भनी मुनि थिए * ज्ञानी कुनै कालमा
 यौटा पुत्र भयो सुविज्ञ मुनिको * गण्डान्तको योगमा ।
 भन्छन् पाउ चतुर्थ हुन्छ घटिया * नक्षत्र हो रेवती
 सोही योग परी भयो सुत भने * होला ठुलो दुर्मति ॥२ ॥
 छोराको मुनिले समस्त विधिले * संस्कार सारा गरे
 आपत्ती त्यहिँबाट विज्ञ मुनिका * माथी अनेकाँ परे ।
 लागी रोग अनेक शोक मनमा * बिस्तार बढ्दै गए
 सामग्री घरका तथा धन पनि * एकेक भै नाशिए ॥३ ॥

उसको बुद्धि फिरेन, देखि गति त्यो * चिन्तित् रहन्थे मुनि
 त्यस्लाई जति भन्दथे हित कुरा * मान्दैनथ्यो त्यो खुनी ।
 दिन्थ्यो कष्ट गरी विवाद घरमा * चल्दै थियो दिन्दिन
 भन्थ्यो नित्य गरी ठुलो कलह त्यो * देओ मलाई धन ॥४॥
 पत्नी एक हरेर कोहि मुनिकी * ल्यायो घरमा अनि
 थाल्यो गर्न ठुला उपद्रव डरी * राम्रा नराम्रा पनि ।
 चिन्ताग्रस्त भए मुनी, सुत भयो * यस्तो नजाती किन ?
 यस्तो पुत्र हुनू बरू नहुनु नै * राम्रो थियो दिन्दिन ॥५॥
 बाँझो नै रहनु, कुपुत्र नहुनु, * मर्नु निको ठान्दछु
 गिर्नन् पितृहरू छिटै नरकमा * दुष्कर्मले काम्दछु ।
 बाचुञ्जेल मलाइ कष्ट बहुतै * देला लिई दुर्मति
 मेरो के गरि हुन्छ उत्तम गती * सप्रन्छ कह्ये मति ॥६॥
 शान्ती मिल्न सकेन—बोल्दछ छुचा * माता पिता हुन् भनी
 यस्को निम्ति गरूँ उपाय अब के * जान्दीनँ केही पनि ।
 जस्को हुन्छ सुपुत्र एक घरमा * हुन् धन्य ती दम्पती
 भोग्छन् पितृ त स्वर्गका सुखहरू * तिन्का कती हो कति ॥७॥
 वंशै नाशतछ पूर्ण मूर्ख सुतले, * बिग्रन्छ कीर्ती पनि
 भोग्छन् कष्ट रुँदै पिता र जननी * अत्यन्त दुःखी बनी ।
 यस्तै तर्क गरी अनेक ति मुनी * चिन्तित् थिए बेसरी
 के गर्दा हित हुन्छ यो बखतमा * जान्दीनँ क्यै हे हरि ॥८॥
 पाँचै आश्रममा ति गर्ग मुनिको * त्यस्तै स्थितीमा जब
 बोले—पुत्र भयो कुबुद्धि कसरी ? * दुःखी तुल्यायो सब ।
 मेरो दोष छ की अरू पनि कुनै * ती पत्तिको दोषले
 यस्तो पुत्र भयो मुने ! मकन यो * दुःखी म छू शोकले ॥९॥

तिन्को बात सुनी बुझी सब कुरा * क्यै बेर सोचीकन
 भन्छन् गर्ग मुनी म दोष ऋतवाक् ! * तिम्रो त क्यै देखिनँ ।
 यस्तो हुन्छ यदा—कदा कहिँ कहीँ— * दुःखी भएका कति !
 यस्तो बन्दछ अन्त्यको चरण त्यो * गण्डान्त हो रेवती ॥ १० ॥
 सोही योग परेर जन्मन गई * छोरो भयो दुर्मति
 सारा जान अनित्य भोग सुखको * संसारका छन् जति ।
 भक्ति श्री जगदम्बिका जननिको * गर्दै रहु हे मुने !
 उन्कै चाकरिले सबै तरहको * कल्याण देख्छु हुने ॥ ११ ॥
 यौटा सत्य त्यही छ विश्व—भरिमा * भन्ने विचारीकन
 देखिन्छन् जति जे असत्य सब हुन् * मैले भनेको सुन ।
 देवीभागवत प्रधान सबमा * कल्याण गर्ने छ जो
 जाला कष्ट नवाह वेद—विधिले * सुन्नेछ जो शक्तिको ॥ १२ ॥
 यो शिक्षा मुनिको सुनी जब बुझे * नक्षत्रको हो छल
 रिस्ले श्राप दिए छिटै गिर तिमी * हे रेवती ! लौ तल ।
 पाई श्राप, गिरेर रेवति भयो * पर्वत् ठुलो रैवत
 हेर्थे छक्क परेर उज्ज्वल भए * सारा दिशा पर्वत ॥ १३ ॥
 पत्नीलाइ भने यथार्थ जति जे * ऐहे बितेको सब
 सुन्दामा विधिले नवाह मुनिको * चिन्ता हरायो तब ।
 गिर्दा रेवति त्यो विशाल गिरिमा * आलोक जुन् देखियो
 सोही तेज बढी चतुर्दिक सबै * विस्तार भै फैलियो ॥ १४ ॥
 कन्या एक अनिन्द्य तेज—बिचमै * जन्मिन् स्वयम् रेवती
 राखेथे कुटिमा लगी प्रमुचले * सन्तोष मान्दै अति ।
 पाले उत्तम रीतिले दिनदिनै * ठूली भइन् ती जब
 चिन्ताग्रस्त भए विवाह—तिरको, * मैले गरूँ के अब ॥ १५ ॥

निक्कै यत्न गरे, मिलेन वर क्वै * खोजेर थाके अनि
 अग्नीलाइ खुशी तुल्याइ तपले * यस्तो पन्थो लौ भनी ।
 त्यै वेला नभबाट मन्द स्वरमा * आकाशवाणी भयो
 राजा दुर्मद आउनन् अनि दिनु * छोरी घरैमा छ जो ॥ १६ ॥
 पैहे भूपति जो प्रियव्रत थिए * उन्कै ठुलो वंशमा
 जन्मे दुर्मद नाम पुत्र यिनि हुन् * पूरा थिए नीतिमा ।
 आए भूप तिनै उसै बखतमा * पर्दा कुनै कारण
 राखी आसनमा गरे प्रमुचले * स्वागत तथा पूजन ॥ १७ ॥
 सोधेथे समचार क्यै कुशलको * सन्तोष मान्दै अति
 बोलेथे मुनि हे नरेश ! गुणकी * खानी छ यो रेवती ।
 दिन्छू गर्नुहवस् विवाह, मनमा * शङ्का नराखी रती
 देखी रेवतिलाइ हर्षित भए * अत्यन्त ती भूपति ॥ १८ ॥
 वार्ता ती दुइ पक्षको जब मिल्यो * मञ्जूर गर्दा भए
 कन्या दुर्मद भूपतीकन स्वयम् * आनन्दले सुम्पिए ।
 कन्यालाइ बिदा दिँदा प्रमुचले * सोधे खुशी भैकन
 तिम्रो मङ्गल वा गरूँ हित म के * इच्छा छ आफ्नु भन ॥ १९ ॥
 बोलिन् ती ऋतवाकले अधि दिए * जुन् श्राप खस्ने तल
 फेरी स्वर्ग पठाउनोस तपको * देखाइ आफ्नु बल ।
 कन्याको सुनि बात ती प्रमुचले * त्यो श्राप मेटीदिए
 फेरी रेवतिलाइ योग—बलले * माथी पठाईदिए ॥ २० ॥
 सोधे दुर्मद ज्वाइँलाइ मुनिले * इच्छा भएको भन
 पूरा गर्छु भने—जती म तपले * सोधेँ त्यसै कारण ।
 राजाले सुनि बात ती प्रमुचको * देखी तपी सद्गुणी
 बोले बात विनीत मन्द स्वरमा * भन्छू म सुन्नोस् मुनि ॥ २१ ॥

श्रीस्वायम्भुव नामका मनुजिको * जन्में ठुलो वंशमा
 आफैं छू नृपती म दुर्मद भनी * विख्यात त्रैलोक्यमा ।
 पत्नी पाइ हजूरबाट खुशि छू * साध्वी सती रेवती
 यिन्को पुत्र हुनेछ रैवत मनु * शङ्का नमाने रती ॥ २२ ॥
 यस्को निम्ति नवाह वेद—विधिले * पर्नेछ सुनू अनि
 पाँचौँपल्ट हुनेछ पूर्ण मनको * सम्पूर्ण इच्छा पनि ।
 देवीको छ प्रभाव श्रेष्ठ सबमा * पाइन्छ चाँडै फल
 त्यो पाँचौँ मनुले हुनेछ कुलको * सत्कीर्ति झन् उज्वल ॥ २३ ॥
 पाएथे वरदान इच्छित जसै * पत्नी लिई रेवती
 फर्केथे निज राज्यमा नरपती * आनन्द मान्दै अति ।
 आए दुर्मद भूपको महलमा * ज्ञानी मुनी लोमश
 पूजा भूपतिले गरे र मुनिले * धेरै दिए आशिष ॥ २४ ॥
 देवीको महिमा नवाह विधिले * सुन्छू भने भूपले
 लागे लोमश भन्न देवि—महिमा * सम्पूर्ण आनन्दले ।
 श्रद्धापूर्वक पाँचपल्ट नृपले * रानी—समेतै सुने
 तोडी बन्धन मोहका जगतका * ती भक्त ज्ञानी बने ॥ २५ ॥
 पूजा लोमशको गरे, हवनको * कार्यादि सारा गरी
 धेरै द्रव्य दिई गरे नृपतिले * पूर्णाहुती राम्ररी ।
 केही काल बित्यो र गर्भिणि भइन् * साध्वी सती रेवती
 पाँचौँ रैवत नामको मनु हुने * छोरो भयो सद्मति ॥ २६ ॥
 फेरी भूपतिले नवाह विधिले * लाउँथे र सुन्थे जब
 शक्तीको महिमा भएर मनको * इच्छा पुगेथ्यो सब ।
 भन्थे सूत कथा र देवि—महिमा * श्रद्धा गरी राम्ररी
 सुन्थे शौनक आदि स्वच्छ मनले * सम्झी उनै ईश्वरी ॥ २७ ॥

राजन् ! स्कन्दकुमारबाट महिमा * श्री ईश्वरीको सुनी
 ज्ञानी लोमशजी बिदा भइ हिँडे * जान्छु म ऐहे भनी ।
 भन्थे सोहि कथा प्रसन्न मनले * श्री सूत पौराणिक
 सुन्थे विज्ञ मुनी ऋषीश्वरहरू * साथै बसी शौनक ॥ २८ ॥
 जगद्धात्री दुर्गे सकल जगतोद्धारिणि शिवे !
 म तिम्रा पाऊमा परि विनय गर्छु प्रणयले !
 जतीले पढ्छन् वा विधि—सहित पूजा हवन जो
 सदा गर्छन्, इच्छा सकल बुझ पुग्नेछ मनको ॥ २९ ॥
 साहै ठुलो छ तिनको महिमा भनेको
 पूरा म सक्तछु कहाँ बुझ छोड्करी हो ।
 पढ्नेछ नित्य, कि त पुस्तक राख्छ घर्मा
 त्यस्लाइ मिल्छ सुख शान्ति पुगेर धाम्मा ॥ ३० ॥

पाँचौं अध्याय—नवाहविधि

भन्थे दिव्य कथा पुराणहरु जो * श्री सूत पौराणिक
 ज्ञानी विज्ञ मुनी ऋषीश्वरहरू * सुन्थे बसी शौनक ।
 सोधे शौनकले जगज्जननिको * माहात्म्य जुन् भन्नुभो
 हामीले सब त्यो यथामति सुन्यौं * सन्ताप मन्को गयो ॥ १ ॥
 शक्तीको महिमा छ घोर कलिमा * निष्पाप पार्ने छ जो
 सुन्छौं हामिहरू नवाह कसरी * सुन्ने विधी कौन हो ?
 भन्नूहुन्छ कथा जती हजुरले * सुन्छौं सबैले, तर
 तृप्ति प्राप्त हुँदैन, कारण छ के ? * भन्नूहवस् सादर ॥ २ ॥
 सुन्छौं हामि सुनाउनुस् शुभ कथा * माहात्म्य ती शक्तिको
 त्यस्ले नष्ट हुनेछ घोर कलिमा * दुर्भावना चित्तको ।
 त्यस्तो शौनकले विनम्र स्वरमा * सोधीलिएथे जब
 बोले सूत नवाहका विधिहरू * विस्तार गर्दै सब ॥ ३ ॥

सोध्नूपर्छ सुविज्ञ ज्योतिषिसितै * राम्रो महीना दिन
 राम्रो मार्ग भदौ कि कर्तिक तथा * आषाढ वा आश्विन ।
 हस्ता अश्विनि रोहिणी मृगशिरा * वा मूल की पुष्यमा
 सुन्नू उत्तम हो कथा—श्रवणमा * की अन्य नक्षत्रमा ॥ ४ ॥
 आफ्ना बन्धु र इष्ट—मित्र र हितु * डाकीलिनु मदत
 सोध्नू पण्डितलाइ के कति यहाँ * चाहिन्छ राम्रोसित ।
 निम्ता लेखि पठाउनु यदि भए * विश्वास मान्ने चर
 श्रद्धापूर्वक डाक्नुपर्दछ सबै * आऊन् ति नारी—नर ॥ ५ ॥
 जो छुनु भक्त गणेश, शम्भु, रविका * श्री विष्णुका शक्तिका
 सुन्नन् ती सबले बसेर महिमा * नाना थरी देविका ।
 ज्ञानी ब्राह्मण बाल वृद्ध र युवा * संन्यासि योगी जन
 मीठो अमृत झैं कथा—रस पिऊन् * आए जती सज्जन ॥ ६ ॥
 जो सक्तैन बसेर सुन्न दिनहुँ * की छैन मौका भने
 केही बेर पनी सुनून् शुभ कथा * कल्याण आफ्नु हुने ।
 डाकेका जतिलाइ योग्य क्रमले * बस्ने र खाने पनि
 राम्रो गर्नु प्रबन्ध विज्ञ जनले * हो गर्नुपर्ने भनी ॥ ७ ॥
 रोज्नु स्थान गएर मण्डप सबै * सम्म्याउनु राम्ररी
 लिप्नु गोबर गाइको लिइ सबै * चौतर्फ राम्रो गरी ।
 गाइनु बाँस बिनेर पाँच कदली * वृक्षादि औ तोरण
 बेर्नुपर्छ ध्वजा सबैतिर घुमी * सोधेर जान्नेकन ॥ ८ ॥
 चल्दा वायु सबै ध्वजाहरु गरून् * एकेक ती फर्फर
 हेर्दा मण्डप त्यो सबैतिर रहोस् * लाग्ने खुशी सुन्दर ।
 पार्नु दक्षिणतर्फ हुन जनले * यस्तो विचारीकन
 वक्ताको मुख पूर्व पार्नु विधिले * राख्नु सफा आसन ॥ ९ ॥

बर्ता आसन राख्नुपर्दछ त्यहीं * सुन्नेहरूको पनि
 भिनै स्त्रीहरूको तथा पुरुषको * बस्नन् ति भिनै भनी ।
 वक्ता निःस्पृह धीर उत्तम गुणी * जान्ने कथा पण्डित
 वाणी शुद्ध गरी भनोस् शुभ कथा * सम्झाइ राम्रोसित ॥ १० ॥
 यस्तै नै उपवाचकी पनि लिनु * ज्ञानी गुणी सज्जन
 थाल्नुपर्छ कथा, प्रबन्ध सब यो * राम्रो मिलाईकन ।
 क्रोधी लुब्ध हठी र कष्टि बहुतै * राख्ने अहम् चञ्चल
 वक्ता राख्नु हुँदैन, जे जति गन्थो * होला सबै निष्फल ॥ ११ ॥
 पेहे नै दिन गर्नु मुण्डन दुवै * वक्ता र कर्ता पनि
 गर्नु भोजन एक—छाक दिनहुँ * कर्तव्य यै हो भनी ।
 गर्नुपर्दछ नित्यकर्म क्रमले * एकेक जानेतक
 नित्य स्नान उठेर गर्नु दिनहुँ * शुद्धचर्य आवश्यक ॥ १२ ॥
 पूजा दिक्पतिको नवग्रह तथा * ती योगिनीको पनि
 गर्नु पूजन मातृकादि सबको * पूर्वाङ्ग यै हो भनी ।
 गर्नु स्कन्द गणेश शम्भु हरिको * पूजा अधिल्लै दिन
 हर्छन् विघ्न समस्त देवगणले * तिन्को गरे पूजन ॥ १३ ॥
 पढ्दै मन्त्र नवार्ण योग्य विधिले * पूजा गरोस् शक्तिको
 पूजा पुस्तकको गरी, वर पनि * माँगीलिनु मुक्तिको ।
 गर्दै ब्राह्मण पाँचको वरणको * सामग्री जिम्मा दिनु
 अर्को एक गणेश ब्राह्मण कुनै * छानेर राखीलिनू ॥ १४ ॥
 चण्डी—पाठ, नवार्ण मन्त्र जपमा * राख्नु बुझी सज्जन
 चारोटा अनि द्वारपाल सबको * रक्षार्थ राखीकन ।
 गायत्री—जपमा खटाउनु कुनै * ज्ञानी गुणी ब्राह्मण
 शक्तीको अनि गर्नु वेद—विधिले * राम्रो गरी पूजन ॥ १५ ॥

हे अम्बिके ! चरणमा छ झुकी प्रणाम
 हे ईश्वरी ! हजुरको छ अनेक नाम ।
 संसारको सब अनित्य छ बोझ भारी
 हो नाम तर्न सजिलो भव-सिन्धु-पारि ॥ १६ ॥
 हे अम्बिके ! भगवती—जननी ! प्रणाम
 गर्छु नमी चरण नै बुझि मुक्ति—धाम ।
 कात्यायनी ! हजुरका पदमा नुहेर
 बिन्ती म गर्दछु शिवे ! पद पक्रिएर ॥ १७ ॥
 हे चण्डिके ! चरणमा परि वार—वार
 माँछू क्षमा गरिदिनोस् करुणा अपार ।
 जो गर्दछन् सकल तीर्थ डुलेर दान
 त्यो देखि मिल्दछ बढी पढि नित्य नाम ॥ १८ ॥

गर्दा यै क्रमले र वेद-विधिले * श्री ईश्वरीको स्तुति
 हुन्छन् भक्त सुखी मिली वर पनी * सप्रन्छ तिन्को मति ।
 माला चन्दन पुष्प वस्त्रहरुले * गर्नु स्वयम् पूजन
 वेदव्यास — समान मान्नु जनले * ती श्रेष्ठ वक्ताकन ॥ १९ ॥
 श्रोतालाइ बसाल्नु आदर सहित् * राम्रो दिई आसन
 सोही आसनमा बसेर जनले * सुनू कथा नौ दिन ।
 चिन्ता गर्नु वृथा छ वस्तु घरको * क्यै नाशियो की भनी
 त्याग्नू उत्तम हुन्छ वृत्ति मनको * सद्भक्त ज्ञानी बनी ॥ २० ॥
 ठान्नुपर्दछ पुत्र—दार—धन ती * हुन् मोहका बन्धन
 यौटी छन् जननी उनै भवगती * हुन् मुक्तिकी कारण ।
 थाल्नुपर्छ कथा बिहान पहिले, * विश्राम मध्याह्नमा
 फेरी थाल्नु र थाम्नु शेष दिनमै * यै हो नियम् शास्त्रमा ॥ २१ ॥

वाधा क्यै मल—मूत्र त्याग्न बिचमा * पर्ला कि उठ्नु भनी
 अल्पाहार हविष्य खानु फल वा * दुग्धादि चोखो भनी ।
 ब्रह्मा विष्णु महेशको थरि—थरी * निन्दा स्तुती गर्छ जो
 द्रोही ब्राह्मणको र देवि—महिमा * जान्दैन, त्यै मूर्ख हो ॥ २२ ॥
 अर्काको धन दारमा मन दिने * ब्रह्मस्व खेस्ने—छ जो
 त्यस्ले सुनु वृथा छ शक्ति—महिमा * देवस्व खाने छ जो ।
 पापी नास्तिक दुष्ट दुर्जन अहम् * मान्ने र क्रोधी छ जो
 त्यस्ताको बुझ हुन्छ निष्फल कथा * सुनेछ जो देविको ॥ २३ ॥
 यस्ताको कहिल्यै नगर्नु जनले * सेवा तथा संगति
 आफ्नु कार्य बिगारि व्यर्थ अरुको * गर्छन् खती दुर्मति ।
 गाई, ब्राह्मण, देवता र गुरुको * माता पिता मान्यको
 राखी व्यर्थ घमण्ड आफ्नु मनमा * निन्दा—स्तुती गर्छ जो ॥ २४ ॥
 त्यस्ता दुर्जनको नमान्नु जनले * सल्लाह वा सम्मति
 त्यस्ताका नगिचै नबस्नु बुधले, * बिग्रन्छ आफ्नु स्थिति ।
 भोग्ने रोग भएर कुष्ट, क्षयले * छन् जो सदा पीडित
 निःसन्तान र दीन—हीन बहुतै * जो व्यक्ति छन् दुःखित ॥ २५ ॥
 मर्ने जन्म हुँदै शिशू, कि नहुने * उत्पन्न, वन्ध्या पनि
 तिन्ले दिव्य कथा सुनुन् जननिको * संकष्ट जाला भनी ।
 साङ्गे गर्नु कथा नवाह—विधिले * पुगला जसै नौ दिन
 हुन्छन् मुक्त अवश्य शुद्ध मनले * जो सुन्दछन् सज्जन ॥ २६ ॥
 कन्या पूजन गर्नुपर्छ दिनहुँ * एकेक वृद्धी गरी
 बाँड्नु सम्पति वित्तशाठ्य नगरी * सम्झी उनै ईश्वरी ।
 जस्को नाम जपेर बन्धन सबै * काटिन्छ संसारको
 पाछिन् कार्य अपूर्ण भक्त जनको * पूरा सबै दासको ॥ २७ ॥

सुनू नाम सहस्र पण्डित कुनै * राखेर बाँडनू धन
 त्यस्ले पाप हुनन् सखाप सहजै * दोषादिको मार्जन।
 चण्डीले कि नवार्ण मन्त्र क्रमले * पढ्दै दिनु आहुति
 यस्ले पूर्ण नवाह हुन्छ र छिटै * सप्रन्ध उस्को मति॥ २८॥
 शय्या दान दिनु र वस्त्र गहना * बाँडनू सकेको धन
 वक्तालाइ प्रसन्न पार्नु धनले * मीठो दिनु भोजन।
 कन्या, ब्राह्मण—दम्पती अरु पनी * छन् बन्धु जो बान्धव
 पैहे ख्वाउनु राम्ररी, पछि दिनु * श्रद्धाअनुसार वैभव॥ २९॥
 साहै दीन दुखी दरिद्र अथवा * हीनाङ्ग, चाण्डाल जो
 देवीरूप बुझेर भोजन दिनु * कल्याणकर्ता छ त्यो।
 राखू पुस्तक रेशमी अनि नयाँ * बासा बनाईकन
 त्यै—माथी बलियो प्रशस्त सुनको * राखेर सिंहासन॥ ३०॥
 वक्तालाइ गरेर दान दिनु त्यो * साङ्गे गरेको दिन
 भोगी भोग यहाँ, गएपछि उहाँ * मिल्ला सुखी जीवन।
 देवीरूप पुराण शुद्ध मनले * सुन्दैन जो दुर्जन
 भोगी भोग यहाँ, पछी नरकमा * बस्नेछ धेरै दिन॥ ३१॥
 चर्चा चल्दछ देविको अनि त्यहाँ * जो विघ्न पार्ला जन
 निःसन्तान भई ठुलो नरकमा * जाकिन्छ त्यो दुर्जन।
 वक्ता पण्डितको र भावगतको * निन्दा वृथा गर्छ जो
 छेपारो र गधा भई नरकमा * भोग्नेछ संकष्ट त्यो॥ ३२॥
 निन्दा ब्राह्मणको गरे कुकुरको * ती जन्म लिन्छन् अनि
 भोग्छन् जन्म—अनेक कष्टहरु ती * दुष्कर्म हो यो भनी।
 अग्लो आसनमा बसीकन कथा * सुन्नेछ जो दुर्जन
 भोग्ला दुःख अनेक काग भइ त्यो * सन्तापको जीवन॥ ३३॥

जस्ले सुन्छ सुती अजिङ्गर भई * बस्ला गई कानन
 त्यो सुँगूर हुनेछ देवि—महिमा * सुन्दैन जो दुर्जन ।
 जस्ले गर्छ गई पुराण स्थलमा * मद्दत् सकेको जति
 त्यस्को मद्दत गर्दछिन् भगवती * धेरै कती हो कति ॥ ३४ ॥
 दोसल्ला अनि द्रव्य वस्त्र गहना * सम्पूर्ण शय्या पनि
 वक्तालाइ दिनेछ जो सुनि कथा * हो गर्नुपर्ने भनी ।
 भोगी भोग यहाँ अनेक थरिका * सम्पत्ति पत्नी सुत
 भोग्ला देह तजेर स्वर्गपुरिमा * सौख्यादिराम्रोसित ॥ ३५ ॥
 मानिन्छन् जसरी त्रिदेवहरुमा * हुन् मुख्य श्री शङ्कर
 त्यस्तै दिव्य कथा पुराणहरुमा * हो भागवत् सुन्दर ।
 गङ्गा छन् नदिमा पवित्र, पशुमा * हुन् नन्दिनी उत्तम
 त्यस्तै छन् कलिमा पुराण सबमा * यौटै छ यो उत्तम ॥ ३६ ॥
 देवीको महिमा नवाह क्रमले * सुन्नेछ नौपल्ट जो
 बाँची त्यो सय वर्ष स्वर्ग—सुखको * आनन्द भोग्नेछ त्यो ।
 वैरीको भय, रोग, कष्ट अथवा * क्वै भूपतीको डर
 देवीको महिमा पढे यदि सुने * जाकिन् त्यस्मा नर ॥ ३७ ॥
 जो सुन्छ नित्य महिमा जगदीश्वरीको
 त्यस्लाइ लाभ बुझ्नु द्रव्य र सन्ततीको ।
 भोगेर शान्ति सुख मिल्दछ जो यहाँको
 जानेछ स्वर्ग, त्यजि देह सुखी भई त्यो ॥ ३८ ॥
 जो भूत प्रेत अरु दैत्य र डाकिनी छन्
 अर्का ति राक्षस र रोगहरु जती छन् ।
 जो सुन्छ यो जननिको महिमा अपार
 जानेछ निर्भय भई भव—सिन्धु—पार ॥ ३९ ॥

ब्रह्मा र शम्भु, हरिले पनि जान्न गाहो
 पछिन् गई शरणमा जब पछि साहो ।
 त्यस्ती जगज्जननिको महिमा नजानी
 मिल्दैन मुक्ति कहिल्यै पनि विज्ञ ज्ञानी ॥ ४० ॥
 माहात्म्य यो जननिको विधिले सुनेर
 गर्ला नवाह पछि नौ दिनको बुझेर ।
 त्यस्माथि हुन्छ करुणा उहि ईश्वरीको
 त्यागेर देह बुझ मुक्त भई गयो त्यो ॥ ४१ ॥
 ॥ इति श्रीमद्देवीभागवत-माहात्म्य समाप्त ॥

श्रीमद्देवीभागवत प्रथम स्कन्ध प्रारम्भ

प्रथम स्कन्धको कथासार—(१)

वस्थे यज्ञ गरी ऋषी मुनि तपी * ज्ञानी गुणी सज्जन
 लागेथ्यो कलिको प्रभाव र गरे * तिन्ले बसी चिन्तन ।
 ब्रह्माको सबले मिलीकन गरे * जो प्रार्थना औ स्तुति
 ब्रह्मा पाल्नुभयो, भने विनयले * आफ्नू सबै दुर्गति ॥ १ ॥
 आज्ञामा विधिले उपाय सजिलो * भन्छू म यौटा सुन
 दिन्छू चक्र म एक, जाउ सबले * त्यस्लाइ बोकीकन ।
 खस्ला नेमि र गाडिनेछ भुमिमा * त्यो चक्र जुन् स्थानमा
 बाधा यो कलिको हुँदैन कहिल्यै * बस्नू त्यही ठाउँमा ॥ २ ॥
 ब्रह्मा पाल्नुभयो प्रसन्न मनले * आफ्नू उही धाममा
 बोकी चक्र हिँडे यता ऋषिहरू * उत्साहका साथमा ।
 जाँदा क्वै दिन नेमि त्यो वनविषे * आफैँ गिरी भासियो
 गिर्दा नेमि प्रसिद्ध नाम हुनगो * त्यो नैमिषारण्यको ॥ ३ ॥
 सोही जङ्गल—भिन्न आश्रमहरू * राम्रा तयारी गरी
 लागे बस्न त्यहीँ सबै ऋषि मुनी * ज्ञानी गुणी राम्ररी ।
 आए क्वै दिन व्यास-शिष्य ति गुणी * श्री सूत पौराणिक
 तिन्को स्वागत दिव्य आसन दिई * गर्दा भए शौनक ॥ ४ ॥

लागे शौनक सोध्न आदर गरी * हे सूत पौराणिक!
 गर्हू बित्ति हजूरले सुनिदिनोस् * हे धर्मका रक्षक!
 जुन् अट्टार पुराण व्यास कृति हो * पढ़नूभयो त्यो सब
 सुन्छौँ लक्षण पाँच—युक्त सब त्यो * हामीहरूले अब ॥ ५ ॥
 गर्देनन् जन जो पुराणहरूको * चर्चा तथा सेवन
 रुन्छन् मूर्ख तिनै दुराचरणमा * पारी सुखी जीवन ।
 चर्चा वेद पुराण शास्त्रहरूको * जो गर्दछन् सज्जन
 जानी श्रेष्ठ पुराण वेद श्रुति हो * त्यै मुक्तिको साधन ॥ ६ ॥
 गर्दा यज्ञ र तीर्थ दान विधिले * हो स्वर्ग जाने तर
 पुण्य क्षीण भई यही पृथिविमा * हो जन्मने आखिर ।
 मुक्ति प्राप्त हुने र ज्ञान—पथको * बाटो खुलाईदिने
 देवीको महिमा सुनाउनुहवस् * विस्तारले हे मुने ॥ ७ ॥
 ती सारा मुनिले र शौनकजिले * बित्ती गरेको सुनी
 लागे भन्न बुझाइ शक्ति—महिमा * श्री सूतले लौ भनी ।
 यस्तो प्रश्न सुनेर, धन्य अहिले * ठान्छू म आफूकन
 शक्तीको महिमा बसीकन सबै * सुनूहवस् सज्जन ॥ ८ ॥
 हो यो तीन सये अठार क्रमले * अध्याय—संख्या अनि
 यस्को गर्न यथार्थ वर्णन स्वयं * सक्तीनँ मैले पनि ।
 बाह्रै स्कन्ध हुने र श्लोकहरु छन् * अट्टार हज्जार जो
 यो हो संस्कृत आर्ष ग्रन्थ, यसमा * कीर्ती छ श्री शक्तिको ॥ ९ ॥
 बाटो खुल्दछ भक्तिले श्रवणको * मुक्ती हुने ज्ञानको
 सोही कारण सुनु शक्ति—महिमा * कर्तव्य हो व्यक्तिको ।
 यस्को जुन् क्रम हो यथामति सबै * सुनूहवस् वर्णन
 आकाशादि प्रपञ्च सृष्टि पहिले * पृथ्वी सबै जीवन ॥ १० ॥

वर्णन् मिल्दछ चन्द्र—सूर्य—कुलको * एकेक ती भूपको
 ती मन्वन्तरको र चौध मनुको * विस्तार प्रत्येकको ।
 चर्चा दानवको, चरित्र सुरको * छन् छक्क पार्ने जति
 सुन्दामा विधिले नवाह दिन नौ * बिग्रन्न कैहले मति ॥ ११ ॥
 आचार व्यवहार वर्णहरूका * कर्तव्य धर्मादिको
 स्त्री, शूद्रादि र चार आश्रम अनी * तिन्का सबै कर्मको ।
 देवीको सुखधाम उत्तम सहित् * जाज्वल्य त्यो वैभव
 श्रद्धा—भक्ति बढाइ तर्न सजिलो * पार्ने कथा छन् सब ॥ १२ ॥
 शक्तीकै महिमा र ग्रन्थ—रचना * श्री व्यासले गर्नुभो
 शिक्षा बक्सनुभो मलाइ र बुझौँ * क्यै अंशमा ग्रन्थ यो ।
 मेरो भाग्य ठुलो रहेछ अहिल्यै * भन्ने भएँ यो कथा
 जस्ले सुन्दछ भक्तिले सुजन हो! * नाशिन्छ सारा व्यथा ॥ १३ ॥

युगहरू र पुराण — संख्या —(२)

त्रेता, सत्य, कली र द्वापर यिनै * हुन् चार घुम्ने युग
 मैहा वर्ष र रात्रि औ दिन ऋतू * घुम्दै रहन्छन् सब ।
 घुम्दा यी युग एकपल्ट क्रमले * फेरो जसै पुग्दछ
 भन्छन् त्यस्कन चौघडी जनहरू * प्रख्यात यो नित्य छ ॥ १ ॥
 पूरा द्वापरमा बिते जब सबै * ती व्यास अट्टाइस
 होलान् व्यास पछी क्रमैसित यही * सावर्णि ती उन्तिस ।
 छन् यस्तै क्रमबद्ध काल मनुका * जो चौध ती आश्रम
 ब्राह्मी सृष्टि बिते छःपल्ट यसरी * सातौँ छ यो उत्तम ॥ २ ॥
 जो जो द्वापर ती बिते अघि सबै * एकेक सताइस
 ती वैवस्वतको उपस्थिति छ यो * पालो छ अट्टाइस ।

पैहेका जति जे बिते युगपिछे * एकेक ती द्वापर
 तिन्को नाम बताउँछू सुन मुने! * अत्यन्त छन् सुन्दर ॥ ३ ॥
 पैहो द्वापरमा भए विधि स्वयम् * नै व्यास संसारमा
 दोस्रो व्यास भए प्रजापति निकै * प्रख्यात त्रैलोक्यमा ।
 तेस्रो द्वापरमा प्रधान र गुणी * श्री शुकजी व्यास हुन्
 चौथो द्वापरमा बृहस्पति गुरु * ती व्यास प्रख्यात छन् ॥ ४ ॥
 पाँचौँ हुन् सविता, उनी—पछि भए * छैटौँ टुला भृत्यु ती
 सातौँ हुन् मघवा, वशिष्ठ गुरुजी, * आठौँ भए व्यास ती ।
 ज्ञानी शौनक! व्यास हुन् नवम ती * विख्यात सारस्वत
 ठूला व्यास भए दसौँ क्रतु—सहित * हुन् ती त्रिधामा बुझ ॥ ५ ॥
 एघारौँ मुनि व्यास हुन् त्रिविषजी * बाहौँ भरद्वाज हुन्
 तेहौँ द्वापरमा ति ऋक्षजि भए * ती विश्वमा श्रेष्ठ हुन् ।
 चौधौँ द्वापरमा स्वयं हुन गए * मैत्रावरुणी गुणी
 सोहौँ व्यास भए धनञ्जय—पछी * सत्रौँ ति मेधातिथि ॥ ६ ॥
 अठ्ठारौँ व्रति नाम व्यासजि भए * उन्नाइसौँ अत्रि हुन्
 बीसौँ द्वापरमा ति गौतम थिए * श्री व्यास प्रख्यात झन् ।
 हर्यात्मा अधिका प्रसिद्ध बहुतै * एक्काइसौँ व्यास हुन्
 बाईसौँ युगका प्रवर्तक बने * बाजश्रवा व्यास झन् ॥ ७ ॥
 तेईसौँ मुनि व्यासजी हुन गए * विख्यात पुष्पायण
 चौबीसौँ तृणबिन्दु व्यासजि भए * पच्चीसवाँ भार्गव ।
 छब्बीसौँ युगमा ति शक्ति सबमा * ज्ञानी थिए व्यास ती
 जातूकर्ण्य भए प्रधान र गुणी * सत्ताइसौँ व्यासजी ॥ ८ ॥
 ऐहे द्वापर जो उपस्थित छ यो * अट्ठाइसौँ हो सुन
 हुन् ती सत्यवती—कुमार गुरुजी * श्रीकृष्ण द्वैपायन ।

श्री पाराशरका सुपुत्र र गुणी * प्रख्यात छन् लोकमा
 तिन्ले व्यास हुँदा पुराण-रचना * धेरै गरे विश्वमा ॥९॥
 सुन्दै सोहि पुराण प्राणि सहजै * संसार पारी तरे
 मैले ती गुरुबाट नै सब सुनेँ * एकेक शङ्का हरे ।
 उन्तीसौँ पछि व्यासजी पृथिविमा * द्रौणी हुनेछन् अनि
 गर्नेछन् शुभ यज्ञ-कर्म तिनिने * कर्तव्य हो यो भनी ॥१०॥
 जुन् यो द्वापरको छ उत्तम कथा * हो व्यासजीकै कृति
 देवीको महिमा म भन्दछु सबै * सुन्नूहवस् सदमति ।
 जस्ले सुन्छ तथा सुनाइ घरमै * राख्नेछ यो पुस्तक
 त्यस्लाई सुख-शान्ति मिल्छ, दुख क्यै * पर्दैन हे शौनक! ॥११॥

सच्चित् स्वरूप मनकी बुझ हेतु जो छन्
 त्रैलोक्य रक्षिणि तिनै जगदीश्वरी हुन् ।

यस्मा छ वर्णन सबै महिमा उनैको

उद्धार गर्न भनि तत्पर छन् सबैको ॥१२॥

श्री कल्याण-स्वरूपिणी भगवती * हुन् एकरूपा यिनी
 हुन् यी शुद्ध विकार-हीन जननी * वा शक्तिरूपा पनि ।
 गर्छिन् लक्ष्मि निवास सत्त्व रूपले * ब्रह्मन्! यिनै शक्तिमा
 राजन् ! रूप सरस्वती पनि त छन् * श्री शक्तिकै अंगमा ॥१३॥
 कालीलाई समस्त विज्ञ जनले * हुन् तामसी भन्दछन्
 गर्छिन् यी अवतार धारण पनी * भन्ने सबै जान्दछन् ।
 माछिन् यै अवतारले पृथिविका * पापीहरू युद्धमा
 यी शक्तीहरूलाई सर्ग यहि हो * भन्छन् सबै शास्त्रमा ॥१४॥
 सारा सृष्टि विनाश पालन सदा * औतारले गर्दछन्
 यिन्लाई प्रतिसर्ग विष्णु विधि औ * श्री शम्भुले भन्दछन् ।

जो हुन् सूर्य र चन्द्रवंशि नृप वा * दैत्यादिका वंशको
भन्छन् 'वंश' पुराण शास्त्रहरूमा * पाइन्छ खोजेर त्यो ॥ १५ ॥
गर्दा वर्णन वंश श्रेष्ठ मनुको * भन्छन् ति मन्वन्तर
मान्छन् मानव वंशलाइ सबले * वंशावली सुन्दर ।
पढ्ने वेद थिएन कोहि र थियो * त्यो एक मात्रै जब
पढ्नु ब्राह्मण अल्पबुद्धि कसरी * भन्ने विचारी तब ॥ १६ ॥
उस्को चार विभाग पारिदिनुभो * बाँडेर श्री व्यासले
जान्नु ऋग्-यजु-साम्-अथर्व क्रमले * प्रत्येक सर्वज्ञले ।
वेदाध्यायन गर्नलाइ नहुने * स्त्री-शूद्रका निमित्तले
गर्नुभो रचना पुराणहरूको * एकेक श्री व्यासले ॥ १७ ॥
उन्का शिष्य सुमन्तु, पैल, शुकजी * अर्का थिए जैमिनी
शिक्षा ती सबलाइ बक्सनुभयो * विस्तार होला भनी ।
ज्ञाता शिष्य सबै पुराणहरूका * एकेक पढ्दा भए
तिन्ले लोकहितार्थ विश्वभरिमा * विख्यात पाउँ गए ॥ १८ ॥
मार्कण्डेय, वराह, भागवत भो * ब्रह्माण्ड, वायू शिव
विष्णु, कूर्म र ब्रह्म वामन, गरुड * त्यो ब्रह्मवैवर्त छ ।
अर्को लिङ्ग र पद्म स्कन्द छ ठुलो * अग्नी तथा नारद
अट्टारौँ छ भविष्य उत्तम तथा * ब्रह्मन् ! बुझे यो सब ॥ १९ ॥
सुन्दा नाम सबै पुराणहरूको * बोल्दा भए शौनक
तिन्का श्लोक सबै सुनाउनुहवस् * हे सूत पौराणिक !
तिन्को प्रश्न सुनेर सूत खुशिले * बोले गरी निश्चय
सारा श्लोक भविष्यका बुझिलिनु * चौधै हजार पाँच सय ॥ २० ॥
जम्मा श्लोक समस्त भागवतमा * अट्टार हजार छन्
जम्मा बाह्र हजार एक सय त्यो * ब्रह्माण्डका श्लोक हुन् ।

जम्मा ब्रह्म—विषे हजार दस नै * छन् श्लोक—गन्ती अनि
 त्यो वैवर्त—विषे पनी गनिलिनु * हुन् माथि जत्ती भनी ॥ २१ ॥
 अर्को वायुपुराण चौबिस हजार * छन् श्लोक बर्ता सय
 पूरा वामनमा छ श्लोक दस नै * हज्जार त्यो निश्चय ।
 जम्मा विष्णुपुराणमा बुझ मुने ! * तेईस हज्जार छ
 संख्या हुन् सब यी पुराणहरूका * खोजी गरे सत्य छ ॥ २२ ॥
 पूरा सोह हजार मात्र छ सबै * विस्तारले अग्निमा
 जम्मा चौध हजार श्लोकहरू छन् * त्यो श्रेष्ठ वाराहमा ।
 पूरा नारदमा छ श्लोक—गणना * पच्चीस हज्जारको
 त्यो हज्जार पचपन्न पद्म कहिने * संख्या बुझे ग्रन्थको ॥ २३ ॥
 उन्नाईस हजार छन् गरुडमा * सत्रै हजार मत्स्यमा
 छन् एक्कासि हजार श्लोक बुझनु * विस्तारले स्कन्दमा ।
 मार्कण्डेय पुराण नौ सय अनी * चौधै हजार कूर्ममा
 पढ्ने अग्निपुराण छन् ति कुइरे * धेरै थरी देशमा ॥ २४ ॥
 छन् प्रख्यात सबै पुराण कहिल्यै * मानिन्न यिन्को क्षय
 जस्ले पढ्छ कि सुन्छ शुद्ध मनले * हो पुण्य त्यो अक्षय ।
 जानेको जति हो पुराणहरूको * संख्या सुनाएँ सब
 पूरा भन्न समर्थ छैन म पनी * संक्षेप नै हो सब ॥ २५ ॥

साना ठुला उप—पुराणहरू अनेक

भन्छू नमान्नु मनमा सुनि त्यो उदेक ।

वाशिष्ठि साम्ब अनि उत्तम कालिका हुन्

यस्लाई लोकभरिमा सब विज्ञ पढ्छन् ॥ २६ ॥

आदित्य, शैव अनि सूर्यपुराण जान

औशान औ कपिल वारुण श्रेष्ठ मान ।

नृसिंह, शिव् अनि पराशर औ गणेश

हो देविभागवत नारद ! इन् विशेष ॥ २७ ॥

लेखे अन्तिम व्यासले तब सवा * लाख् श्लोक भा'को वर

राखे 'भारत' नाम विज्ञ मुनिले * पाँचौँ श्रुती आखिर ।

यस्मा कौरवको र पाण्डु—सुतको * विस्तारले वर्णन

भीष्म, द्रोण थिए प्रधान सबमा * ती वीर दुर्योधन ॥ २८ ॥

अन्यायी कुरुले गरे थरि—थरी * अन्याय धरै तर

सारा पाण्डवले सहीकन जिते * संग्राममा आखिर ।

भन्नुभो शुकदेवले शुभ कथा * प्रत्येक विस्तारले

उन्को पाउ परी सुनेँ अनि बुझेँ * मैले त्यही हेतुले ॥ २९ ॥

महामाया—वर्णन र व्यासको पुत्रेच्छा — (३)

संख्या श्लोक सबै पुराणहरुको * सुन्दै गएथे जब

ज्ञानी शौनकले विनम्र स्वरमा * सोधीलिएथे तब ।

छोरा हुन् शुकदेव व्यास मुनिका * ती जन्मिए के गरी?

पढ्थे घोर तपी भएर कसरी * उन्ले यहाँ बेसरी ॥ १ ॥

को हुन् श्रेष्ठ गुरु ? पढे गइ कहाँ * षड्शास्त्र विस्तारले

सुन्छौँ भन्नुहवस् मुने ! हजुरले * हामीहरु प्रेमले ।

यस्तो बित्ति सुनेर शौनकजिको * श्री सूतजीले अनि

थाले भन्न बुझाइ शुद्ध मनले * कल्याण गर्ने भनी ॥ २ ॥

अधि जसरि भएथे व्यासका ती कुमार

सुन सकल कथा त्यो भन्दछू हे उदार !

अधि जसरि पढेथे शास्त्र तिन्ले समस्त

पछि कसरि भए ती ज्ञानमा इन् दुरुस्त ॥ ३ ॥

जन्मे जो अधि पुत्र सत्यवतिका * अट्टाइसौँ व्यास ती

बस्थे आश्रममा नदी—तटविषे * आनन्द मान्दै अति ।

देखेथे त्यहिँ वृक्ष—माथि दुइटा * साना भंगेरा थिए
 आहारा ति चुचाविषे वरिपरी * खोजेर जुन ल्याउँथे ॥ ४ ॥
 बच्चालाइ खुवाउँथे घरि—घरी * आफ्नू चुचाले जब
 तिन्को मोहक त्यो चरित्र रुखमा * देखीलिएथे तब ।
 थाले गर्न विचार मोह भइ ती * आश्चर्य मान्दै अनि
 छोरो झैँ प्रियपात्र यो पृथिविमा * पाइन्न खोजे पनि ॥ ५ ॥
 अज्ञानी पशुको पनी हृदयमा * यो प्रेम यस्तो हुनु
 ज्ञानी मानिस जातमा किन नहोस् * सन्तान निम्ती रुनु ।
 जस्को छैन कुनै सुपुत्र घरमा * पाउन राम्रो गति
 त्यस्को चित्त रहन्न शान्त सहसा * बिग्रन्छ त्यस्को मति ॥ ६ ॥
 गर्नेछन् अवहेलना सुत—विना * याहाँ र वाहाँ अति
 भोगी कष्ट अनेक रौरव—विषे * भोग्ला ठुलो दुर्गति ।
 वाणी रुद्ध भई छिटै मरणको * बेला भए तापनि
 छोरो छैन भने हुनेछ कसरी * उद्धार मेरो भनी ॥ ७ ॥
 चिन्ताग्रस्त हुँदा सुपुत्र छ भने * भन्नेछ माया गरी
 हे बाबा ! अब सम्झनोस् मनमनै * संसार तार्ने हरि ।
 गर्ला पुत्र बसी नगीच तब पो * उद्धारको कामना
 मेरा पूर्ण हुनन् मनोरथ अनी * जानेछ दुर्भावना ॥ ८ ॥
 चल्दैनन् ति क्रियादि पुत्र नभई * हो बात यो शास्त्रको
 बन्ला प्रेत अवश्य, लुप्त भइ त्यो * सारा क्रिया व्यक्तिको ।
 जस्को जन्म बित्यो सुपुत्र नभई * वा वंश नै नाशियो
 त्यस्ले जन्म लिनु वृथा छ भवमा * सम्पत्ति कीर्ती गयो ॥ ९ ॥
 यस्तै तर्क गरी म पुत्र कसरी * जन्माउँ ऐहे भनी
 क्यै निष्कर्ष—विना सुमेरु गिरिमा * श्री व्यास पाँच अनि ।

ब्रह्मा, विष्णु र शम्भु, अग्नि, रवि वा * कस्को तपस्या गरी
 मेरो पुत्र हुनेछ यो विषयमा * चिन्ता बढ्यो बेसरी ॥१०॥
 वीणा श्रेष्ठ लिने कुमार वयका * जो ब्रह्मचारी थिए
 ज्ञानी नारदजी उसै बखतमा * सामू उपस्थित भए ।
 सोधे—व्यास ऋषे ! म देख्दछु निकै * उद्विग्न जस्तो किन?
 केको बढ्न गयो विकार मनमा * सारा मलाई भन ॥११॥
 ज्ञानी नारदको कुरा सुनि, गरे * सत्कार पूजा जब
 मेरो पुग्छ छिटै मनोरथ भनी * सन्तोष माने तब ।
 यौटा पुत्र हुने उपाय कसरी * ऐहे गरूँ के मुनि?
 चिन्ताग्रस्त भएँ म यै विषयमा * उद्विग्न निककै बनी ॥१२॥
 मैले गर्नु गरेँ विचार मनमा * भेटीनँ क्यै निश्चय
 मेरा निम्ति उपाय केहि सजिलो * भन्नोस् गरी निर्णय ।
 इच्छा पूर्ण हुने, गरूँ तप गई * कुन् देवताको कहाँ?
 छोरो प्राप्त हुनेछ के गरि मुने ? * भन्नोस् मलाई यहाँ ॥१३॥
 त्यस्तो प्रश्न सुने जसै, मनमनै * सोची विचारीकन
 बोले नारदजी प्रसन्न मनले * हे व्यास ज्ञानी ! सुन ।
 सोध्नुभो जसरी मलाई अहिले * सत्पुत्रको खातिर
 भन्छू त्यो म भनी बुझाइ हितको * निम्ती गरी आदर ॥१४॥
 पैहे क्वै दिन विष्णुले दृढ भई * बाँधेर पद्मासन
 गर्थे ध्यान उनै जगज्जननिको * आनन्द मानीकन ।
 ब्रह्माले बुझि त्यो विचार, नगिचै * पाँची भने केशव
 गर्नुहुन्छ हजूर ध्यान दृढ भै * कुन् देवको? माधव ॥१५॥
 अर्को को छ कहाँ तिनै भुवनमा * प्रख्यात ठूलो पनि
 शंका गर्छु अनेक यो विषयमा * हो चाल कुन् यो भनी ।

दिक्पालादि समस्त देवगणले * पाई हजुकै बल
 गर्छन् शासन, पर्न कति नदिई * ब्रह्माण्डमा खल्बल ॥ १६ ॥
 त्यस्ताले पनि गर्नु घोर तप यो * कुन् देवताको, किन ?
 शङ्का पर्न गयो बुझाउनुहवस् * यस्को सबै कारण ।
 ब्रह्माको सुनि प्रार्थना प्रभुजिले * गर्दै निकै चिन्तन
 आज्ञा गर्नुभयो बुझाइ तप त्यो * गर्ने सबै कारण ॥ १७ ॥
 जस्ले हामि त्रिदेवलाइ भवको * स्वामी तुल्याईदियो
 जस्को पाइ विशेष शक्ति अहिले * चल्दै छ संसार यो ।
 गछौं जुन् अधिकार पाइ क्रमले * यो विश्वको कल्पना
 गछौं सृष्टि स्वयं र नष्ट शिवले, * गर्छु म नै पालना ॥ १८ ॥
 उन्कै राजस शक्ति हौ तिमी अनी * दोस्रो म हूँ सात्त्विक
 तेस्त्रा तामस—रूप श्री शिवजि नै * हून् सृष्टि—संहारक ।
 आद्या शक्ति तथा त्रिलोकजननी * जीवादिकी ईश्वरी
 गर्दै छू तप ध्यान यो बखतमा * पाऊ उनैको परी ॥ १९ ॥
 यस्ती हुन्, यति गर्दछिन् यस घरी * जान्दैन कोही जन
 तिन्को दिव्य प्रतापको सुन तिमी * संक्षेपमा वर्णन ।
 यो संसार सबै महाप्रलयमा * भूमी डुबेको घरि
 एकलै नै गइ सुत्छू म जलमा * ती शेष—शय्या गरी ॥ २० ॥
 जागा आइ स्वयं तिनै जननिले * पाछिन् मलाई अनि
 संसारी भइ काम गर्दछु सबै * हो कार्य आफ्नु भनी ।
 आएथे दुइ वीर सिन्धु—जलमै * योद्धा मधू—कैटभ
 मैले पाँच हजार वर्ष जलमै * लड्दै गएथे तब ॥ २१ ॥
 देवीकै बल प्राप्त भो अनि दुवै * ती श्रेष्ठ योद्धाकन
 मारेथे तिमी जान्दछौ सब म त्यो * विस्तारले भन्दिन ।

पैहे त्यो मणिद्वीपमा हुन गएँ * नारी—स्वरूपी जब
 भेटेथेँ नररूप पाइ उनकै * शक्ती डुलेथेँ सब ॥ २२ ॥
 माछा, कच्छप—रूप धारण गरेँ * पैहे त्यसैकारण
 धेरै कष्टहरू खपेँ युगपिछे * उनकै खटन् हो, सुन ।
 जे—जे गर्दछु कार्य जुन् बखतमा * ठूला र साना पनि
 हुन्छन् ती सब शक्तिकै खटनले * बुझ्नु, भएका भनी ॥ २३ ॥
 लक्ष्मीको सँग छाडि बस्न म वृथा * सन्ताप भोगी लिन
 मारथेँ दानव दुष्ट घोर रणमा * जान्थेँ म आफैँ किन ? ।
 गर्छु त्यो सब प्रेरणा जब उनै * गर्छिन् महाशक्तिले
 आद्याशक्ति—बिना म गर्दिनँ कुनै * कार्यादि त्यै हेतुले ॥ २४ ॥
 मेरो जो शिर काटियो धनुषले * त्यो जोरियो अश्वको
 मान्छन् लोकहरू 'हयाऽऽनन' भनी * त्यो हो खटन् शक्तिको ।
 यो चर्चा मुनि व्यासका सँग गरी * देवर्षि फकैँ जब
 छोरो प्राप्त हुने उपायतिर नै * लागीगएथे तब ॥ २५ ॥

हयानन अवतारको कथा— (४)

यो विस्तार सबै सुनेर सहसा * बोल्दा भए शौनक
 शङ्का एक भयो बताउनुहवस् * हे सूत पौराणिक ।
 आफैँ विष्णु थिए त्रिलोकभरिका * जीवादिका पालक
 तिन्को कारण के परेर कसरी * काट्यो खस्यो मस्तक ॥ १ ॥
 धेरै अन्य कथाहरू कहनुभो * सुन्दै गयोँ त्यो सब
 आज्ञा गर्नुहवस् प्रसन्न मनले * सुन्छौँ कथा त्यो अब ।
 ज्ञानी शौनक आदिको जब सुने * त्यो प्रश्न श्री सूतले
 लागे भन्न कथा यथाक्रम सबै * एकेक विस्तारले ॥ २ ॥

लड्दा अघी मधु र कैटभ वीर—साथ
 लाग्यो थकाइ हरिलाइ गलेर गाथ ।

सुत्नूभयो धनुषको गरि आइ नाथ

निद्रा पन्यो प्रभुजिलाइ विचित्र—साथ ॥ ३ ॥

त्यस्को क्यै पछि देवता सकलले * क्वै यज्ञ थालौं भनी
थाले गर्न विचार विष्णु नभई * त्यो हुन आँटे पनि ।

सारा बन्द हुने भए अब क्रिया * सत्कर्म जो हुन् सब
धेरै काल बित्यो अनी सुर पुगे * चौतर्फ खोज्दै तब ॥ ४ ॥

देखेथे प्रभुलाइ लीन सहसा * ती योगनिद्रामहाँ
थाले गर्न विचार फेरि उहाँ नै * के गर्नुपर्ला यहाँ ।

निद्रा भङ्ग गराउने कसरि हो * श्री विष्णुको यो भनी
चर्चा खूब गरे अनेक थरिका * सोचेर युक्ती पनि ॥ ५ ॥

खाँचो पर्न गयो कहीं यदि भने * त्यस्तो कुनै स्थानमा
निद्रा भङ्ग गरेर दोष पनि क्यै * लाग्दैन शास्त्रादिमा ।

कीरा एक गरे तुरुन्त त्यहिँ नै * उत्पन्न ब्रह्माजिले
ताँदो कटिदिनू गएर धमिरो— * लाई भने देवले ॥ ६ ॥

उस्लाई प्रभु विष्णुको डर भयो * मारिन्छु यो कामले
त्यस्को भाव बुझी दिए वर त्यहीँ * रक्षार्थ ब्रह्माजिले ।

जुन् उच्छिष्ट कहिन्छ यज्ञहरुमा * त्यै प्राप्त होला अब
ब्रह्माको वरले प्रसन्न मनले * ताँदो छिनायो तब ॥ ७ ॥

त्यै वेला धनु फट्कियो र हुनगो * त्यो शब्द, बढ्दै गयो
भूमी कम्प भइन्, दिशाहरु सबै * थर्के ध्वनी फैलियो ।

टुक्रा श्री हरिको तुरुन्त धनुले * घाँटी गरायो जब
तिन्को त्यो शिर सिन्धुको बिच परी * आफै हरायो तब ॥ ८ ॥

देखी दुःस्थिति त्यो समस्त सुरमा * हा—हा गराईदियो
ब्रह्माले सबलाइ शान्त रहने * शिक्षा दिदै भन्नुभो ।

भावी हुन्छ प्रधान लेख्छ जति जे * टारेर टर्देन त्यो
 यस्मा पर्छ विचार गर्नु गहिरो * त्यै मुख्य कर्तव्य हो ॥ ९ ॥
 यस्को झट्ट गरौँ प्रयत्न सजिलो * कल्याण होला भनी
 मान्छौ बात भने म भन्दछु अरू * विश्वास पर्ला सुनी ।
 मैले नै निज पुत्रिलाइ पहिल्यै * खेदीसकेँ क्वै दिन
 मेरो पञ्चम माथ शीघ्र शिवले * काटे रिसाईकन ॥ १० ॥
 जानूभो भृगुको निषिद्ध वनमा * भै शम्भु कामातुर
 उन्को लिङ्ग पतन् भयो भृगुजिको * त्यो श्रापले नै, तर ।
 जाँदा गौतम—पत्निका नगिचमा * हज्जार योनी भए
 मार्दा ब्राह्मण विश्वरूप, दहमा * देवेन्द्र लुक्नै गए ॥ ११ ॥
 त्यागी भाव कुभाव व्यर्थ मनमा * शङ्का नराखी अब
 शक्तीको निज भक्तिले स्तुति गरौँ * हामीहरू लौ सब ।
 ब्रह्माको सुनि यो विचार सबले * आनन्द मानीकन
 थाले गर्न सबै मिलेर स्तुति यो * बिन्ती गरी कारण ॥ १२ ॥
 भवानी, हे दुर्गे, जगत—जननी हे भगवती!
 महामाये देवी जय—जय शिवे, देउ सुमति ।
 शिवाणी, ब्रह्माणी, असुरगण—संहारिणि शिवे
 तिमी आद्याशक्ति प्रखर बलरूपा जय—जये ॥ १३ ॥
 महेशानी, श्रद्धा, स्मृति, धृति, दयारूपिणि अति
 झुकी बिन्ती गर्छौँ चरणतलमा हे भगवती !
 तिमी तुष्टी पुष्टी धृति अरु क्षमारूपिणि तथा
 सदा आफ्ना सेवारत सुजनको लौ हर व्यथा ॥ १४ ॥
 तिमी लज्जा तुष्टि स्मृति स्वरूपकी लोक—जननी
 दया पाऔँ अम्बे! गर अब क्षमा सेवक भनी ।

जती गछन् ब्रह्मा हरि र शिवले कार्य भवमा
 सबै पूरा पार्ने अतुल बल तिम्नो छ तनमा ॥ १५ ॥
 जो तिम्नो स्तुति गर्दछन् हृदयमा * भक्ती र श्रद्धा धरी
 ती भेट्छन् वरदान इच्छित सदा * त्रैलोक्यकी ईश्वरी !
 यस्तै खूब सबै मिली स्तुति गरे * ती देवताले जब
 देवी खूशि भइन्, भयो त्यहि स्वयम् * आकाशवाणी तब ॥ १६ ॥
 जो यो काण्ड भयो, समस्त सुरले * पर्देन मानू डर
 यौटा कारण जो छ यो विषयमा * सुन्दै रहो सुन्दर ।
 हेरेथे कहिल्यै रमातिर अघी * हासेर श्री विष्णुले
 हाँस्तैमा अनुमान गर्न ति पुगिन् * हेलाँ गरे नाथले ॥ १७ ॥
 शङ्का पर्न गयो तुरुन्त मनमा * सौता छ कि कुनै भनी
 आयो क्रोध तुरुन्त अग्नि—सरिको * लक्ष्मी रिसाइन् अनि ।
 खिल्ली जुन् मुखले उडाउनुभयो * व्यर्थै गिज्याईकन
 टुक्रा त्यो मुखको हुनेछ सहजै * गिलाँ यही कारण ॥ १८ ॥
 लक्ष्मीको उहि श्रापले प्रभुजिको * टुक्रा भयो गर्दन
 अर्को एक म भन्छु यै विषयमा * जस्तो पन्यो कारण ।
 हो यो शास्त्र—प्रमाण बात मुनि हो ! * विश्वास मानी सुन
 तिम्नो कार्य हुनेछ सिद्ध सहजै * पर्देन चिन्ता लिन ॥ १९ ॥
 यौटा जुन् हयग्रीव दानव भयो * पेहे कुनै कालमा
 त्यस्को बाह्र हजार वर्ष तपमा * पूरा बित्यो कष्टमा ।
 मैले तुष्ट भई भनेँ उहिँ पुगी * माँगेर लेऊ वर
 लाग्यो माँग्न अवध्य देउ वर त्यो, * मैले भनेँ आखिर ॥ २० ॥
 जन्मेका जति मृत्युलोकभरिमा * मर्छन् अवश्यै सब
 मनेँ कुनै अवकाश राखि वरदान * लौ माँग हे दानव !

यस्मा दिक्क नमान वीर ! तिमिले * हो नीतिको बात यो
 मेरो बात सुनी प्रसन्न मनले * त्यो दैत्य हाँस्तो भयो ॥ २१ ॥
 मर्नेपछि भने मरूँ हयमुखे * क्वै वीरको घातले
 त्यो छाडी, नमरूँ कुनै पुरुषको * सानो ठुलो अस्त्रले ।
 मैले 'हुन्छ' भनेपछि उ खलको * अन्याय बढ्दै गयो
 त्यस्को मृत्यु—निमित्त कारण यहाँ * प्रत्यक्ष यो देखियो ॥ २२ ॥
 घोडाको शिर जोर ल्याइ अहिल्यै * जागा हुनन् श्रीहरि
 अन्तर्धान भइन् उसै बखतमा * त्रैलोक्यकी ईश्वरी ।
 त्वष्टा कोहि थिए प्रजापति त्यहीं * तिन्ले तुरुन्तै गई
 घोडाको मुख जोर्दिए 'हरि' उठे * तत्काल जागा भई ॥ २३ ॥
 जागेका प्रभुलाइ देखि सहसा * युद्धार्थ आयो अनि
 मारे त्यो हयग्रीवलाइ प्रभुले * लौ पार हो जा भनी ।
 देखेथे हयग्रीवको मरण त्यो * ती देवताले जब
 जै जै—कार गरेर उच्च स्वरले * भन्थे ति जै केशव ॥ २४ ॥
 संग्राममा बढि परिश्रम पर्न जाँदा
 विश्राम गर्दछु भनेर विचार हुँदा ।
 त्यो क्षीर सागर पुगीकन शेष—माथि
 गर्नुभयो शयन लक्ष्मि लिएर साथी ॥ २५ ॥

मधु—कैटभको तपस्या र उद्धार — (५)

हे राजन् ! हयग्रीवको वध हुने * विस्तार सारा सुनी
 सोधे शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * भन्नोस् दयालू मुनि !
 जन्मेथे दुइ वीर कैटभ मधु * ठूलो तपस्या गरी
 पाएथे वरदान कुनू किसिमले * खूशी भइन् ईश्वरी ॥ १ ॥
 तिन्ले युद्ध गरे कहाँ र कसरी? * श्री विष्णुका साथमा
 मारेथे कसरी छलेर प्रभुले * हारे पनि युद्धमा ।

यस्तो प्रश्न सुनेर ती सकलको * श्री सूत पौराणिक
 भन्छू यो म कथा यथार्थ जति हो * सुन्दै रहू शौनक ॥ २ ॥
 यो ब्रह्माण्ड सबै जलामय थियो * पैहे कुनै कालमा
 शय्या शेष गरी निदाउनुभयो * श्री विष्णु त्यै सिन्धुमा ।
 निस्क्यो स्वच्छ सरोज एक प्रभुको * त्यो नाभिदेखिन् जब
 ब्रह्मा सोहि सरोजबाट हुनुभो * उत्पन्न आफै तब ॥ ३ ॥
 जन्मेथे हरिका ति कैटभ मधु * कानेगुजीबाट र
 डुल्थे दैत्य दुवै जलामय सबै * देखेर चारैतिर ।
 हाम्रो जन्म भयो यहाँ किन? कहाँ * आईपुग्यौँ के गरी
 यौटा शब्द सुने, विचित्र बिजुली * चम्के सरी त्यै घरि ॥ ४ ॥
 पाए मन्त्र उनै सरस्वतिजिको * आकाशमा दर्शन
 सोही मन्त्र जपी डुलो तप गरे * एकान्तमा गैकन ।
 धेरै वर्षपछी मिठो स्वर गरी * आकाशवाणी भयो
 जे इच्छा मनमा छ माँग वर त्यै * दिन्छू म हे वीर हो ॥ ५ ॥
 माँगथे वर त्यो अवध्य हुनको * बन्ने अजेयी पनि
 छोपिन् मोह गराउँदै जननिले * तिन्ले भनेको सुनी ।
 भन्नेछौँ 'अब मार' हामि दुइले * आफ्नू खुशीले जब
 मर्नेछौँ अनि मात्र, नत्र नमरौँ * शस्त्रास्त्रद्वारा सब ॥ ६ ॥
 सुनासाथ 'तथास्तु' वीर दुइले * आकाश - वाणीकन
 लागे उम्लन ती थरी थरि गरी * अन्यायले गर्जन ।
 कस्का साथ लडौँ, पराक्रम कहाँ * देखाउँ आफ्नू भनी
 थाले खोज्न यता-उती दस-दिशा * उन्मत्त जस्तै बनी ॥ ७ ॥
 ब्रह्मा विष्णु हुने सहस्र दलको * पक्रीलिए नाल र
 हल्लाए जब बेसरी अनि भयो * ब्रह्माजिलाई डर ।

थाले भन्न दुवै रिसाइ यसरी * कोहौर बस्छौ किन ?
 आऊ लइन कि भाग शीघ्र अहिले * आफ्नु लिई जीवन ॥ ८ ॥
 बस्छौँ हामिहरू भनी जब गरे * लम्की र झम्की अनि
 ब्रह्माको मनमा भयो यि खलले * मार्छन् अवश्यै भनी ।
 बोलाए हरिलाइ उच्च स्वरले * चिच्च्याइ धेरै तर
 जागेनन् परि घोर योग—निदमा * निद्रित्ति योगेश्वर ॥ ९ ॥
 ब्रह्मालाइ जसै जगज्जननिको * आयो स्वयम् समझना
 चिम्ली नेत्र दुवै गरे हृदयले * श्री शक्ति—आराधना ।
 ब्रह्माको स्तुतिले प्रसन्न हुनुभो * काली—स्वरूपा जब
 देवीले निज नीद तानिलिनुभो * जागा भए माधव ॥ १० ॥
 ब्रह्माले हरिलाइ जागृत त्यहाँ * देखी भने सादर
 हल्लाए जब पक्रि नाल खलले * लाग्यो मलाई डर ।
 मैले बस्न सकीनँ दुष्ट दुइले * बाधा दिए हे हरि !
 रक्षा गर्नुहवस् परे शरणमा * दुःखी म छू बेसरी ॥ ११ ॥
 ब्रह्माको सुनि कष्ट धैर्य दिनुभो * उन्लाइ गोविन्दले
 क्यै डर् कति नमान आफ्नु मनमा * मार्छू कुनै युक्तिले ।
 हेर्दै ती दुइ वीरतर्फ हरिले * हाँसेर आज्ञा भयो
 जस्ले जित्छ मलाई आज रणमा * त्यै वीर पो श्रेष्ठ हो ॥ १२ ॥
 यस्तो हाँक सुनेर वीर ति दुवै * क्रोधित् भए बेसरी
 थाले लइन दुवै मिली अगि सरी * एकेक पालो गरी ।
 तिन्ले पाँच हजार वर्ष जलमा * निक्कै लडाईँ गरे
 थाकेनन् अनि विष्णुका मनमहाँ * शङ्का अनेकौँ परे ॥ १३ ॥
 देवीको अनि ध्यान झट्ट प्रभुको * आयो जसै चित्तमा
 त्यै बेला मधुरो ध्वनी हुन गयो * आकाशको माझमा ।

मेरो नै वरले अजेय ति दुवै * योद्धा भए दानव
 मर्छन् ती तब भन्दछन् जब स्वयम् * लौ मार हे माधव! ॥ १४ ॥
 मायाले अब मोह पार्दछु म नै * संग्राम गर्दै गर
 भन्दछन् अनि दुष्ट 'मार' मुखले * मन्मा नमानी डर ।
 मार्नु युक्ति स्वयम् विचारि तिमिले * आकाशवाणी भयो
 फेरी विष्णु र दैत्यको जलधिमै * संग्राम झन् मच्चियो ॥ १५ ॥
 मायाले जब चित्त मोहित गरिन् * ती दैत्यको, देविले
 शक्ति क्षीण भयो भनीकन बुझे * देखेर नै विष्णुले ।
 बोल्लूभो-म भएँ प्रसन्न रणमा * माँगेर लेओ वर
 चर्को शब्द गरी दिए ति दुइले * त्यो बातको उत्तर ॥ १६ ॥
 हाम्रो जीत भएपछी समरमा * दिन्छौ तिमी के वर !
 जे इच्छा मनमा छ माँग वर त्यै * दिन्छौँ नमानी डर ।
 तिन्को भाव बुझी तुरुन्त प्रभुले * वाचा गरी बन्धन
 आज्ञा भो-वर माँग्दछू, मर दुवै * मैबाट हे दुर्जन! ॥ १७ ॥
 यस्ता बात सुनी परेर छलमा * मन्मा निकै आत्तिए
 वाचा-बन्धनमा हुँदा अझ बढी * लाचार झन् देखिए ।
 भूमी औ जलबाट अन्त अहिल्यै * लौ मार छौँ तत्पर
 भन्दै रूप हजार योजन जती * पारे निकै दुस्तर ॥ १८ ॥
 जंघा बीस हजार योजन छिटै * पारीलिए विष्णुले
 मारे ती दुइलाइ राखि उरुमै * काटी ठुलो चक्रले ।
 बोसो मांस र रक्तले ति दुइको * सृष्टी भयो भूमिको
 सोही कारण मेदिनी यि कहिइन् * विस्तार भो सृष्टिको ॥ १९ ॥
 धेरै पर्वत हाडले हुन गए * दुंगा मुढा पत्थर
 यस्तो वर्णन सूतले गरिदिए * कालीजिको सादर ।

यो आख्यान पवित्र जानि मनले * जो गर्दछन् सम्झना
तिन्का पूर्ण हुनन् जगज्जननिको * पाई दया, कामना ॥ २० ॥

घृताचीको आगमन र व्यासको चिन्ता - (६)

शिक्षा नारदको कुनै दिन त्यहीं * पाएर श्री व्यासले
लाग्नूभो शिवको कठोर तपमा * श्रद्धा तथा भक्तिले ।
पाल्नूभो शिवजी प्रसन्न मनले * श्री व्यासको सामुमा
ढोगे नम्र भई तुरुन्त मुनिले * श्री शम्भुका पाउमा ॥ १ ॥

यौटा पुत्र हुनेछ विज्ञ र गुणी * माँगदै नमाँगी वर
यस्तो दी वरदान पार्वतिपती * पाल्नूभएथ्यो, तर ।
आए आश्रममा फिरेर खुशिले * श्री व्यास ज्ञानी अनि
ल्याएथे अरणी र मन्थन गरी * आगो निकाल्छू भनी ॥ २ ॥

आई एक घृताचि नाम सुमुखी * त्यो अप्सरा सुन्दरी
लागी हेर्न बसेर एक रुखमा * मोहित भए झँगरी ।
थाले व्यास विचार गर्न मनमा * देख्दा घृताचीकन
आगो हुन्छ प्रकट तुरुन्त अरणी * गर्दा यहाँ मन्थन ॥ ३ ॥

होला निश्चय योग्य उत्तम गुणी * स्त्री-भोगद्वारा सुत
राखौँ यस्कन पुत्र खातिर भने * हो कार्य यो निन्दित ।
चर्चा यी ऋषिवृन्दले पनि गरी * भन्नन् तपस्वी पनि
देख्दा सुन्दरिलाइ मोहित भए * आसक्त जस्ता बनी ॥ ४ ॥

इच्छा गर्दिनँ भोगको म मनमा * निर्लिप्त छू तैपनि
आयो लोभ बढी सुपुत्र-तिरको * होला कि मेरो भनी ।
जानी बाधक नारि मात्र तपमा * मोहित छिटै पार्दछन्
ज्ञानी व्यक्ति पनि तिनैतिर सदा * आसक्ति देखाउँछन् ॥ ५ ॥

देख्दै छू म घृताचिलाइ अहिले * यस्लाइ डाकूँ भने
भन्नन्-पन्थ यि खोज्दछन् थरि-थरी * व्यामोहमा गाडिने ।

भेटी उर्वशी अप्सरा पुरूरवा * साहै मिलेका थिए
 त्यस्ले छाडिदिई अनी नरपती * अत्यन्त दुःखी भए ॥ ६ ॥
 त्यस्ले नै उपदेश उत्तम दिई * ती भूपलाई जब
 छोरोलाइ दिएर राज्य वनमा * पाँचै त्यजी वैभव ।
 त्यस्तै त्यागि मलाइ स्वर्ग पुरि नै * जान्छे घृताची पनि
 भन्ने चिन्तनमा थिए घरि-घरी * उद्विग्न जस्तै मुनि ॥ ७ ॥

उर्वशी र पुरूरवा, इला र बुध, तारा र चन्द्रमाको आख्यान— (७)

भन्थे दिव्य कथाहरू खुरु-खुरु * श्री सूत पौराणिक
 लागे सोध्न झुकाइ माथ सहसा * ज्ञानी मुनी शौनक ।
 को हुन् भूप पुरूरवा अनि थिइन् * को उर्वशी सुन्दरी
 तिन्को भेट भयो कहाँ र कसरी * प्रेमी बने के गरी ॥ १ ॥
 तिन्को फेरि भयो वियोग कसरी ? * सन्ताप भोगे कति ?
 सारा भन्नुहवस् कथा हजुरले * शङ्का नमानी रति ।
 तारा-चन्द्र तथा इला-बुध भए * कस्तो परी कारण ?
 गर्नुहोस् क्रमले सबै विषयको * विस्तारले वर्णन ॥ २ ॥
 तारा रूपवती सबै तरहले * निर्दोष थिन् सुन्दरी
 त्यस्तै चन्द्र थिए समान वयका * राम्रा पनी बेसरी ।
 देखादेख हुँदा युवा र युवती * तत्काल मोहित भए
 सोचेनन् परिणाम केहि पछिको * ती भोगमा तमसिए ॥ ३ ॥
 तारा हुन् गुरु-पत्नि यो विषयमा * जान्दै थिइन् ती तर
 जानेका सब चन्द्रमा पनि थिए * त्यस्को नमानी डर ।
 ताराले पनि क्यै नमानि पछिको * लज्जा र ठूलो भय
 यस्मा कारण के परी दुइ भए * निःशङ्क औ निर्भय ॥ ४ ॥

भोगेथे गुरु—पत्निलाइ त्यसरी * ती चन्द्रमाले किन ?
 यस्को सुन्छु यथार्थ वर्णन सबै * भन्नूहवस् कारण ।
 यस्तो प्रश्न सुनेर शौनकजिको * श्री सूत बोले अनि
 सारा कारण भन्दछू सुन तिमि * यस्तो भएथ्यो भनी ॥ ५ ॥
 यौटा वाक्य छ शास्त्रको र ऋषिको * आयो भने यो स्थिति
 आई माँग्न भने स्वयम् ऋतु कुनै * भोग्छू खुशी भै अति ।
 हुन्छन् शुद्ध पछी रजोवति हुंदा * यै तथ्य जानीकन
 भोगेथे गुरु—पत्निलाइ शशिले * सानन्द केही दिन ॥ ६ ॥
 यौटी जुन् ममता उतथ्य मुनिकी * पत्नी थइन् सुन्दरी
 मेरी भाउजु हुन् भनेर गुरुले * त्यो जान्दथे राम्ररी ।
 राखेथे उनिलाइ ल्याइ घरमा * आफ्नू, गुरुले जब
 तारालाइ भयो घृणा स्व—पतिको * देखेर चाला तब ॥ ७ ॥
 ताराले सब त्यो बुझी मनमनै * निक्कै भइन् क्रोधित
 साटो फेर्न बसिन् गई शशि—सँगै * त्यस्तो नराम्रो—सित ।
 त्यो जानेर गए सरासर गुरु * देवेन्द्रका पासमा
 आफ्नू दुःख सबै निवेदन गरे * निक्कै परी तापमा ॥ ८ ॥
 त्यस्को निर्णय गर्न पञ्चगणको * ठूलो सभा डाकियो
 त्यस्मा निर्णय देवता सकलको * संग्राम नै तोकियो ।
 सारा देवहरू सुरेन्द्रतिर भै * लड्छौं भनी तमसिए
 सारा दानव चन्द्रमातिर रहून् * यो शुक्रले भन्दिए ॥ ९ ॥
 निक्कै वर्ष चलयो लडाइँ दुइको * संहार धेरै भयो
 देखी घोर हुने अनर्थ विधिले * सम्झाउँदा थामियो ।
 सम्झाए पछि चन्द्रलाइ विधिले * एकान्तमा राम्ररी
 जिम्मा लाइदिए गुरुकन स्वयम् * तारा अती सुन्दरी ॥ १० ॥

तारा गर्भवती थिइन् पछि भयो * तिन्लाइ छोरो जब
 राखेथे बुध नाम विज्ञ जनले * संस्कार गर्दा सब ।
 छोरो खातिर चन्द्रमा र गुरुको * फेरी कचिङ्गल् भयो
 गर्दा तर्क-वितर्क चित्त नबुझी * संग्राममै मन् गयो ॥११॥
 ताराले गइ चन्द्र-वीर्य सुत हो * आफै भनीथिन् जब
 सुम्पे बालक चन्द्रलाइ विधिले * धेरै बुझाए तब ।
 राजा उत्तम श्राद्धदेव कहिने * धेरै पहीले थिए
 छोरा हुन् रविका तिनी समरका * ज्ञाता प्रतापी भए ॥१२॥
 यौटा पुत्र-विना सबै तरहले * चिन्तित् थिए भूपति
 पुत्रेष्टी मख थाल्दछू अब भनी * सन्तोष मान्दै अति ।
 रानी एक थिइन् तिनै नृपतिकी * श्रद्धा अती सुन्दरी
 होतालाइ भनिन् गएर तिनिले * सानन्द बिन्ती गरी ॥१३॥
 कन्या प्राप्त हुने सुआहुति दिनोस् * तिनले भनीथिन् जब
 छोरी एक भइन् र भूपति भए * दुःखी र चिन्तित् तब ।
 सोधेथे गुरुलाइ यो हुन गयो * उल्टो गुरो! लौ किन?
 यस्को हेतु बताउनोस् हजुरले * दुःखी छ मेरो मन ॥१४॥
 देखी दुःस्थिति भूपको, गुरुजिले * सेवा गरे शम्भुको
 छोरीबाट हुनेछ पुत्र वर यो * श्री शम्भुले बक्सियो ।
 कन्याबाट भए कुमार अनि भो * सुद्युम्न नाऊँ जब
 खेल्थे नित्य गई शिकार वनमा * आनन्द मान्दै तब ॥१५॥
 जाँदा जङ्गलमा नजानिकन ती * सुद्युम्न नारी भए
 घोडा घोडि बन्यो, गए जति सखा * नारी सबै भै गए ।
 थाले गर्न विचार यो स्वरूपले * के जानु फर्की घर
 लागे बस्न गएर अन्य वनमा * भै वाध्य ती आखिर ॥१६॥

सोधे शौनकले विनम्र स्वरमा * कस्तो थियो त्यो वन?
 नारी—रूप हुने पुगी नर त्यहाँ * भन्नूहवस् कारण ।
 बिन्ती शौनकको सुनी मनमनै * सोचौ भने सूतले
 केही वर्ष अघी उमा र शिवजी * डुल्ये र आनन्दले ॥१७॥
 गर्थे भोग—विलास सोहि वनमा * एकान्तमा प्रेमले
 अर्को कोहि थिएन व्यक्ति सहसा * पुग्ने कुनै युक्तिले ।
 ज्ञानी ती सनकादि शुद्ध मनले * गछौं भनी दर्शन
 पुग्दा त्यै वनमा, थिए शिव—उमा * आनन्दमा सो क्षण ॥१८॥
 त्यो वेला रतिमा थिए दुइ जना * नाझा त्यसै कारण
 मानी लाज उमा लुकेर कपडा * थाल्दी भइन् पैहन ।
 हाम्रो यो अपराध आज हुनगो * साह्रै नराम्रो भनी
 फर्के दर्शनकै विना, तप गरौं * भन्दै तपस्वी मुनि ॥१९॥
 मेरो यो सुखमा वृथा हुन गयो * बाधा भनी शम्भुले
 नारी—रूप हुनेछ क्वै नर यहाँ * आए यही श्रापले ।
 सोही हेतु बने ति स्त्री—स्वरूपका * सुद्युम्न अज्ञानमा
 तिन्को नाम 'इला' भयो उहिँ बसे * क्यै काल स्त्री—रूपमा ॥२०॥
 धेरै वर्ष बित्यो बसेर त्यहिँ नै * नारी इलाको जब
 आएथे बुधजी कुनै दिन स्वयम् * थाहै नपाई तब ।
 देखे रूपवती अनिन्द्य सुमुखी * राम्री 'इला' सुन्दरी
 आसक्ती मनमा भयो र बुधले * तत्काल राजी गरी ॥ २१ ॥
 गर्भाधान गरे सुरम्य वनमै * वेला पुगेथ्यो जब
 जन्मे पुत्र त्यहीँ गुणी पुरुरवा * रक्षा गरेथे तब ।
 भोगुँ कष्ट कती म स्त्री—स्वरूपले * भन्ने गरी चिन्तन
 साह्रै दिक्क भइन् इला मनमनै * थाल्दी भईथिन् रुन ॥२२॥

त्यै वेला तिनिले बृहस्पतिजिको * थालिन् र आराधना
 पूरा गर्न गुरू उपस्थित भए * तिन्का सबै कामना ।
 आफ्नू कष्ट सबै निवेदन गरिन् * साध्वी इलाले जब
 थाल्नुभो स्तुति गर्न झट्ट गुरूले * भन्दै प्रभो, हे शिव! ॥ २३ ॥
 भन्नुभो शिवले प्रसन्न म भएँ * लौ माँग दिन्छू वर
 नारी—रूप हुनेछ एक महिना * अर्को महिना नर ।
 शम्भूको वर पाइ ती महलमा * फर्केर आए अनि
 गर्थे शासन एक मास पुरको * आनन्द मान्दै तिनी ॥ २४ ॥
 मैहा एक अनेक भोग सुखमै * ती काटिदिन्थे दिन
 केही काल चल्यो यही क्रम, पछी * गर्दै गए चिन्तन ।
 मेरो योग्य भएन यो किसिमले * साम्राज्यको शासन
 सुम्पे राज्य पुरूरवाकन अनी * जाँदा भए ती वन ॥ २५ ॥
 गर्दा ध्यान त्यहीँ जगज्जननिको * ती भूप सुद्युम्नले
 मुक्ति प्राप्त गरे त्यहीँ तन तजी * गर्दा दया शक्तिले ।
 ती सुद्युम्न नरेशका सुत जती * ती जन्मिएका थिए
 उन्कै अंश भए र सूर्यतिरको * ती सूर्यवंशी भए ॥ २६ ॥
 जो—जो भूप भए ति वीर्य रविका * पाएर संसारमा
 तिन्लाई रवि—वंशका नरपती * भन्छन् सबै लोकमा ।
 देवीकै वरदान आशिषहरू * पाएर नाना थरी
 चल्दै छन् रवि—वंशका अझ पनी * राजा प्रजा राम्ररी ॥ २७ ॥

पुरूरवा र उर्वशीको आख्यान —(८)

सुत्थे दिव्य कथा प्रसन्न मनले * ज्ञानी मुनी शौनक
 सोधेको सब भन्दथे खुरू—खुरू * श्री सूत पौराणिक ।
 जुन् सुद्युम्न अघी इला—स्वरूपमा * नारी भएकी थिइन्
 त्यै बेला बुधको समागम भई * रानी बनी बस्तथिन् ॥ १ ॥

तिनकै भूप पुरुरवा सुत भए * विख्यात संसारमा
 उनकै हो बुझ चन्द्र—वंश अझ त्यो * चलदै छ लोकादिमा ।
 खेल्ये गै वनमा शिकार नृपती * सानन्द कोही दिन
 मारे वन्य—पशूहरू थरि—थरी * डुल्ये खुशी भैकन ॥ २ ॥
 ब्रह्माको परि श्राप सोहि वनमा * त्यो उर्वशी सुन्दरी
 डुल्यी कष्ट सहेर चिन्तित बनी * दुःखी भई बेसरी ।
 देखादेख भयो परस्पर जसै * निककै भए मोहित
 कामासक्त भई भने पुरुरवा * हाँसेर नै ती—सित ॥ ३ ॥
 रानीको पदमा सुशोभित हुने * इच्छा बुझाए जब
 लागिन् भन्न ति उर्वशी नृपतिको * त्यो भाव जानी सब ।
 भन्नूभो जति बात हे नरपते * स्वीकार त्यो गर्दछु
 त्याग्नेछू रतिकाल बाहिक कतै * नाझो जसै देख्दछु ॥ ४ ॥
 राख्नेछू म सँगै सुरक्षित गरी * भेडा दुवै छन् प्रिय
 मानूहुन्छ भने तयार छु सबै * मैले बुझैँ आशय ।
 वाचा—बन्धन गर्नुहोस् अब छिटै * मैले भनेको जति
 यस्मा विघ्न पन्यो कुनै दिन भने * त्याग्नेछु हे भूपति! ॥ ५ ॥
 इच्छा उर्वशिको बुझेर नृपले * स्वीकार गर्दा भए
 धेरै वर्ष दुवै रहेर संगमा * आनन्द भोग्दै गए ।
 सम्झे उर्वशिलाइ स्वर्गपुरिमा * देवेन्द्रले क्वै दिन
 डाके खिन्न भई सभा—बिच बसी * गन्धर्व छानीकन ॥ ६ ॥
 शोभा—हीन भयो सभा—भवन यो * श्री—शून्य झैँ भो यहाँ
 ल्याओ उर्वशिलाइ खोज गर क्यै * युक्ती, छ ऐहे जहाँ ।
 यौटी उर्वशिको उपस्थिति—विना * भो शून्य झैँ स्वर्ग यो
 गन्धर्वादि हिँडे उसै बखतमा * आज्ञा सुनी इन्द्रको ॥ ७ ॥

भेडा उर्वशिका थिए प्रिय दुवै * मांगे तिनै तीकन
 नाङ्गो भोगविषे थिए पुरुरवा * निर्लिप्त त्यै कारण ।
 दौडे त्यै स्थितिमा उठेर सहसा * भेडा फिराई लिन
 चम्काए बिजुली झिलिक्क पथमै * गन्धर्वले त्यै क्षण ॥ ८ ॥
 देखिन् उर्वशिले प्रकाश बिचमै * नाङ्गा थिए भूपति
 हाम्रो त्यो प्रण भङ्ग भो अब भनी * बोल्दी भइन्—सञ्चति ।
 त्यो सारा घटना घट्यो छिनमहाँ * थाहै नपाईकन
 त्यागी उर्वशि स्वर्गमा चलिगइन् * तोडी सबै बन्धन ॥ ९ ॥
 सम्झी उर्वशिलाइ पागल सरी * विक्षिप्त राजा भए
 आफ्नू राज्य र सम्पती महल त्यो * एकेक त्यागीदिए ।
 हा—हा ! प्राणप्रिये, कतातिर गयौ * हे उर्वशी ! सुन्दरी
 भेट्नेछू तिमिलाइ फेरि म कहाँ * कुन् यत्नले के गरी ॥ १० ॥
 धेरै बेर गरी विलाप नृपले * सन्ताप भोगदा भए
 शान्ति प्राप्त भएन केहि मनमा * झन् बेसरी आत्तिए ।
 थाले गर्न तिनी सबैतिर डुली * एकेक तीर्थाटन
 पाँचैथे कुरुक्षेत्रमा पुरुरवा * संकष्टमै क्वै दिन ॥ ११ ॥
 देखे उर्वशिलाइ त्यै बखतमा * निक्कै भए हर्षित
 कानालाइ मिले सरी नयन भो * भेटेर प्यारी—सित ।
 बोले भूप—तिमी गयौ किन त्यसै * त्यागेर हे उर्वशी
 आऊ भोग गरौ प्रसन्न मनले * मानीअघीझैँ खुशी ॥ १२ ॥
 यस्तै बात सहर्ष प्रेम—रसका * गर्दै गए भूपले
 क्यै गम्भीर भई भनिन् सुमुखिले * सम्झाउँदै स्नेहले ।
 यो संसार अनित्य, भोग—सुख यी * जानेर झूठा भनी
 गर्नुहुन्छ कुरा वृथा नरपते * के मूर्ख जस्तै बनी ॥ १३ ॥

धोका मिल्ल छ गरे पत्यार दुइको * स्त्री जाति औ चोरको
 सोही कारण भन्दछू हित कुरा * हो शास्त्रको नीतिको ।
 आसक्ती नगरेर मोह तजि यो * बिसी मलाई पनि
 गर्नोस् भोग र राज्यका सुखहरू * कर्तव्य यै हो भनी ॥ १४ ॥
 जान्छू इन्द्रसभा—विषे नरपते * बस्छू गई स्वर्गमा
 तिन्को बात सुनी विरक्त मनले * फिर्दा भए राज्यमा ।
 बिसेनन् नृपले बिते दिन निकै * सम्झीरहे उर्वशी
 थाले यज्ञ अनी ति वेद—विधिले * गन्धर्व पार्ने खुशी ॥ १५ ॥
 राजाको मखले खुशी हुन गई * आएर गन्धर्वले
 साथैमा निजलोकमा लिइ गए * तिन्लाइ आनन्दले ।
 राजा यज्ञ गरी ठुलो, जब पुगे * गन्धर्वको लोकमा
 पाए भेट्न ति उर्वशी गुणवती * लाई त्यही स्थानमा ॥ १९ ॥

चन्द्रवंशी राजा र परशुरामको आख्यान — (९)

ज्ञानी सूतजिले सबै भनिसके * आख्यान विस्तारले
 सोधे शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * अर्को कथा प्रेमले ।
 जो—जो भूपति चन्द्रवंश—तिरका * प्रत्येक भूपालको
 तिन्का पुत्रहरू कती—कति भए * विस्तार एकेकको ॥ १ ॥
 सोधेथे जब यो कथा विनयले * सन्तोषले, सूतले
 लागे भन्न ति चन्द्रवंशि नृपको * उत्पत्ति आनन्दले ।
 जेठा पुत्र पुरुरवा नृपतिका * पैदा भएका थिए
 आफ्नू शासनमा सबै तरहका * सन्तोष तिन्ले दिए ॥ २ ॥
 तिन्कै उत्तम वंशमा पछि भए * गाधी भनी भूपति
 कन्या सत्यवती भइन् नृपतिका * साध्वी र राम्री अति ।

देखी ती सुमुखी ऋचीक ऋषिले * गर्छू बिहे लौ भनी
 माँगी सत्यवती बिहे गरिलिए * सन्तोष माने अनि ॥ ३ ॥
 केही काल बित्यो अनी खुशि हुँदै * आमा र छोरी भई
 माँगे पुत्र म पाउँ हे ऋषिपते! * भन्दै अगाडी गई ।
 पाऊन् पुत्र यि जाति—माफिक भनी * भाँडो दुवैमा धरी
 पत्नीलाइ र सासुलाइ ऋषिले * सुम्पे चरु त्यै घरि ॥ ४ ॥
 पत्नीको चरुमा अवश्य बढिया * छोरो दिए हुन् भनी
 शङ्का गाधिकि रानिले गरि स्वयम् * खाइन् चरु त्यो अनि ।
 छोरीको चरु जो थियो सकल त्यो * आफै ति खाईलिँदा
 आफ्नू जो चरु हो 'तँ खा'भनि त्यहाँ * ती छोरिलाई दिँदा ॥ ५ ॥
 सोही कारणले ति क्षत्रिय सरी * त्यो उग्र बानी गरी
 जन्मे एक सुपुत्र सत्यवतिका * श्री पर्शुराम् त्यै घरि ।
 तिन्ले हैहयवंशिलाइ पहिले * मारेर संग्राममा
 एक्काईस—पटक् ति क्षत्रिय जती * मारीदिए युद्धमा ॥ ६ ॥
 त्यो विस्तार सुनेर शौनकजिले * सोधे नि शङ्का गरी
 क्रोधी ती कसरी भए परशुराम् * के कारणले गरी ।
 यो बिन्ती सब शौनकादि ऋषिको * तिन्ले सुनेथे जब
 खूशी भैकन सूतले सब कथा * भन्दै गएथे तब ॥ ७ ॥
 पैहे हैहय वंशमा नरपती * जुन् कार्तवीर्ये भए
 तिन्ले रावणलाइ पक्रि बलले * घर्मा थुनेका थिए ।
 केही कालपछी पुलस्त्य ऋषिले * मुक्ती दिलाए जब
 ऋक्यो रावण वीर लज्जित भई * लङ्कापुरीमा तब ॥ ८ ॥
 आए सैन्य लिएर एक दिन ती * ठूलो शिकारी बनी
 पाँचेथे जमदग्निको कुटिमहाँ * ती पाहुना हूँ भनी ।

ज्ञानी ती जमदग्नि आफ्नु कुटिमा * एकलै बसेका थिए
 गाईबाट मिलेर वस्तु सबको * तृप्ती गराईदिए ॥ ९ ॥
 गाईको सुप्रभाव देखि नृपती * आश्चर्य मानीकन
 माँगे गाइ मलाइ देउ खुशिले * मिथ्या कुरा बोल्दिनँ ।
 त्यो सुन्दा जमदग्नि ले गउ दिने * इच्छा गरेनन् जब
 तिनले गाइ लगे हरेर बलले * फर्के खुशिले तब ॥ १० ॥
 त्यो संचार सुनेर श्री परशुराम् * संग्राम गर्छु भनी
 आफ्ना शस्त्रहरू लिईकन पुगे * माहिष्मतीमा तिनी ।
 त्यो देखेर ति कार्तवीर्य नृपती * सेना लिई साथमा
 आए शस्त्र लिएर क्रोधित हुँदै * गर्जेर संग्राममा ॥ ११ ॥
 थाले गर्न प्रहार शस्त्रहरू ती * योद्धा दुवैले जब
 लागे मर्न अनेक सैन्य नृपका * हा—हा परेथ्यो तब ।
 तिनले हात हजारमा धनु लिई * आए अगाडी अनि
 पाई ती नृपलाइ आफ्नु नगिचै * मौका छ राम्रो भनी ॥ १२ ॥
 पक्रे झट्ट कपाल ती नृपतिको * श्री पार्शुराम्ले अनि
 घाँटी काटिदिए लिईकन खुँडा * लौ पार हो जा भनी ।
 त्यो संग्राम जितेर गाइ बलले * आफ्नु सँगैमा लिई
 फर्के आश्रममा छिटै परशुराम् * अत्यन्त हर्षित् भई ॥ १३ ॥
 एक्काईस—पटक् घुमेर पृथिवी * छानी सबै क्षत्रिय
 पृथ्वी शून्य गराउने उनि थिए * संग्राममा निर्भय ।
 धेरैपल्ट गरेर दान पृथिवी * राजी गरे ब्राह्मण
 बढ्दै गो त्यसरी चतुर्दिक सबै * सम्मान कीर्ती धन ॥ १४ ॥
 पत्नी थिन् जमदग्निकी पतिव्रता * साध्वी गुणी सुन्दरी
 गङ्गामा जल ल्याउनाकन गइन् * पूजार्थ कोही घरि ।

लागिन् हेर्न विहार ठिङ्ग उभिई * क्यै बेर गन्धर्वको
 सोधेथे पतिले ढिलो कन भयो * बाधा कहाँ के पन्यो? ॥१५॥
 त्यस्को उत्तरमा नबोलिकन ती * हेर्दै रहिन् केवल
 गर्जेथे जमदग्नि घोर तपको * देखाइ आफ्नू बल ।
 आमा काट भनी तुरुन्त रिसले * आज्ञा दिएथे जब
 मानेनन् तर तीन भाइ अरुले * अन्याय ठानी तब ॥१६॥
 सुम्पेथे जमदग्निले परशुराम्— * लाई खुँडा त्यो अनि
 काटेथे जननी र भाइ सब ती * आज्ञा पिताको भनी ।
 देखी अद्भुत घोर कर्म सुतको * खूशी पिताजी भए
 जे इच्छा मनमा छ लेउ वर त्यै * तिन्लाइ आज्ञा दिए ॥१७॥
 जोरी हात दुवै भने विनयले * आफ्ना पिताजी—सित
 आमालाइ बचाउनुोस् अब पिता ! * हाम्रो चिताई हित ।
 बोलेथे जमदग्नि त्यै बखतमा * होला 'तथास्तु' जब
 निद्राबाट उठे सरी उठिगइन् * ती रेणुकाजी तब ॥१८॥
 तिन्का दाजुहरू जुरू—जुरू उठे * पाई पिताको वर
 चिन्ताग्रस्त भए निकै परशुराम् * गर्नुोस् क्षमा ईश्वर !
 प्रायश्चित्त निमित्त ती हिडिगए * तत्काल तीर्थाटन
 आएथे अनि कार्तवीर्य सुत ती * धेरै रिसाईकन ॥१९॥
 काटेथे जमदग्निलाइ कुटिमै * वैरी पिताको भनी
 आए तीर्थहरू घुमी परशुराम् * आफ्नू कुटीमा अनि ।
 रोई छाति पिटी भनिन् जननिले * हत्या पिताको जब
 गर्जेथे रिसले निकै परशुराम् * गर्दै प्रतिज्ञा तब ॥२०॥
 निष्क्षत्री पृथिवी गराउँछु भनी * खुँडा लिई हातमा
 मारेथे सब कार्तवीर्य—सुत ती * एकैक संग्राममा ।

थाले मारन प्रदक्षिणा गरि गरी * संसारका क्षत्रिय
 यौटा शेष रहेन दुष्ट नृपती * सारा गराए क्षय ॥ २१ ॥
 धोए खड्ग स्यमन्तपञ्चक ठुलो * जुन् तीर्थमा गैकन
 त्यस्को पूजन भक्तिले जनहरू * गर्छन् गई दर्शन ।
 एक्काईस—पटक दिए पृथिवि नै * ती कश्यपादीकन
 धेरै यज्ञ गरेर पाप तनको * पारीलिए कञ्चन ॥ २२ ॥
 पाएथे तिनिले अजम्मरि हुने * आफ्ना पिताको वर
 गर्दै छन् तप ती महेन्द्र गिरिमा * सम्झी उनै ईश्वर ।
 जम्मा आठ चिरञ्जिवी पृथिविमा * छन् मानिएका अनि
 तिन्मा एक ठुला उनै परशुराम् * हुन् क्रोधमूर्ती पनि ॥ २३ ॥

विश्वामित्रको आख्यान — (१०)

भन्थे दिव्य कथा प्रसन्न मनले * श्री सूत पौराणिक
 सुन्थे विज्ञ मुनीश्वरादि—सहितै * ज्ञानी मुनी शौनक ।
 विश्वामित्रजिको कथा कहनुहोस् * सुन्छौँ खुशीले अब
 लागे भन्न बुझाइ सूत मुनिले * विस्तारले त्यो सब ॥ १ ॥
 विश्वामित्रजि गाधिका सुत भए * ठूला प्रतापी पनि
 ब्रह्मर्षी कहिए पछी तप गरी * क्षत्री थिए तापनि ।
 खेल्छू गै वनमा शिकार म भनी * सेना लिई क्वै दिन
 गाधी—पुत्र पुगे वसिष्ठ ऋषिको * राम्रो कुटीमा, सुन ॥ २ ॥
 ठूलो स्वागत सैन्यको र नृपको * ज्ञानी मुनीले गरे
 देखी ती मुनिको प्रभाव तपको * ती खूब छक्कै परे ।
 सोधे—के गरि गर्नुभो ऋषिपते * हाम्रो ठुलो स्वागत
 बोले—नन्दिनिको प्रताप सब हो * तत्काल राजा—सित ॥ ३ ॥

लैजान्छू घरमा मलाइ दिनुहोस् * यी गाइमा श्रेष्ठ छन्
 राजाको घरमा गएर खुशिले * यी नन्दिनी बस्तछिन् ।
 यी जान्छिन् खुशिले भने नरपते * लैजानुहोस् नन्दिनी
 गौ—माता तिमि छौ स्वतन्त्र गर लौ * रक्षा स्वयम् नै भनी ॥ ४ ॥
 लागे तान्न अनेक सैन्य बलले * गाई समाई जब
 विश्वामित्रजिले भने तिमिहरू * लैजाउ गाई अब ।
 जुर्क्याइन् निज अङ्ग नन्दिनिजिले * पैदा भए सैनिक
 सेना मारिदिए समस्त नृपका * बाँचेन क्वै रक्षक ॥ ५ ॥
 गाईका सब राँ जती हुन गए * उत्पन्न ती सैन्यमा
 मान्छन् म्लेच्छ तिनै सुविज्ञहरुले * देखिन्छ शास्त्रादिमा ।
 विश्वामित्र वसिष्ठको जब भयो * संग्राम ठूलो त्यहाँ
 राजर्षी शरको प्रहार जति जे * गर्थे डटी छिन्महाँ ॥ ६ ॥
 रोके काठ लिएर एक गुरुले * सारा वृथा पार्दिए
 विश्वामित्र भएर दिक्क मनमा * यो बात बोल्दा भए ।
 धिक्कारु क्षत्रिय—शक्ति, ब्रह्म—बल हो * यो श्रेष्ठ संसारमा
 क्षत्री हूँ तर बन्छु ब्राह्मण भनी * पक्का गरे चित्तमा ॥ ७ ॥
 तिन्ले उग्र गरे ठुलो तप अनी * ब्रह्मर्षि बन्दा भए
 ब्रह्मर्षी यि भए वसिष्ठ गुरुले * उन्लाइ मानीलिए ।
 विश्वामित्रजिका कुमार सय ती * निककै प्रतापी थिए
 दाजू यी शुनशेफलाइ सबले * लौ मान भन्दा भए ॥ ८ ॥
 मानेनन् ति पचासले र रिसले * जो श्राप तिन्ले दिए
 जन्मे म्लेच्छ भई तिनै पृथिविमा * चौतर्फमा फैलिए ।
 भन्छन् गोत्र पचास शेष जतिको * प्राणीहरू कौशिक
 त्यै हो वंश पुरुरवा नृपतिको * त्यस्तै भए शौनक ॥ ९ ॥

ज्ञानी शौनकजी त्रिलोक—भरिमा * ऋग्वेद जान्ने थिए
 तिन्ले वंश गराइ उज्ज्वल निकै * कीर्ती फिँजाई—लिए ।
 तिन्कै उत्तम वंशमा पछि भए * स्वर्वेद्य धन्वन्तरि
 आयुर्वेद गरे प्रचार उनिले * संसारमा राम्ररी ॥ १० ॥
 उन्को नाम लिए पनी शरिरका * रोगादि जान्छन् सब
 यस्तै वंश पुरुरवा नृपतिको * बह्ददै गयो झन् तब ।
 फेरी त्यै कुलमा अलार्क नृपती * निक्कै प्रतापी थिए
 धेरै वर्ष गरेर राज्य, पछि ती * त्यो देह त्यागी गए ॥ ११ ॥
 अर्का भूप रजी तिनै पुरुरवा— * को वंशमा जन्मिए
 यिन्ले मद्दत इन्द्रको समरमा * गर्दै रहेका थिए ।
 मृत्यू भो रजिको, सुपुत्र उनकै * आफैँ गई स्वर्गमा
 खोसे शक्ति सुरेन्द्रको र मखको * जो पाउँथे यज्ञमा ॥ १२ ॥
 यौटा यज्ञ गरेर श्रेष्ठ गुरुले * बुद्धी हरेथे जब
 तिन्लाई सुरराजले समरमा * मारीदिएथे तब ।
 अर्का भूप भए ठुला नहुषजी * प्रख्यात त्यै वंशमा
 तिन्ले भोग गरे निकै सुखहरू * देवेन्द्र भै स्वर्गमा ॥ १३ ॥
 इन्द्राणी—सँग भोगको जब गरे * इच्छा नराम्रो अनि
 पाए श्राप कठोर सप्त—ऋषिको * गिर्दा भए ती पनि ।
 छोरीका सुतले दिए जब स्वयम् * सद्धर्म आफ्नू अनि
 भोगे स्वर्ग गएर फेरि सुख ती * क्यै वर्ष राजा बनी ॥ १४ ॥
 गिर्दा भए पृथिविमा मिलि सर्पयोनि
 भोगे विपत्ति नृपले अति दुःख मानी ।
 आख्यान यो नहुषको सुनिलिन्छ जस्ले
 गर्नेछ स्वर्गपुरिमा सुख—भोग त्यस्ले ॥ १५ ॥

राजा ययातिको कथा — (११)

भन्थे दिव्य कथा अनेक थरिका * श्री सूत पौराणिक
 सुन्थे सोहि कथा यथामति मुनी * ज्ञानी ऋषी शौनक ।
 छोरा एक भए तिनै नहुषका * राजा ययाती अनि
 खेल्ये जङ्गलमा शिकार पशुको * आनन्द मान्दै तिनी ॥ १ ॥
 कन्या शुक्रजिकी इनार—बिचमा * नाङ्गी गिरेकी थिइन्
 सुन्दा शब्द ययातिको खुशि भई * तत्काल डाकीलिइन् ।
 बाहू पक्रि नरेशले झिकिदिए * त्यो कूपको बाहिर
 लज्जा ढाक्न भनेर वस्त्र नृपले * आफ्नू दिए सादर ॥ २ ॥
 फर्केथे दरबारमा नृप, यता * घर्मा गइन् सुन्दरी
 बाबूका सँगमा समस्त घटना * रोई भनिन् त्यै घरि ।
 हे राजेन्द्र ! पुरुरवा नृपतिको * हो वंश जुन् उज्ज्वल
 जन्मे भूप ययाति कीर्ति फिजियो * तिन्को बढेथ्यो बल ॥ ३ ॥
 जान्छू खेल्ल शिकार आज वनमा * भन्दै गए कवै दिन
 देखेथे अनि कूप—भिन्न नृपले * ती देवयानीकन ।
 डाकिन् भूपतिलाइ शब्द सुनि क्यै * नाङ्गी थिइन् तापनि
 पक्री बाहु झिकीदिए नृपतिले * कर्तव्य आफ्नू भनी ॥ ४ ॥
 लज्जा ढाक्न भनेर झट्ट नृपले * आफ्नू पछ्यौरा दिए
 ती फर्किन् घरमा, ययाति नृपती * दर्बारमा फर्किए ।
 केही बेर नबोलि नै बसिरहिन् * एकलै तिनी घोरिइन्
 जे—जे बात भयो पितासँग सबै * रूँदै ति भन्दीभइन् ॥ ५ ॥
 बाबा ! खेलिसकी नदीतिर गयोँ * हामी नुहाओँ भनी
 पाल्नुभो शिवजी उसै बखतमा * अत्यन्त लज्जित बनी ।

आफाफना लिइ वस्त्र पैहन भयौँ * हामी जसै तत्पर
 शर्मिष्ठा पहिरेर वस्त्र उभिई * मेरा सबै सुदर ॥ ६ ॥
 मैले दानव—पुत्रि भै किन गरिस् * यस्तो भनेथेँ अनि
 मेरो भो अपवित्र वस्त्र कसरी * मैले लगाऊँ भनी ।
 मेरो बात सुनेर क्रोधित भई * गर्जी निकै बेसरी
 छोरी भिक्षुककी भएर किन हो * बोल्छेस् नराम्रो गरी ॥ ७ ॥
 निन्दा धेर गरी लुगाहरु सबै * खोसेर आफना पनि
 पारी नाङ्गि घचेटि कूप—बिचमा * भन्दी भई दुष्टिनी ।
 त्यस्को केहि पछी ययाति नृपती * आएर देखी—लिए
 कूआबाट झिकेर प्राण—सहितै * लज्जा बचाईदिए ॥ ८ ॥
 छोरीको सुनि बात शुक्र सहसा * क्रोधित भए बेसरी
 पाँचैथे वृषपर्व दानवकहाँ * कन्या लिई त्यै घरि ।
 हप्काएर निकै म जान्छु सब यो * त्यागी भनेथे जब
 बोले ती वृषपर्व पाउ गुरुको * पक्री, त्यजी गौरव ॥ ९ ॥
 त्याग्नूभो गुरुले भने त यसरी * मर्छन् सबै दानव
 छोरीको अपराध हो तरपनी * माँग्लू म माफी अब ।
 सारा राज्य र सम्पती जति छ यो * गर्छू सबै अर्पण
 केही शान्त भएर शुक्र मनमा * बोले बुझाईकन ॥ १० ॥
 छोरीले जति भन्दछे सब कुरा * मान्ने भए बस्तछु
 मान्दैनौ हितका कुरा यदि भने * ऐह्ले सबै त्याग्दछु ।
 त्यो सारा वृषपर्वले खुशि हुँदै * मान्छू भनेथे अनि
 सोधेथे निज—पुत्रिलाइ मनको * इच्छा बताऊ भनी ॥ ११ ॥
 शर्मिष्ठा गरि चाकरी बसिदिए * हज्जार दासी लिई
 मेरो हुन्छ बिहे जहाँ, उहाँ हिडोस् * मान्नेछु खूशी भई ।

सोधेथे वृषपर्वले गरुँ कसो * भन्दै ति छोरीसित
 बाबूको मनको व्यथा बुझि भनिन् * खूशी छु यस्मा म त ॥१२॥
 पाईथिन् कचबाट श्राप अधि जो * सम्झी त्यही कारण
 मेरो हुन्न विवाह विप्रसँग क्वै * भन्ने बुझी मन्मन ।
 बाबूलाइ भनी ययातिकन नै * मानिन् तिनीले वर
 कन्यादान ति शुक्रले गरिदिए * गर्दै ठुलो आदर ॥१३॥
 छोरीलाइ बिदा गरे धन निकै * सुम्पेर खूशी भई
 शर्मिष्ठा सँगमा गइन् विवश भै * हज्जार दासी लिई ।
 राजालाइ भने ति दैत्यगुरुले * राम्रो बुझाईकन
 शर्मिष्ठासित भोग—राग नगरे * व्यर्थै बिगारी मन ॥१४॥
 भिन्ना—भिन्न थिए दुवै महलमा * ती राखिएका अनि
 भोगे भोग अनेक वर्ष नृपले * अत्यन्त मोहित् बनी ।
 छोरा तुर्वसु औ यदू हुन गए * ती देवयानीतिर
 शर्मिष्ठा पनि लोभिइन् सुत दुवै * देखेर नै आखिर ॥१५॥
 मौका पाइ भनिन् मलाइ ऋतुदान * गर्नुहवस् भूपति
 राजालाइ त शुक्रकै भय थियो * मन्मा बिझेको अति ।
 पाई उत्तम सुन्दरी नगिचमा * बिसें अघीको प्रण
 इच्छा सुन्दरिको पुन्याउन स्वयम् * लागे खूशी भैकन ॥१६॥
 शर्मिष्ठा—तिरका भए सुतहरू * द्रुह्यू, अनू औ पुरू
 यस्को भेद खुल्यो निकै दिनपछी * देखेर छोराहरू ।
 आफ्नू कष्ट भनिन् पितासित गई * रोएर तिन्ले जब
 शुक्राचार्य भए अपार रिसले * आगो सरीका तब ॥१७॥
 झट्टै श्राप दिए विचार नगरी * ज्वाइँ बुढा हुन् भनी
 राजाले सुनि श्राप त्यो उहिँ पुगी * बिन्ती गरेथे अनि ।

मैले वृद्ध भएर बाँचु कसरी * हे नाथ ! भन्नूहवस
 भोगेच्छा अझ पूर्ण छैन मनको * माँछू म माफी दिनेस् ॥ १८ ॥
 ज्वाइँको सुनि बात आफ्नु मनमा * आई दया यो भने
 मेरो श्राप वृथा हुँदैन नृपते ! * भन्ने मनैमा गुने ।
 दिन्छन् पुत्र भने प्रसन्न मनले * वृद्धत्व आफ्नु दिई
 सकछौ यौवन साट्न यै बखतमा * अत्यन्त हर्षित् भई ॥ १९ ॥
 पाँचोटा सुतलाइ डाकि नृपले * आफ्नु बुझाए कुरा
 मानेनन् अरुले, कनिष्ठ पुरु नै * बोले म गर्छू पुरा ।
 छोरोलाइ बुढ्याइँ दीकन लिए * उस्को नयाँ यौवन
 भोगे भोग अनेक वर्ष नृपले * आनन्द मानीकन ॥ २० ॥
 धेरै वर्ष बित्यो त्यजी विषय त्यो * फर्केर आए घर
 सुम्पे राज्य, लिए बुढ्याइँ र हिँडे * रानी—सहित् वन्तिर ।
 भोगे भोग अनेक स्वर्ग पुरिको * वन्मा तपस्या गरी
 पुण्य क्षीण हुँदा यिनै पृथिविमा * आए ययाती झरी ॥ २१ ॥
 नाती अष्टक आदिले गरि दया * सद्धर्म आफ्नु दिए
 पाई त्यो शुभ कर्म स्वर्ग पुरिमा * फेरी ययाती गए ।
 राजा ती यदुबाट यादवहरू * संसारमा फैलिए
 ती छोरा पुरुबाट 'पौरव' भनी * राजा प्रतापी भए ॥ २२ ॥
 जेठा पुत्र भए तिनै नृपतिका * भूपाल जन्मेजय
 गर्थे शासन ज्येष्ठ पुत्र उनकै * प्राचीनवान् निर्भय ।
 सम्पाती उनका सुपुत्र तिनका * राजा अहम्पाति हुन्
 तिन्का हुन् जयसेन श्री अहिरका * छोरा महाभौम हुन् ॥ २३ ॥
 धेरै यै क्रमले भए अरु पनि * राजा कती हो कति
 श्री दुष्यन्त—कुमार हुन् भरतजी * यै देशका भूपति ।

भूमारू उनका, सुहोत्र तिनका * सत्पुत्र हस्ती भए
 यिन्ले नै पछि हस्तिनापुर ठुलो * साम्राज्य पारीलिए ॥ २४ ॥
 नाती हुन् नृपश्रेष्ठ संवरणका * प्रख्यात राजा कुरु
 तेजस्वी कुरु वंशका पछि भए * विख्यात राजाहरू ।
 हुन् यी वंश प्रधान भूप कुरुका * औ पाण्डुका पाण्डव
 धेरै वर्षपछी लडीकन मरे * एकेक ती कौरव ॥ २५ ॥
 जो सुन्छ, भन्छ पुरुको कुरुको चरित्र
 त्यस्का हुनन् कुल दुवै सहजै पवित्र ।
 आशीष पितृगणको मिलि घोर नित्य
 जानेछ स्वर्ग सबलाइ बुझी अनित्य ॥ २६ ॥

शकुन्तलोपाख्यान — (१२)

सोधे शौनकले—मुने! अब कथा * भन्नोस् ति दुष्यन्तको
 गर्नोस् वर्णन शक्ति शौर्य कुलको * उन्को ठुलो कीर्तिको ।
 लागे भन्न कथा ति सूत मुनिले * पैहे कुनै कालमा
 राजा खेलन् पुगे शिकार वनमा * सेना लिई साथमा ॥ १ ॥
 मारी जन्तु अनेक एक कुटिमा * पाँचै जसै भूपति
 देख्दा त्यो स्थलको स्वरूप मनमा * आनन्द माने अति ।
 कन्या एक त्यहीं स्वरूप गुणकी * खानी बसेकी थिइन्
 तिन्ले स्वागत प्रेमले नगिच गै * दुष्यन्तजीको गरिन् ॥ २ ॥
 देखी उत्तम रूप ती सुमुखिको * राजा भए मोहित
 सोधे हौ तिमि पुत्रि कस्कि सुमुखी! * क्षत्राणि ठान्छू म त ।
 सोधेथे तिनिलाइ यो किसिमले * तत्काल ती भूपले
 तिन्ले पूर्वकथा यथामति भनिन् * एकेक विस्तारले ॥ ३ ॥

विश्वामित्र थिए कुनै समयमा * बस्थे तपस्या गरी
 हल्ल्यो आसन इन्द्रको मनमनै * ती आत्तिए बेसरी ।
 जाने भो अब यो सुरम्य पद नै * भन्ने भएथ्यो जब
 बोले—वायु र मेनका तिमि दुवै * तत्काल जाओ अब ॥ ४ ॥
 तिन्को त्यो तप भङ्ग पारि खुशिले * फर्केर आओ यहाँ
 आज्ञा पाइ सुरेन्द्रको पुगिगए * बस्थे मुनी ती जहाँ ।
 विश्वामित्रकहाँ पुगेर दुइले * मीठो निकाली स्वर
 थालिन् गान र नाच मन्द गतिले * हावा चल्यो सुन्दर ॥ ५ ॥
 तिन्को वस्त्र फुकी पुग्यो मुनिकहाँ * त्यो वायुको वेगले
 आफ्नु वस्त्र लिने निहूँ गरि पुगिन् * हाँसेर आनन्दले ।
 देखेथे जब नग्न रूप मुनिले * ती मेनकाको त्यहाँ
 बिर्सी त्यो तप सुन्दरीसित रमे * हर्षित् भई मन्महाँ ॥ ६ ॥
 मैहा पूर्ण भयो, म जन्मन गएँ * ती अप्सराको पनि
 इच्छा पूर्ण भएर स्वर्गपतिको * तत्काल फर्किन् तिनी ।
 त्यागे जङ्गलमै मलाइ दुइले, * भेटी मुनी कण्वले
 ल्याई पाल्नुभयो सुआश्रममहाँ * राखी निकै स्नेहले ॥ ७ ॥
 मेरो नाम शकुन्तला भनि यहाँ * श्री कण्वले डाक्तछन्
 पाई स्नेह पिता—समान मुनिको * सन्तोष मान्छू म झन् ।
 तिन्को पूर्व—कथा सुनेर मनमा * हर्षित् भए भूपति
 लागे भन्न पिएर अमृत सरी * सौन्दर्य मीठो अति ॥ ८ ॥
 यस्तो उत्तम रूप यौवन लिई * साक्षात् बनी योगिनी
 भोग्दै छौ किन कष्ट घोर वनमा * जान्दीनै केही पनि ।
 मेरा साथ गरे विवाह तिमिले * पर्देन बस्नु यहाँ
 बस्नेछौ सुखले ठुलो महलमा * शङ्का नल्यौ मन्महाँ ॥ ९ ॥

हाम्रो बात सुनेर यो मिलनको * ज्ञानी मुनी कण्वले
 देलान् आशिष धर्म—सम्मत भनी * अत्यन्त आनन्दले ।
 यस्ता बात सुनेर ती नृपतिको * क्यै बेर सोचीकन
 लागिन् भन्न शकुन्तला अलि—अली * हाँसेर सोही क्षण ॥ १० ॥
 राजन्! माँगुहवस् मुनीसित भनी * छोरी मलाई दिनोस्
 गर्नेछू म विवाह वेद—विधिले * विश्वास मानूहवस् ।
 बोले भूप कुरा सुनी सुमुखिको * गन्धर्वको रीतिले
 गर्थे क्षत्रियका सुपुत्रहरुले * इच्छित् बिहे प्रेमले ॥ ११ ॥
 सोही धर्म र नीतिले अब यहाँ * हामी विवाहा गरौँ
 रिक्तो जो छ घडा दुवै तरफको * त्यस्लाइ हामी भरौँ ।
 लागिन् भन्न शकुन्तला—नरपते * बिन्ती छ यौटा कुरा
 मेरै पुत्र हुनेछ भूपति भने * गर्छू म इच्छा पुरा ॥ १२ ॥
 बोले भूपति क्यै विचार नगरी * इच्छा छ तिम्रो जति
 मैले पूर्ण गराउनेछु मनमा * शङ्का नमाने रति ।
 धेरै सैन्य पठाउनेछु म दिई * वस्त्रादि आभूषण
 डोलीमा बसि आउनु महलमा * आनन्द मानीकन ॥ १३ ॥
 आकर्षित् नृपलाइ देखि सुमुखी * आफू प्रती मोहित
 आज्ञा धर्म र नीतिका यहि भए * स्वीकार गर्छू म त ।
 यस्मा पाप कुनै प्रकार नभए * मञ्जूर गर्छू सब
 तिन्को चित्त बुझी बिहे गरिलिए * गन्धर्व जस्तै तब ॥ १४ ॥
 केही बेर बसेर भित्र कुटिमा * बार्ता गरी प्रेमका
 गर्भाधान गरी फिरे नरपती * गर्दै कुरा तर्कका ।
 केही काल—पछी फिरेर कुटिमा * श्री कण्व आए जब
 छोरीको स्थिति चाल त्यो बखतमा * उल्टो बुझेथे सब ॥ १५ ॥

जानेथे मुनिले प्रभाव तपको * बर्ता हुनाले गरी
 सोधे तैपनि—के भयो भन सबै * विस्तारले राम्ररी ।
 लाग्यो लाज निकै भनिन् तरपनी * जो—जो भएथ्यो सब
 आशीर्वाद दिए प्रसन्न मनले * ज्ञानी मुनीले तब ॥ १६ ॥
 छोरो एक शकुन्तलाकन भयो * मैहा पुगेका दिन
 त्यस्को उत्सव कण्वले गरिदिए * आनन्द मानीकन ।
 खेल्थ्यो बालक त्यो अनेक वनका * जन्तू लिई साथमा
 हेर्थे दर्शक रूपमा उ शिशुको, * पर्थे ति आनन्दमा ॥ १७ ॥
 छोरो भो जब पाँच वर्ष जतिको * आएन कोही लिन
 लागिन् गर्न अनेक तर्क मनमा * थालिन् बसी ती रुन ।
 लागे भन्न मुनी व्यथा सब बुझी * तत्काल छोरीकन
 मान्दै छौ किन कष्ट व्यर्थ मनमा * पुत्री, मलाई भन ॥ १८ ॥
 जस्तो काम गरे अघी म नहुँदा * दुष्यन्त भूपालले
 आएनन् लिन ज्ञानले बुझ तिमी * जाऊ स्वयम् हर्षले ।
 छोरीलाइ दिए अनेक थरिका * शिक्षा मुनी कण्वले
 ज्ञानी विप्रहरू पुन्याउन गए * तिन्लाइ आनन्दले ॥ १९ ॥
 ढोगिन् सादर कण्वलाइ र हिँडिन् * रोएर ती सुन्दरी
 पाँची भूपतिलाइ पुत्र—सहितै * ढोगीदिइन् राम्ररी ।
 बोले भूप रिसाइ उच्च स्वरले * गर्जी नराम्रो गरी
 को हो ? यो दरबरमा किन पस्यौ ? * निःशङ्क हे सुन्दरी ! ॥ २० ॥
 इच्छा क्यै छ र कार्य केहि छ भने * सारा सुनाऊ अनि
 पूरा गर्न प्रयत्न गर्दछु स्वयम् * कर्तव्य हो यो भनी ।
 हे स्वामी ! मुनि कण्वको कुटिविषे * आज्ञा भयो जे जति
 पूरा गर्नुहवस्, छ यो सुत पनी * हो नाथकै सम्पति ॥ २१ ॥

रानीको सुनि बात क्रोधित भई * बोल्दा भए भूपति
 झुट्टा बात वृथा तपस्विनि भई * बोल्छ्यौ बिगारी मति ।
 जे—जे बात भन्यौ, म एक पनि त्यो * सम्झन्नं हे सुन्दरी
 लज्जित् पार्न भनी मलाइ कसरी * आयौ तिमी यो घरि ॥ २२ ॥
 मेरी रानि भनी भने पनि यहाँ * पत्याउला को भन ?
 फर्की जाउ बरू सुरम्य कुटिमा * याहाँ बसेको किन ?
 जे इच्छा मनमा छ त्यै गर तिमी * रोक्तैन कोही पनि
 मैले भन्नु जती सबै भनिसकेँ * विस्तारले त्यो पनि ॥ २३ ॥
 राजाले त्यसरी भनी थरि—थरी * निन्दा गरेको सुनी
 आयो क्रोध तथापि रोकि मनमै * रोएर बोलिन् तिनी ।
 राजा उत्तम वंशका हजुरले * यो क्षुद्र चाला गरी
 झूठो सत्य कुनै विचार नगरी * बोल्नुभयो बेसरी ॥ २४ ॥
 फर्कन्छू म त लौ सुरम्य कुटिमा * हो पुत्र यो नाथको
 रक्षा गर्नुहवस् समस्त कुलको * उद्धार गर्नेछ यो ।
 त्याग्दैनन् यसरी वृथा हजुर झैँ * पत्नी कुनै विज्ञले
 राजा योग्य भएर त्यागु यसरी * हो योग्य के नाथले ॥ २५ ॥
 बोले भूपति—नारिहेरु बहुतै * मिथ्या कुरा बोल्दछन्
 स्वामी मारि, सती म हुन्छु भनि ती * निःशङ्क भै भन्दछन् ।
 तिम्रो पुत्र भनेर यो बखतमा * सम्झन्नं वा जान्दिनँ
 गर्दै छौ कुलटा सरी तिमि कुरा * विश्वास क्यै मान्दिनँ ॥ २६ ॥
 बोलिन् फेरि शकुन्तला म कहिल्यै * मिथ्या कुरा बोल्दिनँ
 आफ्नु गर्नुहवस् विचार मनमा * सारा कुरा सम्झन ।
 नीतीयुक्त र धर्म—सम्मत कुरा * बिन्ती चढाइन् तर
 मानेनन् नृपले र फिर्न कुटिमै * उल्ले गरिन् तर्खर ॥ २७ ॥

तयै वेला नभबाट स्पष्ट हुनगो * आकाशवाणी अनि
 बोल्छिन् सत्य शकुन्तला नरपते! * छनु सत्यवक्ता यिनी ।
 छोरो हो नृप, वंश उज्ज्वल हुने * तिम्रो यसै कारण
 स्वीकारेर तुरुन्त राख घरमा * शङ्का नमानीकन ॥ २८ ॥
 रानीलाइ पनी गईकन स्वयम् * त्याऊ बुझाई घर
 तिम्रो मङ्गल नै हुनेछ नृपते ! * जाऊ भई तत्पर ।
 लावा पुष्प अबीर देवगणले * सानन्द वर्षा गरे
 रानीलाइ फिराउँछु अब भनी * आफैँ अगाडी सरे ॥ २९ ॥
 बोले ज्ञान थियो सबै तरपनी * सारा प्रजा—खातिर
 साना वाक्य गरें प्रयोग जति जे * बिसेर माफी गर ।
 बोलिन् नम्र शकुन्तला जति भनेँ * जाती नजाती कुरा
 मेरो दुर्मति सम्झिई नरपते * माफी दिनूहोस् पुरा ॥ ३० ॥
 यस्ता बातहरू परस्पर गरी * पाँचै ति दर्बारमा
 हुन् दुष्यन्त—कुमार ती भरतजी * ख्यात्याप्त संसारमा ।
 भोगेथे सय वर्ष राज्य—सुख ती * भूपाल दुष्यन्तले
 त्यागी देह गए र स्वर्गपुरिमा * बस्थे ति आनन्दले ॥ ३१ ॥
 ऐहेसम्म छ नामले भरतकै * प्रख्यात यो भारत
 रैती राजि गरी गरे मखहरू * सद्धर्मले सम्मत ।
 जस्ले पढ्छ कि सुन्छ यो शुभ कथा * श्रद्धा र भक्ती धरी
 त्यस्ले भोग्छ यहाँ, गएपछि उहाँ * सौख्यादि नाना थरी ॥ ३२ ॥
 तयै वंशमा पछि भए नृप 'हस्ति' नाम
 यिन्कै पनाति कुरु—वंश भए तमाम ।
 राजा प्रसिद्ध कुरु—वंश—विषे अनेक
 जन्मे प्रतीप पछि शन्तनु पुत्र एक ॥ ३३ ॥

यै वंशमा पछि ति कौरव वीर धेर
ती पाण्डुका सुत भए पछि पाँच वीर ।
साम्राज्य—खातिर कचिङ्गल भो दुवैको
सारा मरे समरमा धन—निम्ति नै हो ॥ ३४ ॥

शुकदेवको जन्मकथा — (१३)

सोधे ति शौनकजिले दुइ हात जोरी
जानेर ब्रह्मकन नाघि गएर पारि ।
त्यस्को कुरा मकन केहि भएन ज्ञान
इच्छा भयो अब ऋषे ! सब सोहि जान् ॥ १ ॥

जानी शौनकको सुनी यति कुरा * जानेर इच्छा पनि
लागे सूत बुझाइ भन्न क्रमले * सुनूहवस् हे मुनि ।
जानी व्यास थिए सुमेरु गिरिमा * बस्ने तपस्या गरी
तिन्को त्यो तपले प्रसन्न हुनुभो * श्री शम्भु राम्रो गरी ॥ २ ॥
तिन्को प्रेम बुझेर आउनुभयो * उन्को अगाडी जब
ढोगेथे शिवका परी चरणमा * श्री व्यासजीले तब ।
सोध्नुभो शिवले प्रसन्न मनले * इच्छा छ जे पाउने
जे माँगेछौ तिमी माँग शुद्ध मनले * कल्याण आफ्नु हुने ॥ ३ ॥
माँगेथे वरदान एक म गुणी * सत्पुत्र पाऊँ भनी
आज्ञा भो शिवले छिटै सुत तिमी * छौ पाउने हे मुनि ।
शम्भू पाल्नुभयो र व्यास अरणी * गर्दै थिए मन्थन
गर्थे तर्क अनेक आफ्नु मनमा * छोरो गुणी पाउन ॥ ४ ॥
गर्दा मन्थन बेसरी पतन—भो * जुनु वीर्य आगो सरी
दिन्छुन श्राप भनी घृताचि मनमा * सोचेर निक्कै डरी ।

आइन् ती सुंगिनी बनेर नगिचै * ती व्यासजीको अनि
 लाग्यो दन्कन वीर्य त्यो अरणिमै * आगो समान्को बनी ॥ ५ ॥
 छोरा एक भए अयोनिज त्यहीं * श्री व्यासजीका जब
 साह्रै हर्ष भयो चतुर्दिक त्यहाँ * खूशी भएथे सब ।
 राखेथे शुक नाम, सामु सुंगिनी * आईदिनाले गरी
 ज्ञानी ती शुकदेवको हुन गयो * कीर्ती ठुलो बेसरी ॥ ६ ॥
 राम्रा लक्षण स्वर्गमा हुन गए * चौतर्फ खूशी भए
 लावा पुष्प अबीर चन्दन छरी * बाजा बजाईदिए ।
 सारा देव भई प्रसन्न मनले * गाना—बजाना गरे
 ज्ञानी व्यास खुशी भएर धन त्यो * पानी परेझैं छरे ॥ ७ ॥
 छोरालाइ गुरू बृहस्पतिकहाँ * आफैं पठाईदिए
 तिन्का हुन् व्रतबन्ध आदि जति जे * पूरा सबै गर्दिए ।
 चारै वेद पढेर शास्त्र र समा— * वर्तन् गरी पुत्रको
 गर्थे पाठ सँधै पिता सुत बसी * आनन्दले वेदको ॥ ८ ॥
 राजा एक थिए ठुला जनकजी * खानी ठुलो ज्ञानका
 जाऊ सिक्न भनेर ज्ञान तिमि लौ * ज्ञाता ति छन् नीतिका ।
 शङ्का जे जति गर्दछौ तिमि गई * ती भूपको सामुमा
 त्यस्ले प्राप्त हुनेछ ज्ञान, मनको * चिन्ता गई चित्तमा ॥ ९ ॥
 यस्तो बात सुनेर व्यास मुनिको * गर्दै ठुलो आदर
 सोधेथे शुकदेवले विनयले * सम्झी उनै ईश्वर ।
 राजा हुन् तिनि गर्दछन् घर बसी * साम्राज्यको शासन
 पर्छन् साम र दण्ड भेद जति छन् * गर्दै रही पालन ॥ १० ॥
 जो गर्देन स्वयम् प्रसन्न मनले * चिद्ब्रह्मको चिन्तन
 तिन्ले ज्ञान दिनन् मलाइ कसरी * शङ्कित् छ मेरो मन ।

गर्ने भोग अनेक स्त्री—सुखविषे * छन् गाडिएका जब
 तिन्लाई हुन सक्छ ज्ञान कसरी? * जादीनँ क्यै त्यो सब ॥११॥
 जान्छु आज हजूरको हुकुमको * गर्दै रही पालन
 त्याहाबाट हिडे तुरुन्त शुकजी * आनन्द मानीकन ।
 नाघी पर्वत त्यो सुमेरु क्रमले * बह्दै अगाडी गए
 हेर्दै त्यो पथका अनेक थरिका * सौन्दर्य, जाँदा भए ॥१२॥
 धेरै कालपछी पुगे ति मिथिला * आज्ञा पिताको भनी
 हेर्थे छक्क परी बजार सब ती * आश्चर्य लागे पनि ।
 रोकेथ्यो जब द्वारपाल सहसा * आएर सामू अनि
 आएका किन हौ? छ काम भन के? * बाबू! मलाई भनी ॥१३॥
 बोलेनन् शुकले कुनै पनि कुरा * त्यस्को दिई उत्तर
 अर्को आइपुगयो तुरुन्त त्यहिँ नै * ती भूपतीको चर ।
 ज्ञानी केहि थियो र उत्तम कुरा * उस्ले सुध्यायो जति
 त्यस्को उत्तर जो दिए शुकजिले * खूशीभयोत्योअति ॥१४॥
 राजालाइ भन्यो गएर चरले * एकैक विस्तारले
 राखे भूपतिले सुआदर गरी * तिन्लाई सम्मानले ।
 तिन्को जाँच भनी प्रभाव नृपले * डाकी निकै सुन्दरी
 आई नाच गरे विमोहित गरौँ * भन्ने इरादा धरी ॥१५॥
 हेरेनन् शुकले जसै तिनिहरू * फर्केर सारा गए
 राजालाइ गएर त्यो विषयमा * विस्तार गर्दा भए ।
 भोलीपल्ट गएर श्री जनकले * जो प्रश्न सोधीलिए
 त्यस्को उत्तरमा सहर्ष शुकले * सारा बताईदिए ॥१६॥
 पाई ज्ञान अनेक नीतिहरूको * फर्केर आए तिनी
 बाबूलाइ भने यथार्थ शुकले * चर्चा भयो यो भनी ।

गर्थे व्यास बसेर पुत्रसित नै * सानन्द वेद—ध्वनि
 चर्चा ती दुइको चतुर्दिक सबै * गर्थे तपस्वी भनी ॥ १७ ॥
 बोले व्यास हुँदैन काम यसरी * बाबू विवाहा गर !
 हो यो उत्तम काम शास्त्रमतले * गार्हस्थ्यको नै तर ।
 हुन् ज्ञानी शुक श्रेष्ठ व्यास मुनिका * छोरा भए तापनि
 थाले भन्न—पिता यि लोकसुख हुन् * स्वप्नासरीका भनी ॥ १८ ॥
 आज्ञा गर्नुभयो जती हजुरले * हुन् सत्य भन्छू, तर
 संसारी जनलाइ मोहित हुने * बाटो छ यो सुन्दर ।
 ज्ञानीलाइ हुँदैन यो विषयमा * क्यै मोह कैहे पनि
 भोग्दैनन् कहिल्यै कुनै सुख ठुलो * संसार झूठो भनी ॥ १९ ॥
 जीवन्—मुक्त हुन् सबै किसिमले * राम्रो कुरा हो तर
 संसारी सुखमा भुलेर जनले * के भेट्छ लौ ईश्वर ।
 सोही कारणले विवाह—तिरको * छाडूँ कि यो बन्धन
 जान्छू जङ्गलमा म खूशि मनले * संकष्ट क्यै मान्दिनँ ॥ २० ॥
 छोराको सुनि त्यो विरक्तितिरको * वार्ता, भने व्यासले
 तर्छन् व्यक्ति अनेक बन्धन यहीं * पक्रेर आनन्दले ।
 मान्छन् शास्त्र गृहस्थ धर्महरूको * आनन्दले पालन
 रक्षा स्त्री सुतको गरेर रहन् * गार्हस्थ्य मानीकन ॥ २१ ॥
 आसक्ती मनमा हुँदैन लिनु क्यै * सद्धर्म बिसी सब
 त्याग्नू लोभ अधर्मका पथहरू * जोर्ने ठुलो वैभव ।
 ठूला यज्ञहरू गरेर रहन् * श्राद्धादि राम्रो—सित
 रक्षा सम्पतिको र दार—सुतको * गर्नु चिताई हित ॥ २२ ॥
 छोरो हुन्छ समर्थ जुन् बखतमा * सम्पूर्ण सुम्पीदिन्
 वानप्रस्थ लिई बसेर वनमा * ठूलो तपस्वी हुन् ।

मेरा घोर तपी पराशर पिता * सर्वज्ञ आफै थिए
 कन्या थिन् ति निषादकी, तर भई * कामार्त भोगीलिए ॥ २३ ॥
 विश्वामित्र तपी थिए विषयका * एकेक ज्ञाता पनि
 देख्दा लोभ बढी फसे अबुझ झैं * नै मेनकामा तिनी ।
 ब्रह्मा हुन् सब सृष्टिका रचयिता * जाने - बुझेका, तर
 लम्केथे भइ कामका वश उनी * आफ्नी ति छोरीतिर ॥ २४ ॥
 राजा इन्द्र थिए ठुला, तर भए * कामार्त बर्ता जब
 भोगे गौतम-पत्निलाइ र परे * आपत्तिमा वासव ।
 धेरै व्यासजिले उदाहरणमा * भन्दै गएथे जब
 थाले भन्न यथार्थ बात शुकजी * जाने-बुझेका सब ॥ २५ ॥
 गर्नुभो जति जे कुरा सुख दिने * चर्चा हजुर्ले यहाँ
 तिन्लाई म त मान्छु बन्धन ठुलो * झूठो भनी मन्महाँ ।
 भन्नुहुन्छ स्वयम् अयोनिज भनी * बाबा ! हजुर्ले जब
 त्यै योनी-बिच अल्झने म कसरी * भन्नोसबुझाई अब ॥ २६ ॥
 छोरोको सुनि बात केहि मनमा * सोचेर ती व्यासले
 शिक्षा दिन्छु म शास्त्र-ज्ञान पथको * भन्दै ठुलो स्नेहले ।
 आद्या शक्ति स्वयम् उपस्थित रही * यो सृष्टि आरम्भमा
 शिक्षा श्री हरिलाइ जो दिनुभयो * हो श्रेष्ठ त्यै ज्ञानमा ॥ २७ ॥
 आधा श्लोक थियो त्यही पछि-पछी * विस्तारका साथमा
 लेख्नुभो मुनि व्यासले र फिजियो * सम्पूर्ण त्रैलोक्यमा ।
 सोही भागवत प्रधान शुकमा * शिक्षा दिए व्यासले
 त्यस्ले शान्त भएन चित्त शुकको * चिन्ता बढ्यो वेगले ॥ २८ ॥
 गर्थे तर्क-वितर्क ज्ञानतिर नै * एकलै बसी चिन्तन
 ज्ञानी नारदजी उसै बखतमा * आई दिए दर्शन ।

पूजा ती शुकदेवले गरिसके * देवर्षिको सादर
 सोधे नारदले तुरुन्त शुकको * कल्याणकै खातिर ॥ २९ ॥
 बाबू ? जे मनमा छ माँग खुशिले * शङ्का नमानीकन
 मैले के दिनुपर्छ लौ शुभ कुरा * कल्याण गर्ने भन ।
 बोलेथे शुकदेव नादरजिले * आज्ञा भएको सुनी
 शिक्षा—साधनको मलाइ दिनुहोस् * बाटो सजीलो मुनि ! ॥ ३० ॥
 लागे नारद भन्न—बाबु ! पहिले * ज्ञानी र तत्त्वज्ञले
 गर्दा प्रश्न सनत्कुमार मुनिले * भन्नू भयो स्नेहले ।
 भन्छू गोहि कथा म, छैन सजिलो * आँखा सुविद्या सरी
 सिद्धि प्राप्त हुँदैन सत्य नभई * ठूलो तपस्या गरी ॥ ३१ ॥
 अर्को प्राप्त हुँदैन भोग सरिको * हे बाबु ! संसारमा
 छैनन् त्याग—समान क्यै सुख दिने * वस्तू तिनै लोकमा ।
 टाढै बस्नु कुकर्मबाट र सधैं * सत्कर्ममा मन् दिनु
 गर्नु कार्य समस्त विज्ञ जन झैं * आसक्ति छाडीदिनु ॥ ३२ ॥
 यी सारा सुखका र चार थरिका * कल्याणका मार्ग हुन्
 जस्को चञ्चल चित्त हुन्छ दुख त्यै * नाना थरी भोग्दछन् ।
 पैहेका सुख—दुःख जुन् पुरुषले * सम्झन्छ रातो—दिन
 त्यस्लाई धन—धर्म हुन्न कहिल्यै * रोला बसी दुर्जन ॥ ३३ ॥
 अर्थाभाव भयो भनेर मनमा * चिन्तित् रहे तापनि
 तिन्लाई धन—धर्म मान कहिल्यै * मिल्दैन खोजे पनि ।
 ब्रह्मज्ञान हुने उपाय सजिलो * मानिन्छ जुन् विश्वमा
 त्यस्मा पर्दछ त्यागनु लोभ मनको * झूठो बुझी चित्तमा ॥ ३४ ॥
 पाए ज्ञान ठुलो परम्पद छिटै * पुग्ने मुनीले दिए
 ज्ञानी श्री शुकदेवले हृदयमा * सानन्द राखीलिए ।

शिक्षा नारदले दिए थरि—थरी * राम्रो बुझाई जब
 शान्ति प्राप्त भयो, गयो शुकजिको * शङ्का भएको सब ॥ ३५ ॥
 केही बेर गरे विचार मनमा * आनन्द मानीकन
 यो संसार समस्त त्यागिदिनको * तिन्को भएथ्यो मन ।
 इच्छा छैन मलाइ बस्न कुटिमा * बाबा ! कदापी अब
 आज्ञा पाउँ हजूरको अनि छिटै * जान्छु म त्यागी सब ॥ ३६ ॥
 भन्नासाथ उडे तिनी गरुड झैँ * आकाशमा वेगले
 थाले चारणले र सिद्ध मुनिले * तारीफ गन्धर्वले ।
 उड्दै ती शुकजी पुगे जब छिटै * मन्दाकिनी — तीरमा
 गर्थे स्नान अनेक स्त्रीहरु त्यहीं * आनन्दका साथमा ॥ ३७ ॥
 ढाकेनन् सबले शरीर सहसा * नाङ्गा थिए तापनि
 गर्थे ती गुण—गान विज्ञ शुकको * हुन् ब्रह्मज्ञानी भनी ।
 पुत्र—स्नेह बढेर खप्न नसकी * श्री व्यास चिन्तित् भए
 छोरो झैँ लिइ योग, आश्रम तजी * उड्दै पछ्याई गए ॥ ३८ ॥
 देखेथे पथमा ति नारिहरुले * श्री व्यास ज्ञानीकन
 मानी लाज निकै यताउति लुकी * थाले लुगा लाउन ।
 छोरोको बुझि मुक्तता मनमनै * श्री व्यास लज्जित् भए
 आफूलाइ अनेकपल्ट मुनिले * धिक्कार धेरै दिए ॥ ३९ ॥
 बाबू ! छाडि नजाउ पर्ख यसरी * भन्दै गए ती, तर
 यौटै ब्रह्म छ हे पिता ! शुकजिले * जाँदै दिए उत्तर ।
 ब्रह्मीभूत भए छिटै शुक त्यहीं * आकाशको बीचमा
 थालेथे गुण—गान गर्न सबले * उन्को तिनै लोकमा ॥ ४० ॥
 मानी दिक्क अनेक व्यास त्यहिँ नै * क्यै बेर पर्खे जब
 तिन्लाई दिन ज्ञान त्यै बखतमा * पाल्नुभयो श्री शिव ।

आज्ञा गर्नुभयो वृथा किन मुने ! * व्यामोहमा पर्दछौ ?
 ज्ञानी छौ, सब यी हिताऽहित कुरा * एकेक नै जान्दछौ ॥ ४१ ॥
 माँगेथ्यौ पहिले ठुलो तप गरी * सत्पुत्र पाऊँ भनी
 पायौ उत्तम पुत्र ती शुक सरी * पाइन्न खोजे पनि ।
 जैहेसम्म रहन्छ तेज रविको * औ चन्द्रको लोकमा
 तैहेसम्म सुकीर्ति चल्छ शुकको * हुन् श्रेष्ठ ब्रह्मज्ञमा ॥ ४२ ॥
 आफ्नू त्यै कुटिमा गई गरिरहू * अध्यात्मको चिन्तन
 छाया—रूप सुपुत्रको त्यहिँ गरे * नित्यै तिमी दर्शन ।
 ज्ञानी व्यास भए प्रसन्न शिवले * अर्ती दिएको सुनी
 थाले आश्रममा बसेर अधि झैँ * गर्ने ति वेदध्वनि ॥ ४३ ॥
 छायारूप सुपुत्रको दिन—दिनै * गर्थे तिनी दर्शन
 हुन्थ्यो पूर्ण सदा मनोरथ अनी * खूशी रहन्थ्यो मन ।
 जस्ले सुन्दछ वा कहन्छ खुशिले * यो ज्ञान मिल्ने कथा
 उस्लाई सुख—शान्ति मिल्छ मनको * जानेर भित्री व्यथा ॥ ४४ ॥

॥ श्रीमद्देवीभागवतको प्रथम स्कन्ध समाप्त ॥

श्रीमद्देवीभागवत द्वितीय स्कन्ध प्रारम्भ

व्यासको जन्म—कथा— (१)

सोधेथे अनि शौनकादि ऋषिले * हे सूत ज्ञानी ! अब
 भनोस् जन्म—कथा ति व्यास मुनिको * सुन्छौं खुशीले सब ।
 को हुन् सत्यवती? गरे किन बिहे * श्री शन्तनू भूपले
 यस्को वर्णन सुन्दछौं कहनुहोस् * सम्पूर्ण विस्तारले ॥ १ ॥
 बिन्ती शौनकको सुनेर सबको * जानेर इच्छा पनि
 थाले भन्न बुझाइ सूत मुनिले * यस्तो भएथ्यो भनी ।
 भेटिन्छन् सुगुणी कुनै बखतमा * श्रोता र वक्ता जब
 चर्चा चल्दछ ज्ञान—धर्म—पथको * या शास्त्रको नै सब ॥ २ ॥

उपरिचर थिए क्वै भूपती एक ज्ञानी
 तिनि प्रतिदिन पूजा गर्दथे हर्ष मानी ।

तप बल भइ ठूलो चेदिको राज्य पाए
 सुख दिइ सबलाई कीर्ति ठूलोफिजाए ॥ ३ ॥

रानी थिन् गिरिका भनेर नृपकी * अत्यन्त नै सुन्दरी
 माँगिन् क्वै दिन स्नान् गररे ऋतुदान् * सानन्द बिन्ती गरी ।
 मारी हिंसक जन्तु ल्याइ वनका * लौ देउ मासू भनी
 माँगथे निज पितृले, वचन त्यो * टार्ने नसक्ता तिनी ॥ ४ ॥

बोकी शस्त्र हिंडे तुरुन्त, वनमै * सम्झेर रानीकन
 कामोदीपन भै स्वलित् हुन गए * भूपाल सोही क्षण ।
 झट्टै एक दुना बनाइ उसमै * त्यो वीर्य थापीलिए
 रानीलाइ दिनु भनेर नृपले * क्वै बाजलाई दिए ॥ ५ ॥
 पक्षी सोहि दुना लिएर नभमा * जाँदै थियो वेगले
 देखेथ्यो यमुना नदी उपरमा * अर्को कुनै बाजले ।
 झम्ट्यो आइ, दुवै लडेर जलमा * त्यो वीर्य खस्तो भयो
 पाई श्राप भएर मत्स्य जलमै * बस्थ्यो उसैले निल्यो ॥ ६ ॥
 फेरि त्यै नदिमा नुहाउन भनी * पस्ता भए विप्र क्वै
 पाई श्राप भएकि मत्स्य त्यहिँ थी * त्यो अद्रिका नाम क्वै ।
 त्यो कामातुर अप्सरा चरणमा * पक्रेर ती विप्रको
 थाली तान्न र विप्र आत्तिन गए * उस्को बुझे चाल त्यो ॥ ७ ॥
 माछी भै यहिँ नै रहेस् यति भनी * पाई त्यहिँ श्राप जो
 भोगी श्राप बनेर मत्स्य उहिँ नै * त्यस्ले त बस्नैपच्यो ।
 त्यस्ले वीर्य निली अमोघ जलमै * माछी भई गर्भिणी
 माझीले पछि जाल हालि सहजै * माछी निकाल्यो अनि ॥ ८ ॥
 निकले बालक—बालिका दुइ जना * त्यो मत्स्य चिर्दा जब
 माझीले लगि शीघ्र हाजिर गच्यो * राजाकहाँ नै तब ।
 देखी बालक मत्स्यको उदरमा * आश्चर्य माने अनि
 सल्लाहा सबको लिए वरिपरी * जान्ने र सुन्ने पनि ॥ ९ ॥
 राखे बालक भूपले, पछि तिनी * नै 'मत्स्यराजा' भए
 कन्या चाहिँ नरेशले नियमले * त्यै माझिलाई दिए ।
 माछाकै सरि देहबाट तिनिको * दुर्गन्ध जो आउँथ्यो
 भन्थे सत्यवती तिनैकन त्यसै— * ले मत्स्यगन्धा भयो ॥ १० ॥

माझीका घरको अनेक थरिका * कार्यादि ती गर्दाथिन्
 डुङ्गा—माथि चढाइ मानिस पनी * पारी तिनै तार्दाथिन् ।
 पारी जान भनी पराशर मुनी * आए त्यहीं क्वै दिन
 देखी रूप अनूप सत्यवतिको * हेरे खुशी भैकन ॥ ११ ॥
 पारी जान्छु छिटै म, तार अहिल्यै * तिन्ले भनेको सुनी
 माझी अल्मलमा थियो र उसले * छोरी पठायो, अनि ।
 डुङ्गा—माथि बसे पराशर मुनी * ओर्लन्छु पारी भनी
 लागिन् ख्याउन नाउ बीच नदिमा * पुग्दा भएथे मुनि ॥ १२ ॥
 हे बाले! अहिले समागम गरौं * हामी दुवैले यहाँ
 ज्ञानी योग्य तपी स्वयम् हुन गए * ती मूर्ख जस्तै त्यहाँ ।
 बोलिन् सत्यवती—मुने! तटभरी * हेरीरहेछन् सब
 गर्नुहुन्छ कसोरि भोग अहिले * डुङ्गामहाँ लौ अब ॥ १३ ॥
 तिन्को बात सुनी प्रभाव तपको * ठूलो हुनाले गरी
 तत्कालै कुहिरो रचेर मुनिले * ढाकीदिए राम्ररी ।
 देखी छक्क परेर सत्यवतिले * सोधीलिइन् हे मुने!
 कन्या छू म, पिताजिका अधिनमा * के भन्दछन् यो सुने ॥ १४ ॥
 यस्तो काम गरेर गर्भ रहला * के भन्नु मैले त्यहाँ ?
 लज्जा शील तजेर जीवन पनी * राख्नेछु मैले कहाँ ।
 तिन्को बात सुनी पराशर मुनी * बोले खुशी भैकन
 मेरो पूर्ण गरे मनोरथ तिमी * कन्यै रहन्छ्यौ सुन ॥ १५ ॥
 माँगिल्यौ वर दिन्छु आफ्नु मनमा * इच्छा भएको सब
 मेरो हुन्न झुठो अनुग्रह कुनै * निःशङ्क होऊ अब ।
 यस्तो बात सुनेर सत्यवतिले * सोचेर राम्रो गरी
 बोलिन्—गन्ध हटेर मत्स्य सरिको * आओस् सुगन्धी छरी ॥ १६ ॥

त्यो फैलोस् अनि एक योजन जती * बास्ना मिठो हे मुनि!
 तिन्को बात सुनी 'तथास्तु' मुनिले * भन्दा भएथे अनि ।
 इच्छा पूर्ण गरी पराशर छिटै * फर्केर जाँदा भए
 छोरा व्यास भएर सत्यवतिका * साम्ने खडा भै गए ॥ १७ ॥
 बोले—हे जननी! मलाइ कहिल्यै * डाकनुभएका घरि
 हुन्छू हाजिर यो भनी हिँडिगए * तत्काल पाऊ परी ।
 कालो वर्ण भएर कृष्ण भनि नाम * तिन्को परेको थियो
 द्वैपायन् पनि नाम द्वीप—बिचमा * पैदा हुनाले भयो ॥ १८ ॥
 तिन्को नाम भयो प्रसिद्ध भवमा * श्री कृष्ण—द्वैपायन
 चारै वेद गरे विभाजन, भए * ती व्यास ज्ञानी, सुन ।
 जस्ले सुन्दछ यो कथा दिनदिनै * श्रद्धा र भक्ती धरी
 त्यस्लाई सुख शान्ति मिल्दछ पछी * मुक्ती दिनन् श्री हरि ॥ १९ ॥

शान्तनु र गङ्गाको कथा — (२)

सोधे शौनक आदि विज्ञ ऋषिले * हे सूत ! ज्ञानी अब
 सुन्छौं शान्तनुको चरित्र कहनोस् * भागीरथीको सब ।
 छोरा भीष्म थिए ति शान्तनुजिका * योद्धा प्रतापी अति
 हुन् ती वंश प्रधान अष्ट—वसुका * प्रख्यात गाङ्गेय जी ॥ १ ॥
 तिन्को प्रश्न सुनेर सूत मुनिले * हे शौनकादी सब
 भन्छू उत्तम त्यो कथा सुन सबै * आनन्द मानी अब ।
 इक्ष्वाकू कुलमा महाभिष भए * निक्कै ठुला भूपति
 बस्थे यज्ञ गरेर स्वर्ग पुरिमा * श्री इन्द्रका साथ ती ॥ २ ॥
 पाँचै ब्रह्मसभामहाँ सुर सबै * जम्मा भई क्वै दिन
 गङ्गाजी पनि त्यै सभाबिच थिइन् * आनन्द मानीकन ।

हावा वेगवती चलीकन लग्यो * लूगा उडाई जब
 हेरेनन् तर देवता सकलले * मानेर लज्जा तब ॥ ३ ॥
 हेरे मोह भई महाभिषजिले * गङ्गातिरै राम्ररी
 त्यो देखी नृपलाइ श्राप विधिले * यस्तो दिए त्यै घरि ।
 मान्छेको जुनि पाइ केहि दिनमा * यै स्वर्गमा आउला
 जुन् गङ्गातिर मन् दियो, पछि उहाँ * तिन्लाइ भेट्टाउला ॥ ४ ॥
 गर्नेछौ रिस हे नरेश ! तिमिले * भागीरथीका प्रति
 हुन्छौ श्राप—विमुक्त त्यै बखतमा * सप्रेर जाला मति ।
 जेठा छौ वसु पत्निका संग कतै * डुल्दै हिँडेका थिए
 पुग्दा आश्रममा वसिष्ठ मुनिको * आश्चर्यमा गाडिए ॥ ५ ॥
 गाई नन्दिनिलाइ देखि तिनिले * सोधिन् पतीलाइ यो
 कस्की गाइ ति हुन् बताउनुहवस् * विस्तारले सुन्छु त्यो ।
 पत्नीको सुनि बात विज्ञ वसुले * हाँसेर भन्दा भए
 गाई नन्दिनि हुन् वसिष्ठ मुनिकी * प्रख्यात जानीलिए ॥ ६ ॥
 यिन्को दूध पिएर अमृत सरी * बढ्दो छँदो यौवन
 एकैनास रहन्छ, वृद्ध नभई * बिग्रन्न केहे मन ।
 स्वामीको सुनि बात हर्षित हुँदै * बिन्ती गरिन् पत्निले
 यस्तो हुन्छ भने म भन्दछु कुरा * यौटा छ जो प्रेमले ॥ ७ ॥
 मेरी एक सखी नरेन्द्र—दुहिता * औसीनरी छन् दुखी
 तिन्कै निम्ति यि नन्दिनीकन स्वयम् * माँगोस् हुनेछन् सुखी ।
 पत्नीको सुनि बात, केहि मुखले * बोल्दै नबोले पनि
 गाई चोरि लगे वसिष्ठ मुनिकी * ती चोर पक्का बनी ॥ ८ ॥
 पाए थाह वसिष्ठले पनि छिटै * गाई लगेको जब
 जाओ जन्मन मर्त्य—मण्डल भनी * श्रापे रिसाई तब ।

होलान् मुक्त मरेर सात वसु ती * पैदा भएकै घरि
 धेरै वर्ष रहन्छ छौ वसु भने * गाई लगेथ्यो हरी ॥ ९ ॥
 थालेका तल खस्न आठ वसु ती * त्यो श्रापकै कारण
 तिन्को कष्ट बुझेर पगलन गयो * गङ्गाजिको क्यै मन ।
 सोधिन् सादर पाप घोर गरि के * पायौ नराप्रो गति
 गङ्गाको सुनि प्रश्न ज्येष्ठ वसुले * भन्दा भए हे सति ॥ १० ॥
 गाई नन्दिनि ती वसिष्ठ मुनिकी * हामीहरूले हर्ष्यौ
 उन्कै श्राप परेर मानिस हुने * यस्तो स्थितीमा पर्न्यौ ।
 आफ्ना पुत्र बनाइ जन्म दिनुहोस् * गङ्गे ! हजुल्ले अब
 चाँडो मुक्त हुने उपाय सजिलो * यै भेष देख्छौ सब ॥ ११ ॥
 तिन्को भाव बुझी 'तथास्तु' अब लौ * गर्नेछु त्यस्तै भनी
 गङ्गा पाल्नुभयो हिडे वसुहरू * अत्यन्त हर्षित् बनी ।
 यौटा भूप प्रतीप यै पृथिविमा * बस्थे तपस्या गरी
 तिघ्रामा गइ दाहिने—तिर बसिन् * गङ्गा बनी सुन्दरी ॥ १२ ॥
 लागे भन्न प्रतीप भूप सुमुखी ! * को हौ बुझाई भन
 बोलिन् गर्छु हजुरकै म मनले * स्वामी भनी चिन्तन ।
 छोरीको र बुहारिको छ भवमा * विख्यात जुन् आसन
 त्यस्मा आइ बसेपछी म कसरी * पत्नी तुल्याऊँ भन ॥ १३ ॥
 मान्छ्यौ ता म बुहारिको पद दिई * राख्छु भनेथे जब
 बोलिन्—हुन्छ, त्यसै म गर्दछु सबै * बिन्ती छ यौटा अब ।
 छोरालाइ हजुरले मसँगको * भन्दै नभन्नू कुरा
 तिन्को बात सुनी भने नृपतिले * गर्छु प्रतिज्ञा पुरा ॥ १४ ॥
 सोही भूप प्रतीपका सुत भए * श्री शन्तनू सुन्दर
 तिन्को धर्म प्रताप वर्णन गरी * को सक्छ नारी—नर ।

गङ्गाका तटमा कुनै दिन पुगे * ती भूप डुल्दै जब
 गङ्गा उत्तम रूपकी बनि पुगिन् * तिन्का नगीचै तब ॥ १५ ॥
 देखादेख गरी विमोहित भए * गङ्गा र राजा अनि
 सोधे शन्तनुले पुगेर नगिचै * क्यै दीन जस्ता बनी ।
 तिम्रो देखि स्वरूप मोहित भएँ * को हौ तिमी लौ भन ?
 मेरा साथ तिमी विवाह गरिल्यौ * सन्तुष्ट होला मन ॥ १६ ॥
 बोलिन्—भागिरथी म खूशि मनले * स्वीकार गर्छु, तर
 गर्नेछु जति जे जहाँ म जसरी * मानी सबै सुन्दर ।
 छेक्नेछैन तथा म अप्रिय पनी * बोल्दीनँ भनूभए
 तिन्को बात सबै सुनेर नृपले * मान्नेछु भन्दै गए ॥ १७ ॥
 ल्याएथे रथमा बसालि घरमा * श्री शन्तनूले जब
 भोगे भोग प्रशस्त, सात क्रमले * सन्तान् भएथे तब ।
 गङ्गाले जलमा यथाक्रम सबै * छोरा बगाईदिइन्
 आठौँ पुत्र भयो र फेरि अघि झैँ * ती प्याँक्नलाई गइन् ॥ १८ ॥
 रोकी भूपतिले भने तिमि सरी * होवैन क्वै पापिनी
 को हौ स्पष्ट बताउ ? बालकहरू * मार्ने सबै दुष्टिनी ।
 बोलिन्—शीघ्र कबोल जुन् हजुरले * गर्नुभएको थियो
 ऐहलेको यहि कार्यले सकल त्यो * मिथ्या गराईदियो ॥ १९ ॥
 पैहलेको जति हो कुरा सब भनी * सुम्पेर छोरा पनि
 मेरो श्राप हट्यो भनी हिडिगइन् * केही नबोली तिनी ।
 गुरुआचार्यकहाँ ति देवव्रतले * नीती पढेथे सब
 आए पढ्न तिनी बृहस्पतिकहाँ * शास्त्रादि जाने तब ॥ २० ॥
 गए योग्य गुरु पछी परशुराम्— * लाई धनुर्वेदको
 इच्छा पूर्ण भयो सुपुत्र हुनगै * एकेक ती भूपको ।

रैती राजि गराइ शासन गरे * तिन्ले अनेकाँ दिन
 डुल्दै ती यमुना नदी—तिर पुगे * आनन्द मानीकन ॥ २१ ॥
 देखे सत्यवती निषाद — दुहिता * राम्री त्यहीं भूपले
 सोधे मोह भई बताउ सुमुखी ! * को हौ ? भनी प्रेमले ।
 बोलिन् सत्यवती—निषाद—दुहिता * हूँ दीन हे भूपति !
 ताछू मानिस नाउबाट दिनहूँ * मैले सकेको जति ॥ २२ ॥
 तिन्को बात सुनेर, दास—पतिको * राजा पुगेथे घर
 छोरी देउ विवाह गर्दछु भनी * माँगीलिएथे, तर ।
 राजाको सुनि बात दास—पतिले * बिन्ती गरे राम्ररी
 छोरीकै सुत हुन्छ भूपति भने * दिन्छू सुता सुन्दरी ॥ २३ ॥
 फर्के भूप सुनेर बात घरमा * साहै दुखाई मन
 चिन्ता—ग्रस्त बुझेर देवव्रतले * सोधे पिताजीकन ।
 हेतू ज्ञात भई सरासर गए * तत्काल देवव्रत
 छोरीको खुशिले विवाह गरिद्यौ * मेरा पिताजीसित ॥ २४ ॥
 पैहलेकै सब प्रश्न दासपतिले * सारा सुनाईदिए
 आफ्नू सत्य कबोल देवव्रतले * गर्जेर भन्दा भए ।
 गर्नेछैन विवाह राज्य पनि यो * भोग्दीनँ कहलै पनि
 तिम्रै नाति हुनेछ भूप, रहने— * छू ब्रह्मचारी बनी ॥ २५ ॥
 डर्लागदो प्रण त्यो सुनेर तिनिले * तत्काल छोरी दिए
 बाबूलाइ सहर्ष दास—दुहिता * सानन्द सुम्पीदिए ।
 तिन्को त्यै प्रणले गरी पछि उनै— * को भीष्म नाऊँ भयो
 पाई इच्छित सुन्दरी नृपतिको * चिन्ता हराईगयो ॥ २६ ॥
 छोरालाइ दिए तुरुन्त नृपले * आशीष नाना थरी
 इच्छा—मृत्यु हुनेछ, वैरि सहजै * जित्छौ लडाईँ गरी ।

गङ्गाका सुतको चलयो पछि निकै * गाङ्गेय नाऊँ पनि
 गर्थे आदर दीन हीन जनको * आफ्ना स्वजन्कोतिनी ॥ २७ ॥
 छोरा सत्यवती प्रियातिर भए * ती भूपतीका दुई
 चित्राङ्गद् र विचित्रवीर्य बलवान् * सत्कीर्तिवाला भई ।
 केही वर्ष बितेर शन्तनु गए * त्यो देह छाडी जब
 चित्राङ्गदकन राज्य—शासन दिए * श्री भीष्मजीले तब ॥ २८ ॥
 गद्दीमा बसि झन् अनीति दिनहुँ * गर्थे नराम्रो गरी
 रैतीको मुनिको गुणी सुजनको * हेलाँ गरी बेसरी ।
 चित्राङ्गद् भनि नामको अति बली * गन्धर्व कोही थियो
 त्यस्ले युद्ध गरेर घोर रणमा * उन्लाइ मारीदियो ॥ २९ ॥
 पाए राज्य विचित्रवीर्य वयमा * सानै थिए तापनि
 रक्षा भीष्मजिले गरे सकलको * कर्तव्य आफ्नु भनी ।
 कन्या उत्तम काशिराज नृपका * जो तीन राम्रा थिए
 तिन्को गर्न भनी स्वयंवर साँगै * निम्ता पठाईदिए ॥ ३० ॥
 भाईको म विवाह गर्दछु भनी * श्री भीष्म त्याहाँ गए
 कन्या तीन हरेर आफ्नु रथमा * तत्काल राखीलिए ।
 आए रोकन अनेक शाल्व प्रभृति * जो—जो थिए भूपति
 शेखी तोडि समस्त वीरहरुको * पारीदिए दुर्गति ॥ ३१ ॥
 ल्याएथे घरमा जितेर रणमा * ती तीन कन्या जब
 अम्बा जेठि थिइन् उनै आँसुरी * बिन्ती गरीथिन् तब ।
 मेरो ता अघि शल्वका साँग बिहे * गर्ने प्रतिज्ञा थियो
 त्यस्तो सत्य कबोल यो कलहमा * मिथ्या हुने भै गयो ॥ ३२ ॥
 यस्तो बात सुनी बिदा गरिदिए * तिन्लाइ जाऊ भनी
 बाँकी ती दुइ अम्बिका र बहिनी * अम्बालिकाको पनि ।

भाईका सँगमा बिहे गरिदिए * सन्तानका खातिर
तिन्को मृत्यु छिटै भयो क्षय भई * लागेर भोगैतिर ॥ ३३ ॥

कौरव—पाण्डवको उत्पत्ति—वर्णन— (३)

भन्थे नैमिषमा बसी शुभ कथा * श्री सूत पौराणिक
सुन्थे दिव्य कथा सबैसित मिली * ज्ञानी मुनी शौनक ।
सोधे पाण्डवको र वंश कुरुको * उत्पत्तिको वर्णन
लागे भन्न बुझाइ सूत मुनिले * सुनूहवस् सज्जन ॥ १ ॥

दोटै पुत्र मरेर सत्यवतिले * सन्ताप मान्दीभइन्
आफ्नू वंश चलाउनाकन स्वयम् * ती भीष्मलाई भनिन् ।
यो हो योग्य कुरा सबै सुजनको * शास्त्रादिको सम्मत
हाप्रो वंश चलाउने अब अरू * देख्दीनँ बाटो म त ॥ २ ॥

बाबू भीष्म ! दुवै बुहारिहरुमा * सन्तान पैदा गर
तिम्रा भाइ मरेर वंश सहजै * डुब्ने भयो सुन्दर ।
ज्ञानी सत्यप्रतिज्ञ पुत्र तिमि झैँ * क्वै छैन अर्को भनी
आपद्धर्म बुझेर राज्य गर लौ * आज्ञा छ मेरो पनि ॥ ३ ॥

माताको सुनि तर्क उत्तर दिए * गाङ्गेयले सादर
आज्ञा भो अहिले जती हजुरले * हो सत्य सारा, तर ।
मैले आफ्नु कबोल त्याग्दिनँ तुलो * साम्राज्य पाए पनि
ब्रह्मा, इन्द्र र शम्भुको पद पनि * त्याग्नेछु तुच्छै गनी ॥ ४ ॥

त्याग्नेछैन कदापि सत्य प्रण त्यो * प्राणै दिनेछू बरु
यो बाहेक सबै म मान्दछु हुकूम * जे हुन्छ आज्ञा अरू ।
लागिन् भन्न बुझाइ फेरि उनिले * श्री भीष्मलाई त्यहाँ
आएथे जसरी पराशर अर्घी * गङ्गा—किनारामहाँ ॥ ५ ॥

ज्ञानी व्यासजिले म आउँछु भनी * डाकनूभएकै घरि
 दिन्छौ सम्मति डाकनको यदि भने * डाकछू म यसै घरि ।
 माताको सुनि बात, उत्तर दिए * आज्ञा भयो सुन्दर
 डाकनूहोस् मुनि व्यासलाइ कुलको * रक्षार्थ नै सादर ॥ ६ ॥
 इच्छा भीष्मजिको बुझीकन गरिन् * तत्काल आराधना
 पाए थाह तुरुन्त व्यास मुनिले * गर्थे जहाँ साधना ।
 आई झट्ट गरे प्रणाम पदमा * तत्काल सोधे पनि
 ऐहले कष्ट परेर के ? हजुरले * डाकनूभएको भनी ॥ ७ ॥
 छोराको सुनि बात सत्यवति ती * बोलिन् बुझाई कन
 आँट्यो राज्य चलाउने सुत नभै * यो वंश नै नाशिन ।
 मेरो, भूपतिको र वंश सबको * रक्षार्थ नै सादर
 हे बाबू ! ति बुहारिबाट तिमिले * सन्तान पैदा गर ॥ ८ ॥
 माताको सुनि बात खिन्न मनले * स्वीकार गर्दा भए
 रात्रीमा म हुनेछु हाजिर भनी * तत्काल फर्की गए ।
 आपद्धर्म र योग्य हो यहि भनी * धेरै बुझाईकन
 राजी पारिलिइन् ति सत्यवतिले * दोटी बुहारीकन ॥ ९ ॥
 चिल्लो देह-भरी घसेर रतिको * इच्छा नराखीकन
 पाँचे व्यास नियोग गर्न श्रुतिको * आज्ञा गरी पालन ।
 लामा दाहि जुँघा जटा छ अझ झन् * लामो र कैलो पनि
 डर्लागदो छ स्वरूप रात्रि-बिचमा * तर्साउला की भनी ॥ १० ॥
 साम्नेमा मुनिलाइ स्वच्छ तिनिले * देखिन् उभेका जब
 चिम्लिन् नेत्र दुवै डराइ मनमा * बोल्ने सकीनन् तब ।
 फर्के व्यास सकी नियोग सहजै * बेला पुगेथ्यो अनि
 जन्मेथे धृतराष्ट्र नामक तिनी * जन्मान्ध छोरो बनी ॥ ११ ॥

अन्धो पुत्र हुँदैन भूपति भनी * पैहले गरी निश्चय
 डाकिन् व्यासजिलाइ फेरि तिनिले * आए उनी निर्भय ।
 तिन्ले फेरि गरे नियोग अधि झैं * अर्की बुहारी—सित
 जाँदा श्वेत स्वरूपकी हुन गइन् * साह्रै डराई ति त ॥१२॥
 तेसै कारण पाण्डु जन्मन गए * तिन्बाट सेते जब
 डाकिन् फेरि सुपुत्र—निम्ति तिनिले * श्री व्यासलाई तब ।
 पैहलेको भय सम्झि आफु नगई * ती अम्बिकाले पनि
 दासीलाई गरी सिँगार मुनिको * साम्ने पठाइन् अनि ॥१३॥
 आफ्नो चाकरिले प्रसन्न मुनिजी— * लाई गराई जब
 गर्भाधान गरी, दिए वर पनि * दासत्व छुट्ने तब ।
 मातालाई, भनी स्वयम् उक्कण भै * श्री व्यासजी फर्किए
 ज्ञानी उत्तम पुत्र ती विदुरजी * धर्माशले जन्मिए ॥१४॥
 राजा पाण्डु भए पनि सब कुरा * गाङ्गेय नै गर्दथे
 रैती राजि गरी सुशासन—विषे * सारा खुशी पार्दथे ।
 गान्धारी शुभलक्षणा सुबलकी * कन्या थिइन् सुन्दरी
 तिन्को श्री धृतराष्ट्रका सँग बिहे * गर्दा भए त्यै घरि ॥१५॥
 छोरा ती धृतराष्ट्रका सय थिए * जेठा ति दुर्योधन
 वेश्याका सुत हुन् युयुत्सु नृपका * निक्कै थिए सज्जन ।
 दोष्टी पत्नि ति पाण्डुका पनि थिए * कुन्ती र माद्री अनि
 यिन्कै पुत्र ति पाँच पाण्डव थिए * योद्धा प्रतापी पनि ॥१६॥
 कुन्तीलाई मिल्यो अधी शिशु छँदै * जुन् मन्त्र आकर्षिणी
 डाकिन् श्री रविलाइ मन्त्र—बलले * गर्छु परीक्षा भनी ।
 यो वृत्तान्त सुनेर शौनक मुनी * बोल्दा भए सादर
 कुन्तीका सुत सूर्य—पुत्र कसरी * जन्मे अती सुन्दर ॥१७॥

माद्री कुन्ति दुवै प्रिया हुन गए * श्री पाण्डुका के गरी?
 तिन्का पुत्र ति पाँच पाण्डव भए * के युक्तिले कुन् घरि?
 यस्तो बित्ति सुनेर शौनकजिको * देखेर श्रद्धा पनि
 थाले भन्न यथार्थ वर्णन गरी * श्री सूत वक्ता मुनि ॥ १८ ॥
 हे राजन् ! यदुवंशमा नरपति * श्री शूरसेन् जो थिए
 उन्कै पुत्रि थिइन् पृथा गुणवती * ती पाल्न माँगदा, दिए ।
 कुन्ती नाम भयो प्रसिद्ध भवमा * ती मावलीमै रहिन्
 दाजू हुन् नृप उग्रसेन नृपती * बैह्री हरीकी थिइन् ॥ १९ ॥
 कुन्तीभोजकहाँ सदा अतिथिको * सत्कार गर्नु भनी
 सुम्मे काम, पृथा नमानि कर क्यै * गर्थिन् खुशीले तिनी ।
 दुर्वासा ऋषि पाहुना हुन पुगे * ती भूपतीका घर
 तिन्को चाकरि ती पृथा सुमुखिले * गर्दी भइन् सादर ॥ २० ॥
 डाक्नेछौ जुन देवताकन उही * हाजिर् हुनेछन् उनी
 आशीर्वाद दिई गए मुनि जसै * गर्छु परीक्षा भनी ।
 प्रातःकाल उठी प्रसन्न मनले * बाँधेर पद्मासन
 सन्धिन् मन्त्र जपेर, भास्कर स्वयम् * आए खुशी भैकन ॥ २१ ॥
 सोधे—हे सुमुखी ! मलाइ यसरी * डाक्यौ अहीले किन?
 बोलिन्— जो अपराध यो हुन गयो * गर्नोस् क्षमा सज्जन!
 आज्ञा भो अनि सूर्यले गर तिमी * सम्भोग हे सुन्दरी!
 छोरो एक हुनेछ उत्तम छिटै * मेरो कृपाले गरी ॥ २२ ॥
 ऐहले झैँ तिमिले कुमारि रहने * तत्काल दिन्छू वर
 रिक्तै फर्कन हुन्न व्यर्थ जनले * गर्नन् कुरा दुच्छर ।
 रक्षा हुन्छ अवश्य जान सुमुखी * कौमार्य तिम्रो अनि ।
 इच्छा पूर्ण गराउ झट्ट तिमिले * मेरो दयालू बनी ॥ २३ ॥

यस्तो बात भनी समागम गरे * श्री सूर्यजीले जब
 जन्मे कर्ण गुणी सुपुत्र बलवान् * प्रख्यात योद्धा तब ।
 फर्के सूर्य उता, यता मनमहाँ * चिन्ता पच्यो कुन्तिको
 त्यो छोरो नदिमा बगाउँदि भइन् * रक्षार्थ दुष्कर्मको ॥ २४ ॥
 पाएथे पछि सूतपुत्र अधिरथ— * जीले उही बालक
 राधा पत्नि थिइन् उनै हुन गइन् * ती बालको रक्षक ।
 निःसन्तान थिए अधीरथ पनी * सोही परी कारण
 रक्षा बालकको गरे जतनले * आनन्द मानीकन ॥ २५ ॥
 तिन्ला रविले दिए कवच औ * रक्षार्थ जुन् कुण्डल
 त्यस्ले कर्ण भए अजेय अरिमा * पारीदिने खल्बल ।
 इच्छा पूर्ण गराइ दान दिनहुँ * गर्ने हुँदा लोकमा
 दानी कर्ण भनेर ख्याति हुनगो * तिन्को तिनै लोकमा ॥ २६ ॥
 कुन्तीको पछि जो स्वयंवर रचे, * भूपाल धेरै गए
 पैहाइन् जयमाल पाण्डुकन नै * बाकी सबै फर्किए ।
 अर्की गर्छु विवाह फेरि म भनी * ती पाण्डुकै खातिर
 माँगे भद्र—नरेशकी गइ सुता * श्री भीष्मले सादर ॥ २७ ॥
 उन्ले खूशि भई बिहे गरिदिए * माद्री तथा पाण्डुको
 लागे गर्न विहार पाण्डु खुशिले * स्वामी बनी राज्यको ।
 धेरै वर्ष बिताइ दिग्विजयको * निम्ती स्वयम् निस्किए
 जो राजा रणमा जिते सकलले * सम्पत्ति धेरै दिए ॥ २८ ॥
 पाण्डूले धृतराष्ट्रलाई धन त्यो * गर्दा भए अर्पण
 धेरै नै धृतराष्ट्रले पनि गरे * यज्ञादि आयोजन ।
 कीर्ती खूब चलयो चतुर्दिक सबै * ती पाण्डुको बेसरी
 गर्थे दान र धर्म—कर्म कुलको * रक्षार्थ नाना थरी ॥ २९ ॥